

**JÄÄKÄRILIIKKEEN MUISTOMERKIT, TOIMINTA JA MUISTAMINEN
OULUN JA TERVOLAN VÄLISELLÄ ALUEELLA**

Jussi-Pekka Hiltunen

Oulun Yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Arkeologia
Pro-gradu tutkielma
Ohjaaja: Timo Ylimaunu
18.3.2020

Sisällysluettelo

JOHDANTO	3
1. JÄÄKÄRILIIKE.....	8
1.1. Jääkäri liikkeen synty ja historia	8
1.2. Etapeista, jääkäri liikkeen ihmisistä ja jääkäri liikkeestä Pohjois-Suomen alueella	9
2. MUISTAMINEN, UNOHTAMINEN ja MUISTOMERKIT	13
2.1. Muistaminen ja unohtaminen	13
2.2. Muistin paikat ja rituaalit.....	15
2.3. Muistomerkit ja kansallinen muistaminen.....	16
2.4. Muistomerkkien pystyttämisestä Suomessa ja jääkäreiden muistamisesta	17
3. JÄÄKÄRILIIKKEEN MUISTOMERKIT	21
3.1. Jääkäri liikkeen muistomerkit Oulussa.....	21
3.2. Jääkäri liikkeen muistomerkit Simossa	25
3.3. Jääkäri liikkeen muistomerkit Kemissä ja Keminmaassaa.....	28
3.4. Jääkäri liikkeen muistomerkit Torniossa ja Haaparannassa	34
3.5. Jääkäri liikkeen muistomerkit Tervolassa	38
3.6. Yhteenveto	40
4. MUISTOMERKKIEN TEKSTIT, KUVAT, TYYLIT JA MATERIAALIT	43
4.1. Tekstit	43
4.2. Kuva-aiheet ja tyylit	48
4.3. Materiaalit.....	52
4.4. Yhteenveto	55
5. JÄÄKÄRILIIKKEEN MUISTOMERKIT, MUISTIN PAIKAT JA NIIHIN KOHDISTUVA TOIMINTA	58
5.1. Muistojuhlista ja muistomerkkeihin kohdistuvista rituaaleista	58
5.2. Historialliset näytelmät muistin ilmentäjinä.....	63
5.3. Uudelleen rakennetut jääkärikämpät muistin paikkoina	65
5.5. Yhteenveto	68
6. POHDINTAA JÄÄKÄRILIIKKEEN MUISTAMISESTA LAAJEMMASSA KONTEKSTISSA	69
PÄÄTÄNTÖ.....	75
BIBLIOGRAFIA	78
LIITE 1	84

JOHDANTO

Tutkielmassa tarkastelen jääkäritoimintaan liittyviä muistomerkkejä Oulun sekä Tervolan välisellä alueella sekä niihin liittyviä muistamisen muotoja. Muistomerkkejä tutkimukseen olen valinnut Oulusta, Simosta, Kemistä, Keminmaasta, Torniota, Haaparannasta sekä Tervolasta¹. Olen rajannut tutkimuksen kattamaan Oulun ja Tervolan välisen alueen, koska kyseisellä alueella on ollut ja on edelleen tärkeä merkitys jääkäriliikkeen kannalta. Tarkoituksena on tarkastella, minkälaisia muistomerkkejä on pystytetty jääkäriliikkeelle. Tarkastelen fyysisesti muistomerkkejä ja kaikkea mitä niissä esiintyy; minkälaisia kuva-aiheita, tyylejä sekä tekstejä niissä esiintyy ja mistä ne on rakennettu. Tarkastelen myös sitä, miten ja milloin jääkäritoimintaa on alettu muistamaan. Käyn läpi, milloin kullekin tutkimuksessa mukana olleelle paikkakunnalle on pystytetty muistomerkkejä ja minkä takia. Tähän liittyy muistomerkkien paljastustilaisuuksien tarkastelu, joiden kautta päästään käsiksi muistomerkkien tarkoitukseen. Lisäksi tarkastelen muistomerkkeihin kohdistuvia rituaalisia toimintoja, joiden kautta pääsee käsittelemään niiden merkityksiä niin menneisyydessä kuin nykypäivässä. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mihin ja milloin muistomerkkejä on pystytetty ja mitä niiden kautta on tarkoitus muistaa.
2. Minkälaisia muistomerkkejä jääkäriliikkeelle on pystytetty ja minkälaisia rituaaleja niihin kohdistuu.
3. Minkälaista jääkäreiden muistaminen on muistomerkkien kautta. Mitä heistä halutaan muistaa ja mitä jätetään muistamisen ulkopuolelle.

Tutkielmassani muistomerkkeihin lukeutuu sekä suuremmat muistopatsaat, niin sanotut päämuistomerkit että pienemmät muistolaatat. Muistomerkkilaattoja on pystytetty tietyille paikoilla, jääkärietappi- tai salareittien paikoille sekä etappitalojen seiniin. Muistomerkkien lisäksi jääkäriliikkeen muistamiseen liittyy erilaiset paikat ja rakennukset, jotka katson olevan omanlaisiansa muistomerkkejä. Tutkielmassa käytän näistä termiä muistin paikat. Tärkeimpänä lähteenä tutkielmassani on toiminut Parole-lehti². Tämän lisäksi olen kerännyt tietoja muistomerkeistä eri sanomalehdistä sekä Tornion kaupungin muistomerkkioppaasta³.

¹ Kuva 1.

² Parole on neljä kertaa vuodessa ilmestyvä Jääkäripataljoona 27:n perinneyhdistyksen jäsenlehti.

³ Tornion muistomerkit. https://www.tornio.fi/wp-content/uploads/2018/01/muistomerkkiopas_2002.pdf

Kuva 1. Muistomerkkien sijainnit kartalla. 1. Oulu, 2. Simo, 3. Kemi & Keminmaa, 4. Tornio & Haaparanta, 5. Tervola. Karttapohja: Paikkatietoikkuna.

Muistomerkkejä on pystytetty eri aikoina eri paikkoihin aina 20-luvun lopulta nykypäivään saakka. Jääkäreiden muistomerkkejä koskevia tutkimuksia ei ole juuri lainkaan, mutta muistomerkkejä on sivuutettu joissakin tutkimuksissa. Itsessään jääkäreitä ja jääkäri liikkeen historiaa on kuitenkin tutkittu laajalti. Jääkärien historiaa alettiin kirjoittaa heti Suomen sisällissodan jälkeen valkoisten eli voittajien näkökulmasta. Hyvin pitkään, aina 80-luvulle saakka

jääkäreistä ja heidän historiastaan kirjoitettiin lähinnä vapausliikkeen näkökulmasta; jääkärit nähtiin ihanteellisina ja nuhteettomina. Akateemisen tutkimuksen oli vaikea päästä tästä näkökulmasta irti, koska moni asianomainen oli mukana jääkärien historian kirjoittamisessa ja liikkeestä kirjoitettiin lähinnä vain sota- ja hallitsijapainotteisesti.⁴ Kuitenkin 1990-luvulla ja 2000-luvulla jääkäreitä on alettu tutkimaan muistakin kuin liikkeen sisäisestä näkökulmista esimerkiksi Matti Lackmanin ja Anders Ahlbäckin toimesta. Lackman on tuonut esille uusia näkökulmia jääkäreiden motivaatioihin liittyen sekä esittänyt jääkärit huomattavasti homogeenisempaan ryhmänä kuin aiemmat tutkimuksesta.⁵ Ahlbäck on tutkinut jääkäreiden luomaa sotaseksuaalisuuden kuvaa ja millä tavalla sitä hyödynnettiin niin vapaussodan muistokulttuurissa kuin laajemmassa suomalaisessa yhteiskunnallisessa kontekstissa sisällissodan jälkeen.⁶

Suomessa tehty muistomerkkitutkimus liittyy usein toisen maailmansodan tai sisällissodan muistomerkkeihin. Sekä jääkäritoiminnan että sisällissodan muistomerkkejä on kartoitettu ja lueteltu jonkin verran⁷, mutta niiden tarkempi tarkastelu on jäänyt pienemmälle huomiolle. Ulkomailla muistomerkkitutkimuksia on tehty enemmän maailmansotiin ja holokaustiin liittyvistä muistomerkeistä sekä Yhdysvaltojen sisällissotaan liittyvistä muistomerkeistä. Tutkimukseni tarkoituksena ei ole luetella mitä ja kuinka paljon muistomerkkejä Pohjois-Suomessa on, vaan tarkastella syvemmin miksi muistomerkkejä on pystytetty ja miten ja milloin niitä on alettu muistamaan. Näin muistomerkit saadaan sidottua ajalliseen kontekstiin ja päästään käsiksi siihen, mitä merkityksiä muistomerkeillä on ollut ja on niin pystyttämisaikana kuin nykypäivänä.

Suomalaisista muistomerkkitutkimuksista yksi tärkeimmistä on Ulla-Maija Peltosen *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Tutkimuksessa yhteydessä on kartoitettu suuri määrä vuoden 1918 sisällissodan virallisia ja epävirallisia muistomerkkejä⁸, jonka lisäksi on käsitelty niihin liittyvä merkityksiä, asenteita sekä mielikuvia.⁹ Peltosen tutkimuksessa on käsitelty sisällissodan muistokulttuuria monesta muustakin eri näkökul-

⁴ Lackman 2003: 133–135.

⁵ Lackman 2000.

⁶ Ahlbäck 2010; Ahlbäck 2018.

⁷ Ulla-Maija Peltosen tutkimushanke vuonna 2000 kartoitti vuonna 1918–2000 pystytettyjä muistomerkkejä paikakunnittain. Siitä löytyy teos *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*.

⁸ Punaisten muistomerkit. <http://www.tyovaenliike.fi/punaisten-muistomerkit/>

⁹ Peltonen 2003: 190–191, 294–306

masta, ei pelkästään muistomerkkien kautta. Riitta Kormano on tutkinut väitöskirjassaan *Sotamuistomerkki Suomessa. Voiton ja tappion modaalista sovittelua*. sotamuistomerkkejä Suomessa ilmaisutapojen sekä modaalisten keinojen avulla. Hän on tarkastellut sitä, minkälaisia poliittisideologisia tavoitteita muistomerkeillä on ja minkälaisia kuva-aiheita niissä esiintyy ja miten ne vaikuttavat yhteisöön.¹⁰

Anna Sirola on tehnyt kattavan kartoituksen Suomen sisällissodan valkoisten sankarihautojen muistomerkeistä sekä vapaudenpatsaista Suomessa.¹¹ Sirolan tarkoituksena on ollut kartoittaa missä kaikkialla muistomerkkejä on ja kuvailla ne; minkälaisia kuvallisia aiheita, symboleja ja tekstejä niissä. Hän on pyrkinyt selvittämään niiden historiaa sekä miksi ja miten ne on pystytetty ja millaisia vaiheita niillä on ollut.¹² Näin ollen Sirolan tutkimukset vapausso-
dan sankarihautojen muistomerkeistä sekä vapaudenpatsaista liittyvät läheisesti oman tutkimukseni aiheeseen. Uudemmassa suomalaisessa ja erityisesti Pohjois-Suomeen kohdistuvista muistomerkkitutkimuksista voi mainita Timo Ylimaunun *Tornion taistelun muistomerkki. Kokemuksia ja muistin tasoja*¹³ sekä Janne Ikäheimon, Tiina Äikkään & Tiina Kuvajan Taavetti Lukkarisen hirttopuumuistomerkkiin kohdistuvat tutkimukset¹⁴. Tutkimuksissa tarkastellaan muistomerkkejä ja niihin kohdistuvia merkityksiä sekä niiden roolia laajemmassa muistamisen ja unohtamisen kontekstissa.

Ensimmäisessä luvussa teen katsauksen jääkäriliikkeen historiaan laajemmin sekä tutkielmassa mukana olevien paikkakuntien osalta. Toisessa luvussa käsittelen muistamisen, unohtamisen ja muistomerkkien teoriaa sekä käyn läpi muistomerkkien pystyttämisen historiaa Suomessa sekä jääkäreiden muistamiseen liittyviä tekijöitä. Kolmannessa luvussa esittelen aineiston ja käyn läpi muistomerkkien paljastustilaisuuksia sekä käsittelen muistomerkkien hankkimisessa ja pystyttämisessä esille tulleita asioita. Luvussa neljä analysoin tarkemmin muistomerkeissä esiintyviä tekstejä, kuva-aiheita ja tyylejä sekä materiaalivalintoja. Luvussa viisi käsittelen jääkäreiden juhlapäiviä, muistomerkkeihin kohdistuvia rituaalisia toimintoja sekä muis-

¹⁰ Kormano 2014.

¹¹ Sirola 2014; Sirola 2017.

¹² Sirola 2017: 394.

¹³ Ylimaunu 2019.

¹⁴ Ikäheimo, Kuvaja & Äikäs 2016; Ikäheimo & Äikäs 2018; Ikäheimo, Äikäs & Kallio-Seppä 2019.

tin paikkoihin, erityisesti jääkärikämppien uudelleen rakentamiseen liittyviä seikkoja. Kuudennessa luvussa kokoan yhteen jääkäri liikkeen muistamisesta sekä unohtamisesta esille tulleita asioita ja pohdin niihin liittyviä asioita yleisemmällä tasolla.

1. JÄÄKÄRILIIKE

1.1. Jääkäriliikkeen synty ja historia

Jääkäriliikkeen syntyyn liittyy sortokaudet, jolloin Venäjä kiristi otetta Suomesta erilaisten toimien kautta. Toinen sortokausi alkoi vuonna 1908, jolloin Venäjällä alettiin uudelleen kaventamaan Suomen autonomista asemaa erilaisten asetuksien ja lakien avulla.¹⁵ Nämä toimet lisäsivät suomalaisten itsenäisyysajattelua, joka lopulta johti myös jääkäriliikkeen perustamiseen vuonna 1914.¹⁶ Itsenäisyysliikkeen eli jääkäriliikkeen järjestäytymiskokous pidettiin Helsingissä 20. marraskuuta pohjalaisten osakuntien talossa, Ostrobotniassa, jossa päätettiin, että Suomi on irrotettava Venäjästä. Nähtiin, että tavoite saavutettaisiin ainoastaan voimakeinoin; Suomi tarvitsisi oman kansanarmeijan.¹⁷

Suomalaiset eivät voineet itse hoitaa sotilaskoulutusta kiinnijäämisen vaaran vuoksi. Alun perin sotilaskoulutusta pyydettiin Ruotsilta, mutta he eivät suostuneet pysyäkseen puolueettomina ensimmäisessä maailmansodassa. Lopulta Saksa myöntyi hoitamaan jääkäreiden koulutuksen Hostenissa Lockstedt-nimisellä leirillä. Pääosin opiskelijoista koostuva vapaaehtoisryhmä nimettiin peitenimeltään Lockstedtin partiolaiskurssiksi. Vuoden 1915 loppupuolella 189 miehen vahvuinen ryhmä kuitenkin muutettiin jääkäripataljoonaksi ja vuonna 1916 se sai virallisen nimensä ”Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27”. Tämän myötä pataljoonan kokoa päätettiin laajentaa 2000 mieheen ja jääkäreiden värväystoiminta Suomessa kasvoi huomattavasti.¹⁸

Jääkäreiksi aikovia värvättiin maanlaajuisesti varsinkin vuosien 1915-1916 välillä suomalaisen värväysorganisaation avulla. Heidät kuljetettiin erilaisia etappireittejä pitkin Suomesta Ruotsin puolelle ja sieltä Saksaan.¹⁹ Kokonaisuudessaan värvätyksi saatiin noin 1900 nuorta miestä, joista muodostui Saksan armeijan oma joukko-osasto Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona n:o 27.²⁰ Lockstedtissa järjestettävän sotilaskoulutuksen jälkeen jääkäripataljoona siirrettiin Saksan itärintamalle Latviaan kesällä 1916, jossa he osallistuivat ensimmäisen maailmansodan taisteluihin venäläisiä joukkoja vastaan. Jääkärit eivät kokeneet suuria tappioita

¹⁵ Kuiri 1996: 230.

¹⁶ Volanen 2017: 272.

¹⁷ Lauerma 1984: 27.

¹⁸ Kuiri 1996: 231.

¹⁹ Vahtola 2003: 251.

²⁰ Vahtola 2003: 251.

rintamalla, kaatuneita oli 13 ja haavoittuneita noin 50.²¹ Keväällä 1917 jääkäripataljoona siirtyi rintamalta Libaun kaupunkiin Latvian länsirannikolle, jossa jääkäreille annettiin erikoiskoulutusta. Suomen julistauduttua itsenäiseksi 6.12.1917 ja Saksan sekä Venäjän tunnustettua Suomen itsenäisyys, jääkäripataljoona päätettiin hajottaa vuoden 1918 alussa ja jääkärit siirtyivät virallisesti suojeluskuntalaisista muodostetun Suomen hallituksen eli valkoisten joukkojen alaisuuteen 13.2.1918.²² Jääkärien pääjoukko, noin 1300 miestä saapui Vaasaan 25.2.1918. Osa heistä jäi Saksaan, koska he eivät halunneet sotia oman maansa punaisia vastaan.²³ Koska Suomessa ei ollut ollut omaa armeijaa ennen sisällissotaa, jääkäreiden saamaa sotilaskoulutusta pidettiin suuressa arvossa valkoisten puolella. Heidän uskottiin lisäävän valkoisen armeijan iskuvoimaa huomattavasti. Heitä pidettiin johtamiskykyisinä ja osa heistä oli ammattiupseereita, joten jääkärit toimivat erityisesti valkoisten joukkojen johto- sekä koulutustehtävissä.²⁴

Sisällissodan aikana ja varsinkin sen jälkeen, jääkäreiden asema armeijassa oli nousussa. 20-luvulla suurin osa koulutusupseereista oli jääkäreitä, ja 30-luvulla puolustuslaitoksen johtotehtävät olivat suurimmaksi osaksi jääkäreiden hallussa.²⁵ Jääkärit osallistuivat sekä talvi- että jatkosotaan. Talvisotaan osallistui yhteensä noin 700 jääkäriä. Jatkosodan aikaan moni jääkäreistä, korkean iän myötä palveli kotijoukoissa sekä maanpuolustuksellisissa siviilitehtävissä ja jääkäreiden asema armeijan korkeissa viroissa alkoi heikkenemään; nuorempia upseereja nousi johtotehtäviin.²⁶ Toisen maailmansodan jälkeen moni jääkäriupseeri erosi puolustusvoimien johtotehtävistä. Kuitenkin puolustusvoimien komentajana oli aina vuoteen 1959 asti jääkäri.²⁷

1.2. Etapeista, jääkäri liikkeen ihmisistä ja jääkäri liikkeestä Pohjois-Suomen alueella

Jääkäri liike liittyy Pohjois-Suomeen ja erityisesti Meri-Lapin alueeseen varsinkin etappireittien kautta. Etappireitit olivat tärkeä osa jääkäri liikettä ja viimeisimpänä linkkinä Suomen, ja ulkomaille pääsyn välillä oli rajan ylitys Ruotsiin. Etappireittien toiminta painottui 1915-1916 luville. Rajanylityksen etappireiteistä tärkeä oli Kemistä Haaparantaan kulkenut reitti, jonka

²¹ Kemppi 2011: 41, 54.

²² Kemppi 2011: 60, 74.

²³ Roselius 2017: 22; Vahtola 2003: 251.

²⁴ Ahlbäck 2018: 221.

²⁵ Ahlbäck 2010: 48; Ahlbäck 2018: 221.

²⁶ Kemppi 2011: 208, 216.

²⁷ Kemppi 2011: 236, 244.

kautta kulki yhteensä noin 800 miestä ennen sen paljastumista vuoden 1916 alussa. Tornion etapin kautta kulki Ruotsin puolelle noin kaksi sataa miestä ja se paljastui vuoden 1916 puolessa välissä. Etelämpänä Ruotsiin kuljettiin merenkurkun yli Etelä-Pohjanmaan rannikolta Uumajaan.²⁸ Etappireitit kattoivat monia eri paikkakuntia Pohjois- sekä Itä-Suomessa, joiden kautta kuljettiin kohti rajanylityspaikkoja ja joissa majoituttiin matkan aikana.²⁹ Pohjois-Suomen alueella tärkeiksi reiteiksi muodostui Tervolan etappi sekä Muurolan etappi ja Itä-Suomen alueella ns. Itäinen etappi, jonka tärkeimpänä keskuksena oli Hyrynsalmen Halla.³⁰ Reittien kautta kuljettiin Torniojokilaaksoon, josta raja ylitettiin. Itäisen etapin kautta kuljettiin myös pohjoisemmaksi Muonioon rajanylitystä varten. Noin 1650 (82,5%) jääkäreistä käytti yllä mainittuja Pohjoisen etappeja, joten voidaan todeta, että alueena Pohjois-Suomi oli tärkeä koko jääkäri liikkeen kannalta.³¹ Kokonaisuudessaan etappitiet kattoivat pitkän ja monipuolisen verkoston Itä- sekä Pohjois-Suomen alueella. Etappireittien varrella olleilla etappitaloilla niin kuin myös paikallisilla ihmisillä oli tärkeä asema uusien jääkäreiden värväyksessä sekä heidän majoittamisessa ja kuljettamisessa.³²

²⁸ Lauerma 1966: 47.

²⁹ Kuva 2.

³⁰ Lauerma 1966: 48; Kuiri 1996.

³¹ Lackman 2000: 183.

³² Lackman 1984: 495

Kuva 2. Kartta etappireiteistä. Kuva: Lauerma 1966: 46.

Jääkäri liikettä edusti monet eri yhteiskuntaluokat sekä ruotsin- että suomenkieliset ihmiset. Saksaan ensimmäisenä lähteneistä 150 opiskelijasta noin 64 prosenttia oli ruotsinkielisiä, mutta myöhemmässä väräyksessä noin kolme neljännessä pataljoonan sotilaasta oli suomenkielisiä. Yliopisto-opiskelijat olivat ylliedustettuna jääkäreiden joukossa, mutta silti noin kolmannes oli työväenluokasta ja joka kuudes maanviljelijä.³³ Noin 40% lähteneistä oli kotoisin Pohjanmaalta. Uudeltamaalta oli noin 15% ja Karjalasta

noin 10%.³⁴ Jääkärimatrikkeleiden tilastoissa Lappi on huonosti edustettuna, koska sen alueellinen raja on ilmeisesti katsottu olevan napapiirin pohjoispuoli. Joidenkin laskelmien mukaan Pohjois-Suomesta olisi kuitenkin lähtenyt noin 340 jääkäriä, joka olisi noin 18 % kaikista jääkäreiksi lähteneistä. Vaikka suurin määrä lähteneistä asukaslukuun suhteutettuna oli kotoisin Etelä-Pohjanmaalta, on huomioitavaa, että myös Pohjois-Suomen kunnista Tervolan ja Alatornion määrät olivat huomattavat.³⁵

Simosta ei lähtenyt montaa jääkäriksi koulutettavaa, mutta paikkakuntana sillä on tärkeä asema jääkäri liikkeelle niin kulkupaikkana kuin Simon kahakaksi tulleen tapahtuman johdosta. Simon kautta kulki pohjoisen etappireitti ja sen varrella oli kaksi etappitaloa, Yli- ja Alakärppä.³⁶ Lackman on esittänyt yksityiskohtaisemman kuvauksen Simon kahakan kulusta,

³³ Ahlbäck 2018: 232.

³⁴ Lackman 2000: 200; Vahtola 2003: 251.

³⁵ Lackman 2000: 200–202.

³⁶ Lackman 1984: 495.

mutta esittelen sen tässä yhteydessä lyhyesti, koska kyseinen tapahtuma liittyy vahvasti jääkäriliikkeen muistamiseen Pohjois-Suomen alueella, erityisesti Simossa. Simon kahakka oli aseellinen konflikti joukon, johon kuului seitsemän jääkäriä ja yksi jääkärikokelas sekä venäläisten ja suomalaisten viranomaisten välillä, joka käytiin 11. päivä joulukuuta 1916. Kyseistä tapahtumaa voidaan pitää ensimmäisenä aseellisena yhteydenottona suomalaisten ja venäläisten välillä sitten Suomen sodan.³⁷ Kahakka käytiin Simon Maaninkajärvellä sijainneella niittysaunalla, jossa jääkärit olivat majoittuneena. Kahakassa kuoli yksi jääkäreistä sekä kolme loukkaantui. Kaksi loukkaantuneista jäi kiinni viranomaisille ja kuljetettiin Oulun lääninvankilaan kuulusteltaviksi.³⁸ Kahakan tapahtumapaikalle on pystytetty jääkäriliikkeen ensimmäinen muistomerkki, jota tulen käsittelemään tarkemmin tutkielmassani.

³⁷ Tuomisto 1998: 100.

³⁸ Lackman 1984: 500–502.

2. MUISTAMINEN, UNOHTAMINEN JA MUISTOMERKIT

2.1. Muistaminen ja unohtaminen

Tutkielman tärkeänä näkökulmana muistomerkkien ja muistamisen analysoinnille on Owen Dwyerin & Derek Aldermanin lähestymistapa. He ovat jakaneet muistomerkkien analysoinnin kolmeen käsitteeseen: *text*, *arena* & *performance*. *Text* käsitteellä korostetaan kriittistä lähestymistä historiaan ja ideologioihin, joita joko tuodaan julki tai vaimennetaan pystyttämällä muistomerkkejä ja merkitsemällä muisti johonkin tiettyyn paikkaan. *Arena* käsitteellä tarkoitetaan muistomerkkien ympärillä käytyä ja käytävää poliittista keskustelua ja millä tavalla ihmiset esittävät yhteytensä menneisyyteen suuremmalle yleisölle. *Performance* käsitteellä tarkoitetaan sitä, minkälaisia toimintoja ihmiset kohdistavat muistomerkkeihin.³⁹ Dwyer & Alderman ovat esittäneet näihin liittyen laajempia kysymyksiä, joiden kautta tarkastella muistomerkkejä ja muistamista.⁴⁰ En kuitenkaan esitä niitä tarkemmin tässä yhteydessä, koska ne vertautuvat tutkielmani tutkimuskysymyksiin ja tulevat esille käsittelyluvuissa.

Tutkielmassani hyödynnän Jan Assmannin ja James A. Dellen määritelmiä muistamisesta ja Paul Connertonin määritelmää unohtamisesta. Assmann on jakanut muistin kolmeen eri tasoon: sisäiseen tasoon, sosiaaliseen eli kommunikatiiviseen tasoon sekä kulttuurilliseen tasoon. Sisäisen tason hän määrittelee henkilökohtaiseksi muistiksi, joka tapahtuu yksilöllisellä tasolla ja määrittää minkälaisena ymmärrämme itsemme sekä identiteettimme.⁴¹ Sosiaalisella tasolla muisti rakentuu sosiaalisen kanssakäymisen ja kommunikoinnin kautta ja on osa meidän sosiaalista elämäämme. Muistin avulla meillä on mahdollista elää erilaisissa ryhmissä sekä yhteisöissä ja ryhmissä ja yhteisöissä eläminen mahdollistaa muistin rakentumisen. Muistoja, tapoja ja käyttäytymismalleja välitetään suullisesti eteenpäin ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Kulttuurinen muisti rakentuu materiaalsen muistin ja ns. institutionaalisen muistin kautta. Näihin liittyy muistomerkit ja monumentit, teiden nimet, rituaalit, symbolit, vuosipäivät ja valokuvat. Itsessään esineillä tai asioilla ei ole muistia, vaan ne pitävät sisällään muistin, minkä olemme niihin liittäneet. Tällaisia ulkoisia muistin objekteja esiintyy muistin henkilökohtaisella tasolla, mutta erityisen tärkeitä ne ovat yhteisöllisellä, sosiaalisella tasolla, koska ryhmät rakentavat muistiansa näiden muistuttajien kautta. Kulttuurisen muistin avulla rakennamme omaa

³⁹ Dwyer & Alderman 2008: 166.

⁴⁰ Dwyer & Alderman 2008: 169–175.

⁴¹ Ks. myös Connerton 1989: 22–23.

menneisyyden kuvaa, jonka kautta identiteettimme ja kuva itsestämme muovautuu. Kulttuurisen muistin avulla säilytetään tietynlaista institutionaalistunutta perintöä, johon ihmiset turvautuvat rakentaessaan identiteettiään sekä vahvistaakseen ryhmään kuuluvuuden tunnetta.⁴²

James Delle käyttää ylhäältä alaspäin johdetusta muistamisesta termiä julkinen muistaminen, Tällä tarkoitetaan valtiollista muistamista, johon liittyy julkisten muistomerkkien ja monumenttien pystyttäminen sekä niihin kohdistuva toistuva rituaalinen toiminta, joiden kautta julkista muistamista tuotetaan ja uudistetaan. Toinen muistamisen muoto on sosiaalinen eli yhteisöllinen muisti. Sillä hän tarkoittaa jonkin yhteisön tai ryhmän omaa narratiivia, joka voi erota julkisesta muistamisesta tai olla valtiollisen muistamisen ulkopuolella. Kolmantena muistamisen muotona hän esittää sosiaalisen myytin, joka liittyy sekä julkiseen että sosiaaliseen muistiin. Sosiaalisella myytillä tarkoitetaan sellaisten asioiden muistamista, mitä ei oikeasti ole tapahtunut. Sosiaalinen myytti voidaan ajatella kääntäen niin, että kielletään asia, mikä oikeasti on tapahtunut. Tunnetuimpana esimerkkinä voidaan pitää holokaustin kiistämistä.⁴³

Tässä yhteydessä käytän unohtamista kulttuurisessa merkityksessä, en siinä mitä unohtamisella tarkoitetaan lääketieteessä ”muistin menettämisellä”. Me muistamme tiettyjä asioita, jolloin väkisinkin jätämme muistamisen ulkopuolelle eli unohtamme tiettyjä asioita. Ihminen sekä muistaa että unohtaa erilaisten sosiaalisten ryhmien mukaan, joiden jäsenenä hän on. Näitä eri ryhmiä ovat perheet, eri yhteiskunta luokat, poliittiset puolueet tai kansalaisjärjestöt. Ne asiat, jotka eivät mahdu ryhmän kollektiivisen muistamisen piiriin, ei tällöin välity ihmiseltä tai sukupolvelta toiselle, ja ne tulee unohtetuksi.⁴⁴ Paul Connertonin mukaan unohtamisen pelko edistää muistomerkkien rakentamista ja toisaalta muistomerkkien rakentaminen edistää unohtamista. Muistomerkit saavat meidät muistamaan asioita, ne myös saavat meidät peittämään osan menneisyydestä; muistomerkit mahdollistavat tiettyjen asioiden muistamisen ja toisaalta mahdollistavat poissulkemisen avulla unohtamaan tietyt asiat. Hän tuo esille tämän yhteyden ensimmäisen maailmansodan muistomerkkien kautta. 1920- ja 30-luvuilla haluttiin muistaa sodassa kuolleita ja maan puolesta uhrautuneita, kun taas sodassa loukkaantuneet sekä lesket jäivät muistamisen ulkopuolelle; loukkaantuneita ja sotaaleskiä ei haluttu muistaa, koska ne nähtiin tuottavan vääränlaista muistoa ensimmäisestä maailmansodasta.⁴⁵

⁴² Assmann 2008: 109–114.

⁴³ Delle 2008: 64–68

⁴⁴ Brockmeier 2002: 23.

⁴⁵ Connerton 2009: 29.

2.2. Muistin paikat ja rituaalit

Tutkielmassani käytän muistin paikoista Pierre Noran määritelmää, jonka mukaan muistin paikoilla tarkoitetaan esineellistä tai ei-esineellistä symbolia, josta on tullut osa yhteisön historiallista muistia. Näitä ovat maantieteelliset paikat, monumentit, muistomerkit ja rakennukset.⁴⁶ Tutkielmassani muistin paikkoja ovat muistomerkkien lisäksi jääkäri liikkeen etappitalot ja reitit sekä Simon kahakan tapahtumapaikka. Muistin paikkojen merkitys linkittyy siihen sosiaaliseen ryhmään, joka on ollut alusta alkaen mukana muistin paikan perustamisessa ja sen muiston ylläpitämisessä. Jos ryhmässä tapahtuu muutoksia, se hajoaa tai lopettaa olemasta, muistin paikat voivat menettää alkuperäisen voimansa ja jopa vaimeta kokonaan. Ihmisryhmät, jotka käyvät ja käyttävät muistin paikkoja, perivät niiden vanhat merkitykset, mutta samalla omalla toiminnallaan luovat niille jatkuvasti uusia merkityksiä.⁴⁷

Muistin paikat ovat olemassa niihin kohdistuvan julkisen ihmistoiminnan kautta.⁴⁸ Käytän muistin paikkoihin, muistomerkkeihin kohdistuvasta ihmistoiminnasta termiä rituaali. Muistomerkkeihin kohdistuvia rituaaleja voidaan pitää yhtenä tärkeimpänä muotona nyky-yhteiskunnassa, jolla tuotetaan sekä ylläpidetään menneisyyden muistoja.⁴⁹ Tutkielmassani käytän Jay Winterin käsitystä rituaaleista, joissa muistomerkit ja niiden ympäristö toimivat näyttämönä erilaisille ”performanssille”, joita ovat julkiset muistojuhlat, historialliset näytelmät, marssit tai kansalaisjuhlat. Näiden toimintojen kautta muistin paikkoja rakennetaan, muokataan sekä tehdään tärkeiksi.⁵⁰ Winterin mukaan julkinen muistojuhla määrittyy niiden ihmisten toimintojen sekä sanojen kautta, jotka kokoontuvat muistin paikoille, muistomerkeille muistellakseen tietynlaista, omaa menneisyyttään.⁵¹ Rituaaleihin liittyy tietyt päivämäärät sekä tapahtumat, ne tapahtuvat tietyissä paikoissa tietyinä ajankohtana. Jokainen päivä voidaan käytännössä määrittää kahdessa erilaisessa ajassa. On päivä, jolloin tietty tapahtuma on tapahtunut ja on päivä, jolloin tämän tapahtuman myyttistä muistoa juhlitaan.⁵² Usein rituaalit, juhlapäivät ja muistojuhlat liittyvät joko alkamiseen tai loppumiseen, niin yksityiselämään liittyvissä juhlissa kuin toistuvissa kalenterillisissä juhlissa. Yksityiselämän juhliin liittyy syntyminen, naimisiin

⁴⁶ Nora 1989: 7; Peltonen 1999: 100; Raivo 2004: 144.

⁴⁷ Winter 2008: 61.

⁴⁸ Winter 2008: 61.

⁴⁹ Connerton 1989; Ikäheimo, Äikäs & Kallio-Seppä 2019: 394.

⁵⁰ Dwyer & Alderman 2008: 173–174.

⁵¹ Winter 2008: 70.

⁵² Connerton 1989: 66.

meno tai kuolema. Kalenterisia, yhteiskunnallisesti merkittäviä juhlia on monipuolisemmin.⁵³ Kalenterilliset juhlapäivät ja niihin liittyvät julkiset muistojuhlat liittyvät yksityisjuhlien tavoin usein jonkin alkamiseen tai loppumiseen, usein jonkin sodan alkamiseen tai loppumiseen tai tietyn valtiollisesti tärkeän henkilön syntymiseen tai kuolemaan.

2.3. Muistomerkit ja kansallinen muistaminen

Suomen kielessä muistomerkillä tarkoitetaan veistosta, reliefiä tai arkkitehtuuriin liittyvää teosta.⁵⁴ Sana muistomerkki vertautuu englannin kielen sanaan *Memorial*, joka viittaa suoraan muistamiseen.⁵⁵ Joissakin yhteyksissä englannin kielessä nähdään käytettävän sanaa *Monument* eli monumentti. Sanoilla monumentti ja muistomerkki voi joissakin tapauksissa tarkoittaa samaa asiaa, mutta suomen kielessä yleisemmin monumentti sanalla viitataan rakennustieteelliseen tai arkkitehtuuriseen teokseen ja suureen kokoon.⁵⁶ Sen takia käytän tutkielmassani sanaa muistomerkki tarkoittamaan jääkäreille ja jääkäriliikkeen muistoksi pystytetty erilaisia veistoksia ja laattoja.

Muistomerkit ovat materiaalista kulttuuria, joiden on tarkoitus auttaa muistamaan ja estää unohtamista.⁵⁷ Niitä pystytetään symboloimaan tiettyjä tapahtumia ja asioita seuraaville sukupolville.⁵⁸ Ne ritualisoivat muistoa ja yleensä liitetään loppumiseen sekä kuolleiden muistamiseen.⁵⁹ Muistomerkkien merkitys ei todellisuudessa ole näin yksinkertainen, vaan niille voi muodostua monia erilaisia merkityksiä. Sotamuistomerkkien tarkoitus on muistaa, kunnioittaa ja tunnustaa taisteluissa menehtyneet sankareina. Niillä kunnioitetaan tavallisten sotilaiden sekä siviilien kuolemaa ja niiden perimmäinen tarkoitus on muistaa kuolleet kuolleina, jotka kokivat väkivaltaisen kuoleman.⁶⁰ Kaikki jääkäriliikkeen muistomerkit eivät liity kuolleiden muistamiseen, mutta rinnastan silti työssäni jääkäriliikkeen muistomerkit samantyyllisiksi sotamuistomerkkien kanssa, koska molempien kautta korostetaan samoja teemoja.

⁵³ Connerton 1989: 44.

⁵⁴ Kormano 2014: 50-51.

⁵⁵ Peltonen 2003: 189; Kormano 2014: 49.

⁵⁶ Kormano 2014: 50.

⁵⁷ Connerton 1989; Ashton and Hamilton 2008; Ikäheimo & Äikäs 2019: 394.

⁵⁸ Kattago 2009: 150.

⁵⁹ Koselleck 2002.

⁶⁰ Koselleck 2002: 287; Kattago 2009: 152; Kattago 2015: 181.

Raivon mukaan historialliset maisemat sekä paikat ovat merkittävä osa kansallista identiteettiä ja ne sitovat ihmiset nationalistiseen menneisyyteen. Ne muodostavan maisemaan kartan kansakunnan menneisyydestä nykypäivään. Muistomerkit muistuttavat meitä meidän menneisyydestämme sekä pyrkivät rakentamaan kansallista identiteettiämme.⁶¹ Kansalliseen identiteetin käsitteeseen liittyy Stuart Hallin esittämä kansallinen kulttuuri käsite: häneen mukaansa kansalliset kulttuurit rakentavat identiteettiä tuottamalla merkityksiä kansakunnasta, johon voimme samaistua. Tätä rakennetaan erilaisten kertomusten, historiallisten tapahtumien, kansallisten symbolien, rituaalien ja muistomerkkien kautta. Nämä edustavat yhteisiä kokemuksia, surua, voittoa, katastrofeja, jotka antavat kansakunnalle merkityksen.⁶² Kansallisessa muistin maisemassa on tärkeää mitä halutaan ja voidaan muistaa. Siihen liittyen historiallisia tulkintoja sekä merkityksiä luodaan, esitetään sekä vahvistetaan jatkuvasti uudelleen.⁶³ Muistomerkkien kautta on mahdollista käydä yhteiskunnallista keskustelua siitä, mitä muistetaan ja minkälainen menneisyys esitetään suurelle yleisölle.⁶⁴ Muistomerkit voi nähdä kertovan enemmän muistamisen historiasta kuin jonkin tapahtuman historiasta.⁶⁵

2.4. Muistomerkkien pystyttämisestä Suomessa ja jääkäreiden muistamisesta

Suomessa alkoi 1800-luvun lopulla intensiivinen muistomerkkien sekä monumentaalirakennuksien rakentaminen.⁶⁶ Keskeisinä muistomerkkien aiheina toimi ns. suurmiehet ja muistomerkkejä pystytettiin suurimpiin kaupunkeihin Suomessa.⁶⁷ Sisällissota katkaisi muistomerkkien rakentamisen buumin, mutta se alkoi uudestaan entistä isompana heti sisällissodan jälkeen. Muutamassa vuodessa pystytettiin noin 400 valkoisten muistomerkkiä.⁶⁸ Lisäksi 1920-luvulla pystytettiin menneiden taistelujen, sotien tapahtumien ja kuten Suomen sodan, nuijasodan sekä isonvihan kunniaksi muistomerkkejä.⁶⁹ Punaisille virallisia muistomerkkejä ei juurikaan pysty-

⁶¹ Raivo 2004: 144.

⁶² Hall 1999: 47–48.

⁶³ Raivo 2004: 145.

⁶⁴ Dwyer & Alderman 2008; Niven 2008.

⁶⁵ Raivo 2004: 145.

⁶⁶ Roselius 2013: 134.

⁶⁷ Lindgren 2000: 20.

⁶⁸ Roselius 2013: 135, 140.

⁶⁹ Lindgren 2000: 171.

tetty ennen toista maailmansotaa. Toisen maailmansodan jälkeen yhteiskuntapoliittisen tilanteen muuttumisen myötä sisällissodan hävinneelle osapuolelle pystytettiin muistomerkkejä, vuosien 1940-1958 aikana yli sadalle eri paikkakunnalle.⁷⁰

Toisen maailmansodan muistomerkkien pystyttäminen ei alkanut heti sodan jälkeen, vaan vasta 1960-luvun jälkeen. 1950-70-luvuilla muodostui tiettyjen taisteluiden sekä siviilien ja muiden uhrien muistokulttuuri, 1970-luvun puolessa välissä ja erityisesti 80-luvulla alkoi muistomerkkien pystyttämisessä buumi.⁷¹ Hautausmaiden ulkopuolella sijaitsevista sotamuistomerkeistä puolet on pystytetty vuoden 1975 jälkeen ja noin 30 prosenttia vuosina 1985-1995. Heti sodan jälkeen Suomeen perustettiin sankarihautausmaita, joihin haudattiin sodassa kaatuneet. Suomessa on yli 600 sankarihautausmaata.⁷² Ensimmäiset hautamuistomerkit sankarihautausmailla olivat puisia, valkoisia ristejä, jotka kuitenkin lahoamisen myötä on osaksi vaihdettu kiviin hautamerkkeihin.⁷³ Sankarihautausmaille on pystytetty yksittäisiä sotamuistomerkkejä, joiden suosittuina kuva-aiheina on suomalainen sotilas talvimaastopuvussaan.⁷⁴ Suurin osa sotamuistomerkeistä kuitenkin sijaitsee hautausmaiden ulkopuolella, joilla muistetaan sotien taistelupaikkoja, tiettyjä armeijan osastoja tai siviiliuhreja.⁷⁵ Ensimmäinen muistomerkki Lotille pystytettiin 1985 Lappeenrantaan ja Vaasaan Lottapatsas pystytettiin vuonna 2005. Ensimmäinen ja ainoa Sodan ajan naisten muistomerkki pystytettiin vuonna 1996 Helsinkiin. Sotahevosille ja -koirille on pystytetty muistomerkit; sotahevosille vuonna 1997 Seinäjoelle ja sotakoirille vuonna 2003 Mikkeliin.⁷⁶

Sisällissodan päätyttyä jääkäreiden muistokulttuuri linkittyi valkoisten eli voittajien muistokulttuuriin. Jääkärit esitettiin sotasankareina, jotka olivat klassisen sotasankarimyytin tavoin lähteneet vieraaseen maahan ja vaarallisen matkan jälkeen palanneet voitokkaina kotiin.⁷⁷ Sisällissodan jälkeen jääkäreiden tarinoissa pääpaino oli niissä, jotka selvisivät sodasta ja olivat

⁷⁰ Peltonen 2003: 227.

⁷¹ Raivo 2000: 158.

⁷² Kivimäki 2012: 494, 485-486.

⁷³ Kormano 2014: 62.

⁷⁴ Kivimäki 2012: 486.

⁷⁵ Raivo 2000: 153.

⁷⁶ Kormano 2014: 69-70.

⁷⁷ Ahlbäck 2018: 221, 224, 241

mukana rakentamassa uutta itsenäistä Suomea ja sen armeijaa. Ei niissä, jotka menehtyivät sodassa.⁷⁸ Sisällissodan jälkeen aina toiseen maailmansotaan asti valkoisen Suomen hallitsevana näkemyksenä pysyi se, että jääkärit olivat ratkaisevassa asemassa sisällissodan voittamisessa, johon vaikutti jääkäreiden valta-asema armeijassa.⁷⁹

Sisällissodan jälkeen myönteisen kuvan sekä hyväksyttävän historian kirjoittamisen luominen oli tärkeää jääkäreille. Vuonna 1918 perustettiin Jääkäritoimisto, joka vastasi muistokivien pystyttämisestä, jääkäreiden kotiinpaluuseen liittyvien muistojuhlien järjestämisestä sekä jääkäriaatteen eteenpäin viemisestä. 1921 perustettiin Jääkäriliitto, pääjoukon kotiinpaluun kolmantena vuosipäivänä.⁸⁰ Liiton toimintaan kuului tuki- ja aputoiminta, ylläpitää Jääkäripataljoonan ihanteita ja muistoja sekä kehittää ja kasvattaa jäseniään. Jääkäriliiton toiminta loppui vuonna 1988, jonka myötä toiminta siirtyi Jääkäriliikkeen Perinneyhdistykselle sekä Jääkärisäätiölle.⁸¹

Jääkäreiden muistoa alettiin kokoamaan museoihin varhaisessa vaiheessa. Suomenlinnassa sijaitsevaan Sotamuseoon perustettiin 1930-luvulla Jääkärihuone, jossa oli esillä alkupe räinen jääkärilippu. Nykyisessä Sotamuseon näyttelyssä on esillä jääkäreiden perintöä, esimerkiksi ensimmäisen kaatuneen suomalaisjääkäarin Alfred Hynnisen hautaristi. Vuonna 1995 perustettiin Suomen Jääkärimuseo Kortesjärvelle.⁸² Koska jääkärit olivat tärkeässä asemassa Suomen armeijan perustamisessa ja sen kehityksessä, on Puolustusvoimilla ollut tärkeä asema jääkäriperinteen vaalijoina. Puolustusvoimissa jääkäreiden perinnettä pidetään yllä jääkärimarssin sekä jääkärilipun kautta. Puolustusvoimissa käytetään jalkaväkimiehen sotilasarvosta nimitystä jääkäri sekä useiden joukko-osastojen nimessä esiintyy jääkäri-sana.⁸³

Jääkäriliikkeelle on pystytetty muistomerkkejä Suomessa, Ruotsissa, Saksassa sekä Liettuassa. Suomessa jääkäriliikkeen muistomerkkejä on lähinnä Pohjanmaalla, Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaalla sekä Lapissa. Muistomerkkejä sijaitsee muidenkin maakuntien paikkakunnilla, kuten Tampereella, Turussa ja Helsingissä, mutta suurin osa muistomerkeistä sijaitsee

⁷⁸ Ahlbäck 2018: 241–242.

⁷⁹ Klinge 1996: 498–499; Ahlbäck 2018: 247.

⁸⁰ Lackman 2003: 106.

⁸¹ Jääkäriliitto. <https://jp27.fi/jaakaripataljoona-27n-perinneyhdistys-ry/jaakariliitto/>

⁸² Kemppi 2011: 324–325; ”Seitsemän syytä vierailla Suomenlinnan Sotamuseossa”. <https://sotaveteraanit.fi/2018/07/21/seitsemän-syytä-vierailla-suomenlinnan-sotamuseossa/>

⁸³ Kemppi 2011: 324.

neljässä edellä mainitussa maakunnassa. Ensimmäinen jääkäri liikkeen muistomerkki pystytettiin Simon Maaninkajärvelle vuonna 1924.⁸⁴ Suomessa jääkäri liikkeen muistomerkkejä on pystytetty lähinnä toisen maailmansodan jälkeen, aina 50-luvulta nykypäivään saakka. Ruotsissa on paljastettu muistolaattoja Tukholmassa, Haaparannan alueella, Matarengissa sekä Pajalassa. Saksassa jääkäreille on pystytetty muistomerkki heidän koulutuspaikalleen Lockstedtiin, nykyisellä nimellä Hohenlockstedt.⁸⁵ Munsterissa sijaitsee jääkäreille omistettu muistokivi.⁸⁶ Latviassa muistomerkit on pystytetty Riianlahden rannalle Klapkalnciemsiin sekä Smurdeen. Molemmat muistomerkit liittyvät Saksan itärintaman taisteluihin, joissa jääkäripataljoona oli osallisena.⁸⁷ Jääkäri liikkeen muistomerkeistä, niiden paikkakunnista ja pystyttämisaikakohdista on hankala tehdä tarkkaa koontia, koska niitä ei ole systemaattisesti kirjattu. Kattavin esitys muistomerkeistä löytyy Anteron Tuomiston Suomalaiset Sotamuistomerkit -teoksesta vuodelta 1998. Tämä lista kuitenkin vaatisi päivitystä, koska julkaisu on jo yli 20 vuotta vanha. Tämän tutkielman tarkoituksena ei ole tehdä kattavaa listaa kaikista jääkäri liikkeen muistomerkeistä, vaan tarkastella tiettyjä, Oulun ja Tervolan välisellä alueella olevia muistomerkkejä.

⁸⁴ Lackman 2003: 129.

⁸⁵ Tuomisto 1998: 93, 105–106.

⁸⁶ Parole N:o 1 2019.

⁸⁷ Tuomisto 1998: 107; Parole N:o 3 2016.

3. JÄÄKÄRILIIKKEEN MUISTOMERKIT

Kolmannessa luvussa esittelen tarkemmin tutkielmassa mukana olevat muistomerkit, -laatat sekä muistamiseen liittyvät rakennukset. Käyn läpi mihin ja milloin muistomerkit on pystytetty, minkälaisia ne ovat ja mistä materiaalista ne on rakennettu sekä minkälaisia tekstejä niissä esiintyy. Tekstien, kuva-aiheiden, tyylien sekä materiaalien tarkempi analyysi käydään läpi luvussa neljä. Näiden lisäksi käyn läpi muistomerkkien paljastustilaisuuksia ja muistomerkkien hankintaan liittyviä asioita. Paljastustilaisuuksia tarkemmin tarkasteltaessa pääsee käsiksi kysymyksiin, miksi muistomerkit on pystytetty ja mikä niiden tarkoitus on, mitä niillä on tarkoitus muistaa, niin niiden pystyttämisaikana kuin tulevaisuudessa.

3.1. Jääkäri liikkeen muistomerkit Oulussa

Oulussa on yhteensä viisi jääkäri liikkeen muistomerkkiä. Jääkärimuistomerkki Vaaranpuistossa sekä muistomerkkilaattoja neljässä eri koulussa: Oulun Lyseossa, Svenska Privatskolans, Oulun normaalikoulun lukiossa sekä Oulun Suomalaisen Yhteiskoulun lukiossa.

Oulun muistomerkit	Paljastettu	Toimikunnat
Oulun jääkärimuistomerkki	6.12.1967	Oulun Reserviupseerikerho ry
Oulun koulujen jääkäri laatat	27.11.2014	Oulun Lyseon seniorit ry

Oulun jääkärimuistomerkki on pystytetty vuonna 1967 Oulun Reserviupseerikerho ry:n aloitteesta. Oulun Reserviupseerikerho lahjoitti muistomerkin paljastustilaisuudessa 6.12.1968 Oulun kaupungille. Jääkärimuistomerkki sijaitsee Oulun keskustassa Vaaranpuistossa. Muistomerkki on tehty valetusta betonista sekä marmorista. Ylhäältä päin katsottuna Jääkärimuistomerkki muodostaa luvun 27, joka symboloi Kuninkaallisen Preussin Jääkäripataljoona 27.⁸⁸ Muistomerkkiin kuuluu betoninen, matalahko seinä, jossa on vaalein kirjaimin kaiverrettu teksti ”Suomen jääkärien kunniaksi pystytti 1967 Oulun Reserviupseerikerho Ry”. Talvella 2018 muistomerkkiin lisäti valoja. Muistomerkin sisällä paistaa sininen valo ja muistomerkin eteen heijastuu kirkkaalla valolla luku 27.⁸⁹

⁸⁸ Jääkärimuistomerkki. <http://www.oruk.fi/jaakarimuistomerkki/>

⁸⁹ Kuva 3.

Kuva 3. Oulun jääkärimuistomerkki.

Kuvaaja: Jussi-Pekka Hiltunen

Alun perin muistomerkkin paikaksi anottiin hautausmaata, mutta lopulta kaupunginhallitus osoitti paikaksi palokunnan edessä olevan puistoalueen.⁹⁰ Paroleissa mainittiin, että *”sijoituspaikkana on Vaaranpuisto, jolta suunnalta jääkärit aikoinaan saapuivat Ouluun. Näillä tienoilla käytiin silloin myös ankarimmat taistelut”*.⁹¹ Muistomerkkin hankkijat olisivat halunneet pystyttää sen hautausmaalle. Oulussa hautausmaalla on sankarihauta-alue ja siihen liittyvä muistomerkki, veteraanien hautausmaahan ja muistomerkki, Karja-

laan jääneiden vainajien muistomerkki⁹² sekä Vakaumuksensa puolesta henkensä menettäneiden muistomerkki⁹³. Näistä kaikki muut paitsi veteraanien hautausmaahan muistomerkki on pystytetty ennen jääkärimuistomerkkiä. Sankarihautausmailla ja niiden muistomerkeillä on ollut tärkeä asema toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Ne ovat toimineet sekä kollektiivisen että yksilöllisen muistamisen paikkoina ja ovat koskettaneet suurta määrää koko Suomen väestöstä. Niiden on nähty erityisesti osoittavan uhrauksen, joka jouduttiin tekemään itsenäisyyden ja yhtenäisyyden takia.⁹⁴ Oulun hautausmaan muistipaikat on todennäköisesti koettu julkisen muistamisen paikkoina, johon kunnanvaltuuston näkökulmasta jääkäreiden muistamisen ei välttämättä nähty sopivan. Sisällissodan valkoisten muistomerkit, vuonna 1927 paljastettu Oulun vapaudenpatsas sekä vuonna 1922 paljastettu valkoisten sankarihautojen muistoreliefi eivät

⁹⁰ Oulun Reserviupseeri N:o 4 5.12.1967

⁹¹ Parole N:o 4 1967: 5.

⁹² Oulun ev.-lut. seurakuntien sankarihautausmaat. <https://www.oulunseurakunnat.fi/sankarihautausmaat>

⁹³ Vakaumuksensa puolesta henkensä menettäneiden muistomerkki. <http://www.tyovaenliike.fi/muistomerkki/vakaumuksensa-puolesta-henkensa-menettaneiden-muistomerkki-10/>

⁹⁴ Kivimäki 2012: 486–487.

sijaitse hautausmaalla. Vapaudenpatsas on Mannerheiminpuistossa ja muistoreliefi Tuomikirkon puistossa. Hautausmaiden muistomerkit liittyvät menehtyneiden muistamiseen, joten välttämättä jääkäreiden muistomerkkiä ei nähty tämän takia sopivaksi sinne. Muistomerkki pystytettiin paikkaan, Vaaranpuistoon, joka on tärkeä sisällissodan näkökulmasta. Puiston läheisyydessä käytiin vuonna 1918 taisteluita, joiden myötä kaupungissa olleet punaiset sekä venäläiset antautuivat valkoisille.⁹⁵ Muistomerkin paikka voidaan nähdä symbolisesti ja historiallisessa kontekstissa tärkeäksi paikaksi sisällissodan valkoisten näkökulmasta; alueella käytiin heidän puoleltaan voittoisa taistelu, jonka myötä he saivat kaupungin haltuunsa.

Oulun jääkärimuistomerkin paljastustilaisuutta vietettiin 6.12.1967. Samaan aikaan Oulussa järjestettiin Puolustusvoimien valtakunnallinen paraati ja Suomi täytti 50 vuotta. Kalevan uutisessa itsenäisyyspäivän vieton kohokohdaksi oli nostettu valtakunnallinen paraati ja toiseksi kohokohdaksi jääkärimuistomerkin paljastustilaisuus.⁹⁶ Paljastustilaisuuden ohjelmassa oli juhlapuheita, varusmiessoittokunnan soitantaa, jääkäreiden tervehdys ja muistomerkin luovutus Oulun kaupungille. Oulun varuskunta oli asettanut muistomerkillle kunniavartion. Juhlapuheisiin kuului Pohjois-Pohjanmaan Reserviupseerikerhon puheenjohtajan Juho Jorman luovutuspuhe:

*”Reservin upseerit toivovat, että muistomerkki saisi seistä tällä paikalla muistuttamassa kaupunkilaisia kauas tulevaisuuteen itsenäisyytemme syntyvaiheista ja että Suomen nuorisosta löytyisi vastaisuudessaakin jääkäriemme osoittamaa uhrivalmiutta — mikäli itsenäisyyttämme ja vapauttamme joskus uhattaisiin”.*⁹⁷

Puheen otteesta ilmenee, että muistomerkin tarkoitus on muistuttaa oululaisia itsenäisyytemme syntyvaiheesta, jääkärien panoksesta kauas tulevaisuuteen Kattagon mukaan muistomerkkejä pystytetään symboloimaan tiettyjä tapahtumia ja asioita seuraaville sukupolville.⁹⁸ Esille on nostettu nykypäivän nuoriso ja heiltä odotetaan uhrivalmiutta, jos *itsenäisyyttämme ja vapauttamme joskus uhattaisiin*. Uutisessa ei ole suoraan tuotu ilmi kuka tai mikä itsenäisyyttä

⁹⁵ Fjält 1987: 143.

⁹⁶ Kaleva 8.12.1967

⁹⁷ Kaleva 8.12.1967

⁹⁸ Kattago 2009: 150.

ja vapautta uhkasi. Vihollista, vapauden uhkaa ei haluttu vielä tässäkään vaiheessa sanoa julkisesti. Puheiden jälkeen muistomerkillä laskettiin jääkäriiliiton Oulun alaosaston toimesta havuseppele.⁹⁹

Muistomerkkilaatat¹⁰⁰ Oulun neljään kouluun paljastettiin 27. marraskuussa 2014. Marmorisissa muistolaatoissa on mainittu neljäkymmenenkuuden jääkäriin nimet, jotka kävivät kyseisiä kouluja. Muistolaattojen kustannuksesta vastasi koulujen senioriyhdistykset, jotka lahjoittivat laatat lukioilla. Suunnittelussa otettiin mallia muutama vuosi aikaisemmin paljastetusta Helsingin Normaalilyseon jääkäreiden muistolaatasta. Toimikunnan vastuulla oli myös varmistaa kaupungin viranomasilta lupa, joka myös saatiin, laattojen hankintaan.¹⁰¹

Kuva 2. Oulun Normaalikoulun muistolaatta. Kuvaaja: Jussi-Pekka Hiltunen.

Oulun koulujen, Lyseon, Normaalikoulun, Suomalaisen Yhteiskoulun sekä Svenska Privatskolanin jääkäreiden muistolaatat paljastettiin 27.11.2014. Samalla paljastustilaisuuksien yhteydessä juhlittiin Ostrobothnian kokouksen 100-vuotisjuhlaa, joka pidettiin 20.11.1914.¹⁰² Muistolaattojen paljastaminen pyrittiin ajoittamaan mahdollisimman lähelle kyseistä päivämäärää. Jokaisessa koulussa vietettiin erikseen paljastusjuhlia, joihin osallistui koulujen opiskelijoita ja opettajia

⁹⁹ Parole 4/1967 5–6.

¹⁰⁰ Kuva 4.

¹⁰¹ Kertomus Oulun koulujen jääkärien muistolaattahankkeesta 2012-2014.

<https://www.lyseo.edu.ouka.fi/cms7/seniorit>

¹⁰² Parole 1/2015: 18.

sekä kutsuvieraita, joihin kuului koulujen jääkäreiden omaisia, veteraaneja ja puolustusvoimien edustajia. Aamupäivällä vietettiin paljastilaisuuksia Oulun Normaalikoulussa sekä Svenska Privatskolan i Uleåborgissa ja iltapäivällä Oulun Lyseossa sekä Oulun Suomalaisessa Yhteiskoulussa. Paljastustilaisuuksien jälkeen koulujen sekä jääkäriperinneyhdistyksen edustajat kävivät laskemassa seppeleen Oulun jääkärimuistomerkillä.¹⁰³

3.2. Jääkäri liikkeen muistomerkit Simossa

Ensimmäinen jääkärimuistomerkki pystytettiin Simon Maaninkajärvelle Simon suojeluskunnan toimesta. Muistomerkki on omistettu Simon kahakan sankareille ja se paljastettiin 28.8.1927. Muistomerkki on muurattu luonnonkivistä ja sen keskellä on teksti

Kuva 4. Simon kahakan muistomerkki.
Kuvaaja: Timo Ylimaunu.

”Tällä paikalla tappelivat jääkärit 11.XII.1916 ensikerran isänmaan kamaralla maamme vapauden puolesta ryssää vastaan. Kahakassa kaatui jääkäritarjokas A.W.Lyytikäinen Iisalmelta.”¹⁰⁴ Muistomerkin läheisyyteen on rakennettu kopio paikalla sijainneesta jääkärikämpästä, jonka sisällä on pienimuotoinen näyttely Simon kahakasta. Alkuperäinen niittysauna paloi vuonna 1946.¹⁰⁵ Simon kahakan muistomerkin ja jääkärikämpän kopion lisäksi Simossa on kaksi muuta muistomerkkiä: Ala-Kärpän muistokivi sekä

¹⁰³ Oulun koulut muistavat 100 vuotta sitten alkunsa saanutta jääkäri liikettä paljastamalla jääkäriensä muistolautat 27.11.2014. http://lyseo.edu.ouka.fi/cms7/sites/default/files/mediatiedote-2014-11-26_0.pdf

¹⁰⁴ Kuva 4.

¹⁰⁵ Tuomisto 1998: 99–100.

Yli-Kärpän etappitalon muistolaatta. Muistokivi on pystytetty 18.8.1984. Siinä lukee ”Tällä paikalla sijaitsi Niiki ja Matti Alakärpän talo – Alakärpän etappi – jossa Isänmaan asialla olevat jääkärit saivat turvapaikan 1915-1917.” Yli-Kärpän etappitalon muistolaatta paljastettiin vuonna 1994.¹⁰⁶

Simon muistomerkit	Paljastettu	Toimikunta
Simon kahakan muistomerkki	28.8.1927	Simon suojeluskunta
Alakärpän etappitalon muistokivi	18.8.1984	-
Ylikärpän etappitalon muistolaatta	1994	-

Simon Kahakan muistojuhlaa ja muistomerkin paljastustilaisuutta vietettiin kaksi päivää, lauantaista sunnuntaihin 27.-28.8.1927. Simon Maaninkajärven taistelun muistojuhlasta uutisoitiin laajasti. Torniossa ilmestyneessä Perä-Pohja lehdessä muisto- sekä paljastustilaisuudesta uutisoitiin yhden sivun mittaisella uutisella. Ottaen huomioon, että kyseiseen aikaan uutisia saattoi esiintyä yli kymmenen yhdellä sivulla, voidaan nähdä, että ensimmäisen jääkärimuistomerkin saaminen Simoon nähtiin tärkeänä asiana. Uutisen mukaan Simon juna-asema oli liputettu, Alaniemen lossi oli koristeltu köynnöksillä sekä Alakärpän talojen portit oli koristeltu köynnöksillä ja pihalla liehui lippuja ja viirejä. Ylikärpän talossa, jossa tilaisuus järjestettiin, porteilla oli köynnöksiä, lippuja ja havuista tehtyjä jääkäripataljoonan merkkejä, pihamaalilla lippuja ja viirejä. Muistomerkin paljastustilaisuus näkyi muuallakin kuin pelkästään muistomerkin luona.

”Viime lauantaina ja sunnuntaina vietetty Maaninkajärven taistelun muistojuhla Simossa muodostui arvokkaaksi ja täysipainoiseksi sekä samalla omalaatuisuudelleen harvinaiseksi isänmaalliseksi juhlatilaisuudeksi. Juhlille antoi tuntunsa harras ja välitön, kauttaaltaan isänmaanrakkautta huokuva henki, joka ei ilmennyt ainoastaan sanoissa, vaan sen huomasi uhkuvan jokaisen juhlilla mukana olleen sydäimestä.”¹⁰⁷

Perä-Pohjan uutisen perusteella muistotilaisuus oli isänmaallinen ja kunniakas tilaisuus. Tilaisuuteen osallistui kahakassa mukana olleita jääkäreitä, muita jääkäriaktivisteja, Oulun sekä Pohjolan suojeluskuntapiirin päällystöä, jääkärikenraali, silloinen sotaväen päällikkö Aarne

¹⁰⁶ Tuomisto 1998: 100.

¹⁰⁷ Perä-Pohja N:o 197 30.8.1927

Sihvo sekä Lapin läänin maaherra. Tilaisuuteen kuului puheiden pitäminen, seppeleiden lasku muistomerkillle, Jääkäripataljoonan torvisoittokunnan esityksiä, ruokailua sekä kahvittelua.¹⁰⁸ Tilaisuuteen osallistui noin 300 ihmistä. Oulussa ilmestyneessä Maalaisväestön äänenkannattaja Liitto lehdessä tapahtumasta uutisoitiin samalla tavoin kuin Perä-Pohja lehdessä tuoden esille tilaisuuden kunniakkuus ja ”sankarillisen korpitaistelun muistoksi” pystytetyn muistomerkin merkityksen ”ehjän ja voimakkaan tunteen säilyttäjänä vuosisatojen päähän”.¹⁰⁹

Pohjolan suojeluskuntapiirin tiedonantolehdessä Pohjolan Vartiossa on kokonaisuudessaan noin viiden sivun mittainen uutinen ”Maaninkajärven tapahtumasta”, joka pitää sisällään ainoastaan K.A.Wegeliuksen puheen muistojuhlasta. Wegeliuksen puheessa esitellään Simon kahakan tapahtumia ja tuodaan esille jääkäreiden sekä heitä auttaneiden ihmisten ja etappitalojen panos ”perivihollisen” kukistamiseksi sekä itsenäisyyden saavuttamiseksi. Wegelius mainitsee muistomerkin ja ketä sillä on tarkoitus muistaa:

*”Pystyttämällä näin kauniin muistomerkin — ei vain teidän, vaan koko isännmaatarakastavan Suomen iloksi — olette te peräpohjalaiset osoittautuneet suurten muistojemme vaalijoiksi. Tämä patsas on kyllä tarkoitettu jääkärien, ennen kaikkea Maaninkajärven jääkärien kunnioittamiseksi, mutta se puhuu samalla selvää kieltä niiden monien peräpohjalaisten kunniaksi, joista vain harvoja läheisimpiä olen esimerkkeinä maininnut. Käsitettäköön siis edessämme oleva monumentti ei vain täällä taistelleiden rohkeiden miesten, vaan myös heidän suuripiirteisten ystäviensä ja auttajiensa muiston säilyttäjänä; säilyköön se polvesta polveen, vuosisadasta vuosisataan korkeimman uhrimielen ja isänmaanrakkauden vertauskuvana!”*¹¹⁰

Wegelius mainitsee perivihollisen tällä tarkoittaen venäläisiä sotilaita, jotka olivat osallisena kahakassa. Suomalaisista poliiseista hän käyttää sanaa ”ryssäin suomalaiset veljet”. Muissa puheissa suomalaisia poliiseja ei noteerata, vaan puhutaan venäläisistä sotilaista erilaisin termein. Pohjolan suojeluskuntapiirin päällikkö Castren kuvailee puheessaan heitä ”joukoksi kasakoita pitkine keihäineen ja arosusivaistoinen”.¹¹¹ Muistomerkki jättää suomalaiset

¹⁰⁸ Perä-Pohja N:o 197 30.8.1927

¹⁰⁹ Liitto N:o 197 30.08.1927.

¹¹⁰ Pohjolan vartio N:o 9. 01.09.1927.

¹¹¹ Perä-Pohja N:o 197 30.8.1927

poliisit pois muistamisen piiristä, koska muistomerkin tekstissä mainitaan ”ryssät”, eikä kahakassa mukana olleita poliiseja. Paljastustilaisuuden puheiden perusteella poliiseja ei haluttu muistaa. Esille tuotiin kahakassa mukana olleet venäläiset sotilaat sekä Venäjä, joka nähtiin uhkana Suomelle. Hallin mukaan kansalliset kulttuurit rakentavat identiteettiä tuottamalla merkityksiä kansakunnasta, johon voi samaistua. Näitä tuotetaan erilaisten kertomusten, historiallisten tapahtumien ja muistomerkkien kautta, jotka edustavat yhteisiä kokemuksia.¹¹² Suomalaiset poliisit on todennäköisesti tahallisesti pyritty unohtamaan muistomerkin kohdalla, jotta kahakan muistamisen ja muistomerkin kautta päästään rakentamaan kansallista identiteettiä vahvemmin. On tehty selvä jako suomalaisten jääkäreiden ja venäläisten sotilaiden välille, niiden, jotka taistelivat isänmaan ja vapauden puolesta ja niiden, joiden ”päämääränä oli tuhota kansamme vapauspyrkimykset kokonaisuudessaan”, kuten Castren puheessaan mainitsee.

3.3. Jääkäri liikkeen muistomerkit Kemissä ja Keminmaassaa

Kemissä on neljä jääkäri liikkeen muistomerkkiä: ”Kemin Etappi” jääkärimuistomerkki sekä kolme muistolaattaa. ”Kemin Etappi” muistomerkki sijaitsee Kemin rautatieasemalla ja se paljastettiin 6.12.1957 Suomen 40-vuotisjuhlien yhteydessä. Patsas haluttiin pystyttää rautatieasemalle, koska useimmat jääkäreiksi lähteneet saapuivat Kemiin junalla.¹¹³ Patsas on valmistettu harmaasta graniitista.¹¹⁴ Muistomerkissä lukee ”Kemin Etappi 1915–1917” ja muistomerkin ylälaidassa on jääkärimerkki.¹¹⁵

Kemin muistomerkit	Paljastettu	Toimikunnat
Kemin Etapin jääkärimuistomerkki	6.12.1957	Muistomerkki-toimikunta
Jääkärietapin muistolaatta Keskuspuistokatu 56:ssa	3.9.1995	JP27:n Perinneyhdistys
Osulan muistolaatta Valtakatu 33:ssa	2008	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Nällin jääkärikämpän muistokivi Ajoksessa	15.9.1985	Vapausoturien Huoltosäätiön Kemin osasto

¹¹² Hall 1999: 47–48.

¹¹³ Teerijoki 1975: 113.

¹¹⁴ Soinila 2011: 127.

¹¹⁵ Kuva 5.

Kuva 5. Kemin jääkärimuistomerkki.
Kuvaaja: Timo Ylimaunu.

Vuonna 1995 paljastettu jääkärietapin muistolaatta sijaitsee Keskuspuistokatu 56:n jääkärietapin kansliana toimineen talon seinässä. Laatussa lukee ”Tässä talossa toimi Kemin jääkärietapin kanslia 1915–1917. Majoituspaikat olivat Matkustajakoti Jokela, Meripuistokatu 7; Matkustajakoti Niemelä, Kauppakatu 13; Matkustajakoti Osula, Valtakatu 33; Pietilän talo, Keskuspuistokatu 20. JP 27:n Perinneyhdistys 1995”. Vuonna 2008 paljastettu muistolaatta sijaitsee Valtakatu 33:n seinässä. Muistolaattaan on kaiverrettu teksti ”Tällä paikalla sijaitsi matkailijakoti Osula, joka toimi Kemin jääkä-

rietapin majoituspaikkana vuosina 1915–1917. Jääkäripataljoona 27 perinneyhdistys ry Länsi-Pohjan osasto”.¹¹⁶ Asokseen on pystytetty muistokivi vuonna 1985.¹¹⁷ Paikalla on aikaisemmin ollut Nällin pirtti niminen jääkärikämppä, joka on tuhoutunut.¹¹⁸

Aloitteen jääkärimuistomerkkin hankkimisille teki Kemin Kotiseutu- ja museoyhdistys. Kemin Kotiseutu- ja museoyhdistys lähetti Kemin Taideyhdistykselle sekä Kemin Reserviupseerikerholle 15.4.1955 kirjelmän, jossa pyydettiin lähettämään edustaja kaupunginkirjastolla pidettävään neuvotteluun muistomerkkiin liittyen. Kyseinen kokous ei johtanut vielä muistomerkkin pystyttämiseen. Vuoden 1957 alussa pidettiin uusi kokous, jonka myötä muistomerkkihankkeelle saatiin valittua toimikunta, johon kuului henkilöitä Kemin Kotiseutu- ja museoyh-

¹¹⁶ Soinila 2011: 135.

¹¹⁷ Soinila 2011: 143; Tuomisto 1998: 93–94.

¹¹⁸ Hedman 1976: 810.

distyksestä, Kemin Reserviupseerikerhosta, Kemin Taideyhdistyksestä, Sotainvalidien Veljesliiton Kemin seudun alaostosta, Pohjoispohjalaisten osakunnasta sekä Veitsiluodon reserviupseerikerhosta.¹¹⁹ Varainhankintaan nimettiin oma talousvaliokunta. Keräyksen mainostamiseksi painettiin mainoslehtinen, jossa vedottiin kansalaisiin sekä yhteisöihin Kemin etapin muistamisen tärkeydestä. Lopulta muistomerkkihankkeelle saatiin kerättyä yli 700 000 markkaa yksittäisten lahjoittajien, Kemin lähipitäjien, erilaisten yhdistysten sekä teollisuuslaitosten avulla.¹²⁰

Muistomerkkitoimikunta laati Kemin kaupunginhallitukselle kirjeen, jossa ”anottiin kunnioittaen” kaupunkia lahjoittamaan mieluinen summa muistomerkin pystyttämistä varten. Kirjeessä perusteltiin muistomerkin pystyttämistä sillä, että Kemin etappi on ollut tärkeä vaihe koko maallemme ja ”taistelussa Tsaarin valtaa vastaan kohtalo asetti kaupunkimme asukkaille raskaan velvollisuuden, josta silloiset kemiläiset kunnialla selvisivät.”. Kaupunginvaltuustoon vedottiin sillä, että heihin luotetaan haluavan olla mukana rakentamassa muistomerkkiä, joka ”Kemin kautta matkustaville ja tuleville sukupolville kertoo isäin työstä”. Valtuusto äänesti, että kaupunki ei myönnä avustusta muistomerkin pystyttämiseksi.¹²¹ Vuonna 1957, jolloin muistomerkillle haettiin rahoitusta, Kemin valtuustossa oli vahva punainen enemmistö, noin puolet kommunisteja ja neljännes sosialisteja. Vuonna 1956 kaupunginjohtajaksi valittu Risto Hölttä edusti SKDL:lla eli Suomen Kansan Demokraattista Puoluetta, vasemmistolaista puoluetta.¹²² Kemin vasemmistolaisuudesta on mahdollisesti ollut vaikutusta avustuksen saamiseen, koska vuonna 1948 pystytetylle Vakaumuksen puolesta kaatuneiden muistomerkillle punaisten haudalle kaupunki lahjoitti määrärahan, jonka avulla se pystytettiin.¹²³

Muistomerkeillä on monenlaisia ulottuvuuksia, joista yksi on niiden poliittisuus: niiden kautta pyritään antamaan jokin poliittinen ilmaus tai saamaan poliittista jalansijaa. Suomessa muistomerkkien pystyttämällä, jonkin asian ikuistamisella on nähty poliittisia ulottuvuuksia.¹²⁴ Avustuksen kielteisen päätöksen antamista voi pohtia niin julkisen muistamisen kuin muistomerkin ja kaupungin poliittisuuden kautta. Sisällissodan aikaan Kemi oli pitkään punais-

¹¹⁹ Teerijoki 1975: 112–113.

¹²⁰ Teerijoki 1975: 114–116; Kaila 1983: 296.

¹²¹ Teerijoki 1975: 115–116.

¹²² Hedman 1976: 612, 619.

¹²³ Soinila 2011: 142–143.

¹²⁴ Ashton & Hamilton 2008: 3; Roselius 2013; Ikäheimo, Äikäs & Kallio-Seppä 2019: 406.

ten hallinnassa ja vasta 6.2.1918, Oulun valtauksen ja Tornion taistelun jälkeen kaupunki luovutettiin valkoisille.¹²⁵ Peräpohjolassa aloitettiin heti helmi-maaliskuussa sisällissodan jälkipyykki, jonka seurauksena Kemissä teloitettiin 23 punaista. Sisällissodan jälkeen Kemissä sekä Keminmaassa oltiin puolin ja toisin katkeria, jolla on todennäköisesti ollut vaikutusta jääkäri-liikkeen muistomerkin pystyttämiseen vielä 50-luvulla.¹²⁶ Kemissä sisällissodan ajan tapahtumien takia jääkärit on todennäköisesti nähty kuuluvan osaksi valkoisten muistokulttuuria, joka on vaikuttanut siihen, että kaupunki ei ole halunnut olla mukana muistomerkin pystyttämipro-sessissa. Jääkäreiden muistamista ei ole haluttu osaksi virallista, kaupungin julkista muista-mista. Tähän on vaikuttanut sekä kaupungin vasemmistolaisuus, että vuoden 1918 tapahtumat kaupungissa.

Kemin Etapin jääkärimuistomerkki paljastettiin itsenäisyyspäivänä 6.12.1957 itsenäi-sen Suomen 40-vuotisjuhlallisuuksien yhteydessä. Paljastuspuheen piti muistomerkkitoimikun-nassa mukana ollut Björn Immonen. Muistomerkkiä ei luovutettu kaupungille, vaan Valtion-rautateille, koska muistomerkki oli pystytetty rautatieaseman puistoon. Tilaisuuteen ei osallis-tunut kaupungin puolelta ketään. Samana päivänä, itsenäisyyspäivänä järjestettiin muistotilai-suuksia sankarihaudoilla sekä Vakaumuksensa puolesta kaatuneiden haudoilla, joihin kaupunki osallistui lähettämällä paikalla edustajan sekä laskemalla seppeleen.¹²⁷ Muistomerkit ja muis-taminen ovat jatkuvasti poliittisen keskustelun keskiössä, Kemin Etapin muistomerkki on siitä osoitus. Kilpailua siitä, kenen käsitys menneisyydestä on vallitsevana, voidaan pitää muistin poliittisuuden ytimenä. Muistomerkkien kautta käydään sosiaalisten ryhmien, Kemin Etapin – muistomerkin kohdalla muistomerkin pystyttäjien ja kaupungin välillä debattia siitä, minkälai-nen versio menneisyydestä halutaan esittää suurelle yleisölle.¹²⁸ Kaupunki ei halunnut jääkäri-liikettä virallisesti osaksi menneisyyttään, eikä näin olla mukana ollenkaan muistomerkin pys-tyttämisessä tai paljastamisessa. Kaupungin negatiivinen päätös raha-avustuksesta, olla osallis-tumatta muistomerkin paljastustilaisuuteen, mutta osallistumalla muihin muistotilaisuuksiin sekä pystyttämällä se VR:n maa-alueelle vahvistavat sitä käsitystä, että Kemin kaupunki ei ha-lunnut jääkäriliikettä osaksi julkista muistamistaan.

¹²⁵ Hedman 1976: 829.

¹²⁶ Hedman 1976: 833; Satokangas 1997: 396–398.

¹²⁷ Pohjolan Sanomat 8.12.1957.

¹²⁸ Dwyer & Alderman 2008: 171.

Muistomerkkin vastaanotti VR:n edustaja yli-insinööri K.A. Peitsara. Puheessaan hän totesi, että VR pitää muistomerkkin ja sen ympäristön huolehtimista kunnia-asiana. Jääkäriliiton edustajan tilaisuudessa oli everstiluutnantti A. Mäkinen, joka puheessaan totesi, että muistomerkki on tunnustus niille, jotka mahdollistivat jääkärien matkan Jääkäripataljoonaan.¹²⁹ Jääkäriliiton toimesta muistomerkkin nähtiin olevan osoitettu etappimiehille- sekä naisille, paikallisille ihmisille, jotka auttoivat jääkäreiksi lähteneitä henkilöitä. Tilaisuuden lopuksi muistomerkille laskettiin seppeleitä Kemin- ja Veitsiluodon Reserviupseerikerhojen, Sotainvalidien Veljesliiton ja sen naisosaston, Kemin sotilaspiirin sekä Pohjois-Pohjanmaan osakunnan toimesta.¹³⁰

Keminmaassa jääkäriliikkeen muistomerkki sijaitsee Kunnanviraston puistossa ja se on paljastettu 19.9.1998. Muistomerkki on jyrkähkö kivipaasi, jossa lukee ”Jääkäriliike 1915-1918”.¹³¹ Tekstin vieressä on miekka sekä havu ja sen yläpuolella jääkärimerkki. Muistomerkkin alaosassa on teksti, jossa on mainittu muistomerkkin pystyttäjät Jääkäripataljoona 27:n Perinneyhdistys ry:n Länsi-Pohjan osasto ja Vapaussodan ja Itsenäisyyden Länsi-Pohjan Perinneyhdistys ry sekä pystyttämivuosi. Hastin etappitalon ensimmäinen muistolaatta on paljastettu 6.6.1971 ja uudempi 12.8.1992. Hastin etappitalo sijaitsi läntisen etapin varrella, jonne

¹²⁹ Teerijoki 1975: 117.

¹³⁰ Pohjolan Sanomat 8.12.1957.

¹³¹ Kuva 6.

Kuva 6. Keminmaan jääkärimuistomerkki.
Lähde: Parole N:o 4 1998.

kuljettiin Simon Yli- sekä Alakärpän talojen kautta. Kivalossa on ollut Keski-Penikan jääkärisauna, nykyään Kivalon jääkärikämpä, joka toimi yhtenä Simon kahakasta selvinneiden jääkäreiden piilopaikkana.¹³² Jääkärisauna on tuhoutunut ja sen tilalle on rakennettu Jääkäripataljoona 27:n perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osaston toimesta uusi jääkärikämpä 7.9.1994.¹³³ Nykyään se toimii päivätupana Martimoaavan retkeilyreitillä ja sen hoidosta vastaa Metsähallitus.¹³⁴

Keminmaan muistomerkit	Paljastettu	Toimikunta
Jääkärimuistomerkki	19.9.1998	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Hastin etappitalon muistolaatta	6.6.1971	-
Kivalon jääkärikämpä	7.9.1994	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto

¹³² Wegelius 1934: 170–171.

¹³³ Tuomisto 1998: 95.

¹³⁴ Kivalon jääkärikämpä, päivätupa. <https://www.luontoon.fi/kivalonjaakarikamppapaivatupa>

Keminmaan jääkärimuistomerkin paljastustilaisuutta vietettiin 19.9.1998. Muistomerkin paljastustilaisuuteen osallistui yli 400 ihmistä.¹³⁵ Tilaisuudessa oli puhumassa Pohjoisen maanpuolustusalueen komentaja Matti Suokas, joka puheessaan nosti esille jääkäriliikkeen perinteen:

*”Jääkäriliikkeen perinnön kestävin osa ei ole poliittista eikä sotilaallistakaan vaan eettistä laatua. Kokonaisuutena jääkäriliike oli aidon isänmaallinen ilmaus. Nuorekkaan, rohkean, uhrivalmiin idealismin purkauksena jääkäriliike oli ilmiö, jolle on vaikea etsiä Suomen historiasta tasavertaista vastinetta. - - vain talvisota voidaan asettaa jääkäriliikkeen rinnalle, vaikkakin nämä kaksi lukua eivät ole mitattavissa samoin mitoin”*¹³⁶

Puheessa esiintyy samanlaisia teemoja kuin muidenkin muistomerkkien paljastustilaisuuksissa; isänmaa, nuoret, rohkeus ja uhrivalmius. Erityisesti isänmaa ja jääkärien uhrivalmius nousevat esille paljastustilaisuuksissa. Oulun paljastustilaisuudessa nuoret ja nuorekkuus liitettiin nykypäivään ja siihen, että heiltä odotetaan samanlaista uhrivalmiutta kuin jääkäreiltä. Suokkaan puheessa nuoruus liitetään suoraan jääkäriliikkeeseen eikä nykynuorisoon. Pohjolan Sanomien uutisessa tuodaan esille JP27:n Perinneyhdistyksen puheenjohtajan Väinö Kuirin haastattelun kautta muistomerkin tarkoitus: sen on tarkoitus välittää tuleville sukupolville, että vapaa ja itsenäinen Suomi on aina suurimman uhrin arvoinen. Se on kiitollisuuden osoitus niin jääkäreille kuin heitä auttaneille ihmisille.

3.4. Jääkäriliikkeen muistomerkit Torniossa ja Haaparannassa

Torniossa on jääkäripatsas sekä kaksitoista muistolaattaa. Tornion Jääkäripatsas sijaitsee Ap-teekinpuistossa Tornion keskustassa. Kuparista valetun, punagraniittisella pohjalla oleva patsas paljastettiin 11.7.1965 Jääkäripatsastoimikunnan toimesta.¹³⁷ Muistomerkin etusivulla on esitetty hiihtäviä jääkäreitä puiden ja hirsirakennuksen suojassa. Toisella puolella on kaksi jääkäriä, jotka pitelevät käsissään jääkärimerkkiä. Muistomerkin sivupuolille on sijoitettu tekstiä: toisella puolella on teksti ”Tornion etappi 1914-17” ja toisella sivulla teksti ”Jaloimmat poikasi

¹³⁵ Parole N:o 4 (256) 1998: 17.

¹³⁶ Pohjolan Sanomat 20.9.1998.

¹³⁷ Kuva 7.

kalvan nosti, viirin kirkkaan heimolleen, kansan herätti huurteen alta, täytti toiveet – Suomenmaan”. Jalustassa on teksti ”Niiden Tornionlaakson miesten ja naisten muistoksi, jotka vuosina 1914-1917 ohjasivat ja kuljettivat jääkärialokkaita, -aktivisteja ja -postia, päämääränään maamme irrottaminen Venäjästä ja itsenäisen Suomen luominen”¹³⁸

Kuva 7. Tornion jääkärimuistomerkki. Kuvaaja: Timo Ylimaunu

Kolme jääkäri liikkeen muistolaatoista on paljastettu itsenäisyyspäivänä 6.12.1957: Satamakatu 5:n, Åströmin kartanon (Rantakatu) sekä Rauhankatu 4:n muistolaatat. Loput muistolaatoista on paljastettu 1990-luvulla. Haaparanan ”Halkokonttorin” muistolaatta Stationsgatan 22:ssa 15.8.1993, Holman, Kristinebergin ja Metsävainion jääkärietappitalojen muistolaatat on

paljastettu 24.7.1994 sekä Aarnin, Iisakan, Juneksen, Kuljun, Parasniemen pappilan ja Pirkkiön koulun jääkärietappitalojen muistolaatat on paljastettu 27.8.1995.¹³⁹

¹³⁸ Parole N:o 5 (39) 1965.

¹³⁹ Tornion muistomerkit: 27–32.

Tornion muistomerkit	Paljastettu	Toimikunta
Jääkäripatsas	11.7.1965	Jääkäripatsastoimikunta
Satamakatu 5:n muistolaatta	6.12.1957	-
Rantakatu (Åstromin talo) muistolaatta	6.12.1957	-
Rauhankatu 4:n muistolaatta	6.12.1957	-
Holman jääkärietappitalon muistolaatta	24.7.1994	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Kristinebergin ja Metsävainion jääkärietappitalojen muistolaatta	24.7.1994	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Aarnin jääkärietappitalon muistolaatta	27.8.1995	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Iisakan jääkärietappitalon muistolaatta	27.8.1995	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Juneksen jääkärietappitalon muistolaatta	27.8.1995	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Kuljun jääkärietappitalon muistolaatta	27.8.1995	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Parasniemen pappilan jääkärietappitalon muistolaatta	27.8.1995	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Pirkkiön koulun jääkärietappitalon muistolaatta	27.8.1995	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Haaparannan ”Halkokonttorin” muistolaatta	15.8.1993	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto

Tornion jääkärimuistomerkin paljastustilaisuutta vietettiin 11.7.1965 Apteekinpuitossa. Vapaussoturissa¹⁴⁰ julkaistun uutiseen mukaan tapahtumaan osallistui satoja ihmisiä. Ensimmäisenä paljastuspuheen piti patsastoimikunnan puheenjohtaja Esko Huurtamo, joka puheessaan mainitsee, minkä vuoksi muistomerkki on pystytetty; muistuttamaan nykyajan sekä tulevaisuuden ihmisiä, varsinkin nuoria siitä, ketkä ovat tehneet Suomen itsenäistymisen mahdolliseksi:

”Suomen vapaussodan historia on jääkäreiden muistomerkki, jääkäreiden, jotka eivät kaipaa vaskeen valettuja tai graniittiin hakattuja muistomerkkejä. Noita muistomerkkejä tarvitsemme

¹⁴⁰ Vapaussoturi N:o5 (39) 1965.

me nykyajan ihmiset, varsinkin nuoret, jotta me muistaisimme ja osaisimme antaa oikean kunnioituksen niille henkilöille, jotka teoillaan ovat tehneet mahdolliseksi Suomen itsenäistymisen. Heille ja heidän jälkeensä tuleville tällaiset muistomerkit ovat tarpeellisia.”¹⁴¹

Huurtamon mukaan jääkärit eivät tarvitse muistomerkkiä, koska koko vapaussodan eli valkoisten historia on muistuttamassa sitä panosta, mikä jääkäreillä nähtiin olevan Suomen itsenäisyyden kannalta. Lauseen taustalla on ajatus, että jääkäreillä oli ratkaiseva panos sisällissodan voittamisessa.

Muistomerkin vastaanotti kaupungin puolesta kaupunginjohtaja Aarno Strömmer:

”Tornion kaupunki ottaa vastaan nyt paljastetun jääkärimuistomerkin syvää kiitollisuutta tunteen – – – Kaupunkimme tulee jääkärimuistomerkkiään vaalimaan huolella ja kaikella sillä kunnioituksella ja lämmöllä, jota sen asukkaat tuntevat jääkäriaktivistiemme isänmaallista teko ja elämäntyötä kohtaan”¹⁴²

Juhlapuheen piti kirjailija ja eversti Martti Santavuori. Puheessaan hän sanoi, että *”puheen jääkärien työstä tulee ensi sijassa olla puhe niille, jotka huomispäivänä vastaavat maan kohtalosta, puhetta nuorisolle*”. Jääkäriliiton tervehdyksen esitti jääkärieversti Eino Kuussaari. Puheessaan hän toi esille jääkäreiden sekä Tornion etapin tärkeyttä koko itsenäisyysliikkeelle. Hän nimitti muistomerkkiä itsenäisyysmuistomerkiksi ja sanoi, että muistomerkki *”olkoon jokaista sukupolvea muistuttamassa suuresta maanpuolustusaatteestamme ja itsenäisyydestämme*”.¹⁴³ Juhlapuheiden perusteella muistomerkki liitetään Suomen itsenäisyyteen ja isänmaallisuuteen. Sen halutaan olla muistuttamassa sekä nykyisyydessä, että tulevaisuudessa siitä, mitä jääkärit tekivät itsenäistymisen vuoksi. Kaupunginjohtaja liittää kaupungin osaksi jääkäreiden muistamista sanomalla, että kaikki kaupungin asukkaat *”tuntevat kunnioitusta ja lämpöä jääkäriaktivistien isänmaallista tekoa ja elämäntyötä kohtaan*”. Kaikki kaupungin asukkaat tuskin ovat tunteneet kunnioitusta tai lämpöä jääkäreitä tai jääkäriliikettä kohtaan. Huurtamon ja Santavuoren juhlapuheissa on mainittu nykynuoriso samalla tavalla kuin Oulun muistomerkin

¹⁴¹ Pohjolan Sanomat 13.7.1965.

¹⁴² Parole N:o 5 1965: 16.

¹⁴³ Parole N:o 5 1965: 17.

juhlapuheessa; heidän odotetaan ottavan mallia jääkäreistä ja toimivan samalla tavalla tulevaisuudessa, jos tarve vaatii. Paljastustilaisuudessa laskettiin muistomerkillä useita seppeleitä mm. Jääkäriliiton, Puolustusvoimien, Länsi-Pohjan Vapaussoturien, Tornion ja Haaparannan kaupunkien, Sotainvalidien Veljesliiton sekä Tornion Väylä Ry:n toimesta.¹⁴⁴

Tornion muistolaatoista kolme ensimmäistä paljastettiin samana päivänä kuin Etapin muistomerkki 6.12.1957. Tilaisuudesta oli uutinen Pohjolan Sanomissa¹⁴⁵, jossa mainitaan, että tilaisuudessa oli runsaasti yleisöä ja paljastuspuheessa palautettiin mieleen jääkäriliikkeen aikaa. 27.8.1995 vietettiin yhteensä kuuden muistolaatan paljastustilaisuuksia. Pohjolan Sanomissa¹⁴⁶ uutisoitiin Parasniemen pappilan tilaisuudesta, jossa muistolaatan paljasti Lapin maaherra Hannele Pokka. Hän mainitsi puheessaan, että ”*tällä juhlalla kunnioitamme jääkäreitä ja varsinkin satoja Peräpohjolan naisia ja miehiä, jotka vaaransivat elämänsä, jotta isänmaa olisi vapaa*”. Niin juhlalla kuin itse muistolaatoillakin haluttiin tuoda esille paikalliset naiset sekä miehet, jotka vaikuttivat toiminnallaan Suomen itsenäistymiseen. Tornion jääkäripatsaassa on myös teksti, jossa tuodaan sama asia esille.

3.5. Jääkäriliikkeen muistomerkit Tervolassa

Tervolan muistomerkki¹⁴⁷ on pystytetty Tervolan etappitalon, Liimatan majatalon paikalle hautausmaahan ja Kemijoen sillan välisellä alueella 1.8.1976. Muistomerkin pystyttämisen takana ovat Tervolan Reserviupseerit sekä –aliupseerit. Taloudellista tukea muistomerkin pystyttämiseen tuli Kulttuurilautakunnalta sekä paikkakunnan yrityksiltä, yhteisöiltä ja yksityisiltä ihmisiltä. Muistomerkki on valmistettu Louen marmorista ja siihen on kiinnitetty metallista valettu jääkärimerkki sekä metallinen laatta, jossa lukee ”Tästä kulki jääkäreiden etappitie vuosina 1915-1917”.¹⁴⁸ Kaisajoen Kuusikon etappitalon pihapiirin on pystytetty muistokivi, joka paljastettiin 31.8.1986. Kaisajoen Lainkummun Vuokilan talon etappilaatta on paljastettu 19.6.1994. Samana päivänä paljastettiin Lehmikummun Kumpulan talon paikalle muistokivi. Tervolaan on pystytetty kahden jääkärin, Auno ja Matti Kuirin muistomerkki Paakkolan kylän

¹⁴⁴ Parole N:o 5 1965: 16–17; Vapaussoturi N:o 5 1965: 5.

¹⁴⁵ Pohjolan Sanomat 8.12.1957.

¹⁴⁶ Pohjolan Sanomat 28.8.1995.

¹⁴⁷ Kuva 8.

¹⁴⁸ Parole N:o 4 1976: 5.

Kuirinniemeen. Muistomerkki on paljastettu 11.7.1992. Näiden lisäksi Tervolan kotiseutumuseon alueelle on avattu 13.7.1986 kopio Vaalajoella sijainneesta jääkärien käyttämästä niittysaunasta.¹⁴⁹

Tervolan muistomerkit	Paljastettu	Toimikunnat
Tervolan jääkärimuistomerkki	1.8.1976	Reserviläisjärjestöt
Kuusikon etappitalo muistokivi	31.8.1986	Jääkäripataljoona 27:n Perinneyhdistys
Vuokilan etappitalon muistolaatta	19.6.1994	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Lehmikummun Kumpulan talon muistokivi	19.6.1994	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Auno ja Matti Kuirin muistomerkki	11.7.1992	-
Yli-Paakkolan museoalueen kopio Vaalajoen jääkärikämpistä	13.7.1986	-

Tervolan muistomerkin paljastustilaisuutta vietettiin 1.8.1976. Muistomerkin paljastuksen ja juhlapuheen toimitti pastori Jouni Apajalahti, joka toi muistomerkille Jääkäripataljoona 27:n Perinneyhdistyksen kukkalaitteen. Juhlapuheessaan hän toi esille, kuinka tärkeää oli paikallisten ”talojen ja torppien” hyväntahtoisuus ja aktiivisuus etapin toiminnassa. Muistomerkin on tarkoitus muistuttaa seuraavia sukupolvia niin paikalla olleesta Liimatan majatalosta kuin muista etappitoiminnassa mukana olleista ”maanhiljaisista”. Muistomerkki on pystytetty lisäksi etapin kautta Saksaan kulkeneille kolmensadan jääkärinuorukaisten muistoksi. Jääkärieverstiluutnantti Auno Kuiri, joka oli ainoa elossa oleva Tervolasta lähteneistä jääkäreistä, toi muistomerkille Jääkäriliiton perinteisen havuseppeleen. Muistomerkille laskettiin mm. Sotaveteraanien, Tervolan Reserviupseerien ja –aliupseerien sekä Tervolan kunnan tuomat kukka-asetelmat.¹⁵⁰

¹⁴⁹ Tuomisto 1998: 94–95.

¹⁵⁰ Parole N:o 4 1976: 5–6; Pohjolan Sanomat 3.8.1976.

Kuva 8. Tervolan jääkärimuistomerkki.
Lähde: Tuomisto 1998: 94.

3.6. Yhteenveto

Tässä luvussa olen esitellyt tutkimuksessa mukana olevat jääkäri liikkeen muistomerkit ja käsitellyt paljastustilaisuuksia sekä muistomerkkien hankintaan esille tulleita asioita Muistomerkkejä on Oulussa viisi, Simossa kolme, Kemissä neljä, Keminmaassa kolme, Torniossa kaksitoista, Haaparannalla yksi ja Tervolassa kuusi. Päämuistomerkkejä¹⁵¹ ei ole kuin yksi paikkakuntaa kohden, Haaparannalla ei ole omaa suurempaa muistomerkkiä. Muistolaattoja on huomattavasti enemmän. Tämä

todennäköisesti johtuu siitä, että suuremmat muistomerkit on pystytetty Torniota lukuun ottamatta ennen muistolaattoja. Muistomerkkin pystyttämisen jälkeen muistolaattoja on kiinnitetty etappitoiminnassa mukana olleisiin rakennuksiin, jolloin sekä rakennukset että niissä aikoinaan toimineet ihmiset on saatu osaksi muistamista. Muistolaattojen hankkiminen ei vaadi yhtä paljon resursseja kuin isomman muistopatsaan hankkiminen, joten niitä voidaan hankkia pienemmillä resursseilla.

Paljastustilaisuuksien analysoinnin kautta saadaan selville, miksi muistomerkit on pystytetty ja mikä niiden tarkoitus on. Niissä pidetyissä puheissa korostetaan niiden tarkoitusta ja syytä pystyttämiseksi, koska usein puhujina toimivat ne ihmiset, jotka ovat olleet mukana muistomerkkin hankintaprosessissa. Jokaisessa juhlapuheessa, jota olen tarkastellut, tuodaan esille

¹⁵¹ Päämuistomerkkillä tarkoitan suurempaa muistomerkkiä tai -patsasta. En seinissä olevia muistolaattoja tai jääkärikämppien kopioita.

muistomerkin perimmäinen tarkoitus: sen on tarkoitus muistuttaa tulevaisuudessa ihmisiä jääkäreistä ja jääkäriliikkeestä.¹⁵² Niiden halutaan muistuttavan sukupolvelta toiselle siitä, minkälaisen uhrauksen jääkärit tekivät, jotta Suomi saavutti itsenäisyyden. Yhteisinä teemoina puheissa nousee uhrivalmius, itsenäisyys sekä isänmaallisuus. Simon, Kemin, Keminmaan, Tornion ja Tervolan kohdalla esille nostettiin paikallisuus. Vaikka muistomerkit liitettiin jääkäreihin ja heidän panokseensa itsenäisyyden saavuttamiseksi, nostettiin esille paikalliset, etappitoiminnassa mukana olleet ihmiset, jotka omalla toiminnallaan auttoivat jääkäreitä. Oulun, Tornion ja Keminmaan muistomerkkien paljastustilaisuuksissa mainittiin nuoruus sekä nykynuorisoo. Muistomerkkien on tarkoitus saada puhuttelemaan niin nykynuorisoa kuin tulevaisuuden nuorisoa. Oulun kohdalla haluttiin, että tulevaisuudessa nuorilta löytyisi samanlaista uhrivalmiutta kuin jääkäreillä, ”*mikäli itsenäisyytemme ja vapautemme joskus uhattaisiin*”. Simon muistomerkin tekstissä mainitaan ryssä-sana ja venäläisiä vihollisina painotettiin muistomerkin paljastustilaisuuden puheissa. Muistomerkissä ei mainita suomalaisia poliiseja, jotka olivat osallisena kahakassa venäjän viranomaisten puolella. Suomalaisia poliiseja ei ole haluttu muistaa vihollisina niin kuin venäläisiä viranomaisia. Heidät on jätetty muistamisen ulkopuolelle, todennäköisesti tietoisesti, jotta kansallista identiteettiä on saatu vahvistettua.

Suomessa muistomerkkien pystyttämisellä, jonkin asian ikuistamisella on nähty poliittisia ulottuvuuksia.¹⁵³ Kemin Etapin muistomerkille ei myönnetty rahallista avustusta kaupunginvaltuustolta. Vuonna 1948 pystytetylle Punaisten muistomerkille kaupunginvaltuusto lahjoitti raha-avustuksen, jonka avulla se pystytettiin. Kemin muistomerkin paljastustilaisuuteen ei osallistunut kaupungin edustajaa, eikä sitä lahjoitettu kaupungille, vaan VR:lle. Oulun sekä Tornion muistomerkit lahjoitettiin kaupungeille. Kemin muistomerkki pystytettiin VR:n omistamalle puistoalueelle ja Tornion sekä Oulun muistomerkit kaupungin omistamalle puistoalueelle. Kemissä sisällissodan ajan tapahtumien takia jääkärit on todennäköisesti nähty osana valkoisten muistokulttuuria, joka on vaikuttanut siihen, että kaupunki ei halunnut olla mukana muistomerkin pystyttämisprosessissa. Kemin vasemmistolaisuudella on ollut vaikutusta kaupungin suhtautumiseen jääkäriliikkeen muistomerkkiin eikä jääkärimuistomerkkiä haluttu osaksi kaupungin julkista muistamista. Oulun muistomerkkiä ei kaupungin toimesta annettu pystyttää hautausmaalle, jonka paikaksi sitä oli alun perin anottu pystyttäjien toimesta. Muis-

¹⁵² Kattago 2009: 150.

¹⁵³ Ashton & Hamilton 2008: 3; Roselius 2013; Ikäheimo, Äikäs & Kallio-Seppä 2019: 406.

toimerkin paikaksi päätettiin Vaaranpuisto, jonka läheisyydessä oli käyty vuoden 1918 taisteluja. Oulun kohdalla jääkäreiden muistomerkkiä ei ilmeisesti nähty sopivaksi hautausmaalla sijaitsevien veistoksien kokonaisuuteen, joten sille määrättiin uusi paikka. Muistomerkillä on symbolisesti ja historiallisessa konteksti merkittävä paikka erityisesti sisällissodan valkoisen puolen näkökulmasta. Alueella käydyt taistelut päättyivät valkoisten voittoon, jonka jälkeen kaupunki siirtyi heidän haltuunsa.

4. MUISTOMERKKIEN TEKSTIT, KUVAT, TYYLIT JA MATERIAALIT

Tässä luvussa käsittelen muistomerkeissä esiintyviä tekstejä, kuva-aiheita ja tyylejä sekä materiaalivalintoja. Analysoin, minkälaisia asioita teksteissä ja kuvissa esiintyy ja mitä niillä halutaan tuoda esille. Muistomerkeissä esiintyvien tekstien avulla pääsee tarkastelemaan, minkälaisia asioita milläkin muistomerkillä on haluttu muistaa ja sitä, mitä ei ole haluttu muistaa. Kuva-aiheilla tarkoitan sitä, minkälaisia asioita muistomerkeissä on kuvattu; mitä symboleita, merkkejä tai ihmishahmoja niissä esiintyy vai esiintyykö lainkaan. Muistomerkkien kuva-aiheilla voidaan painottaa sitä, kenelle se on osoitettu, mutta niillä voi olla enemmän symbolisia merkityksiä, jotka eivät suoraan kerro katsojalle, mitä varten ne ovat. Materiaalivalinnat luovat muistomerkeille omanlaisensa merkityksensä ja ovat tärkeä osa ilmentämään, tekstien ja kuvien ohella minkälaisia merkityksiä muistomerkeillä on.

4.1. Tekstit

Tekstit vahvistavat muistomerkin ilmaisua ja voivat olla ainoa keino, jolla katsoja huomaa kenelle muistomerkki on pystytetty.¹⁵⁴ Jääkäriiliikkeen muistomerkeissä esiintyy erilaisia tekstejä, jotka kertovat siitä, ketä muistomerkillä muistetaan. Tutkimuksessa mukana olevissa muistomerkeissä kaikissa esiintyy tekstiä ja niissä on nähtävissä sekä yhtäläisyyksiä että eroavaisuuksia. Tornion, Kemin ja Tervolan muistomerkkien tekstit painuttavat etappien esiintuomiseen. Tornion muistomerkissä on mainittu Tornion etappi, Kemin muistomerkissä Kemin etappi ja Tervolan muistomerkissä, että paikkakunnan kautta kulki etappitie. Tekstien kautta näiden muistomerkkien on tarkoitus muistaa paikallisia etappiteitä.

Tornion muistolaatoissa on erilaisia tekstejä. Satamakatu 5:n, Rantakadun sekä Rauhankatu 4:n muistolaatat paljastettiin vuonna 1957 ja ne ovat ensimmäisiä Tornion jääkäriiliikkeen muistomerkkeinä. Rantakadun laatasta lukee ”Jääkäreiden salatie rajan yli” ja Rauhankadun laatasta ”Jääkärietappitie”. Nämä liittyvät tekstien perusteella Tornion etappiin. 1990-luvulla paljastetut muistolaatat ovat teksteiltään ja asuiltaan samanlaisia, lukuun ottamatta Haaparannan muistolaattaa. Näissä on mainittu etappitalon nimi sekä, että ne ovat toimineet jääkärietappitaloina. Haaparannan muistolaatassa on mainittu, että kyseisellä paikalla toimi peitenimellä Halkokonttori suomalaisten jääkärien värväyskeskus. Sama teksti on kirjoitettu ruotsiksi.

¹⁵⁴ Kosellack 2002: 300.

Kuva 9. Tornion Rauhankadun muistolaatta. Kuvaaja: Timo Ylimaunu.

Torniossa Satamankatu 5:n muistolaatassa lukee ”*me jääkärit uskoimme yhä*”. Kyseinen teksti tulee

Jääkärimarssin toisen säkeistön kohdasta ”*Kun painuvi päät muun kansan, maan, me jääkärit uskoimme yhä.*” Jääkärimarssi on Jean Sibeliuksen säveltämä ja jääkäri Heikki Nurmion sanoittama sotilasmarssi, joka valmistui vuonna 1917 jääkäreiden taistellessa ensimmäisessä maailmansodassa Saksan itärintamalla Liepajassa.¹⁵⁵ ”Me jääkärit uskoimme yhä” –tekstiä on käytetty muissakin jääkäriliikkeen muistomerkeissä, kuten vuonna 1958 pystytetyssä Korttesjärven jääkärimuistomerkin sekä vuonna 1965 pystytetyssä Pirkkalan jääkärimuistomerkin. Kormanen toteaa Korttesjärven muistomerkin ”Me jääkärit uskoimme yhä” tekstistä, että ”inscriptio vahvistaa isänmaallisen valan”.¹⁵⁶

Tornion jääkärimuistomerkin on Tornion etappi -tekstin lisäksi teksti ”Jaloimmat poikasi kalvan nosti, viirin kirkkaan heimolleen, kansan herätti huurteen alta, täytti toiveet – Suomenmaan”. Teksti ei ilmeisesti ole peräisin runosta tai laulusta, vaan tehty muistomerkkiä varten. Tekstissä tuodaan esille, kuinka jääkärit täyttivät Suomen toiveen, itsenäisyyden. Muistomerkin kolmannessa tekstissä lukee ”Niiden Tornionlaakson miesten ja naisten muistoksi, jotka vuosina 1914-1917 ohjasivat ja kuljettivat jääkärialokkaita, -aktivisteja ja -postia, päämääränään maamme irrottaminen Venäjästä ja itsenäisen Suomen luominen”. Tekstissä tuodaan esille Tornionlaakson miehet sekä naiset, jotka etappitoiminnan kautta auttoivat jääkäreitä. Tekstissä on huomioitavaa se, että siinä tuodaan esille naiset, eikä pelkästään miehet, jotka auttoivat jääkäreitä. Muistomerkki on osoitettu miesten lisäksi etappitoiminnassa mukana olleille naisille. Hallin mukaan kansakunnat koostuvat eri yhteiskuntaluokista sekä sukupuoli- ja etnisistä ryhmistä. Kansalliset identiteetit, joita rakennetaan, ylläpidetään ja muokataan muistomerkkien ja

¹⁵⁵ Kemppe 2011: 63–65.

¹⁵⁶ Kormanen 2007: 228, 350.

niihin kohdistuvien rituaalien kautta, voidaan nähdä vahvasti sukupuolittuneina. Hallin mukaan ”englantilaisuuden” merkityksiin ja arvoihin sisältyy voimakkaita maskuliinisia miellelyhtymiä ja naisilla on nähtävissä toissijainen rooli kansakunnan poikien äiteinä ja kodin vaalijoina.¹⁵⁷ Suomen nationalistisessa sota-ajan myytissä nainen on nähtävissä samanlaisena kodin vaalijana ja sotilaan äitinä tai vaimona; sota ja sen muistokulttuuri Suomessakin on hyvin maskuliininen. Suomessa vuoden 1939-1945 sodissa mukana olleille naisille on pystytetty muistomerkkejä vasta 1980- ja 1990-luvuilla: 1985 paljastettiin ensimmäinen Lotta-patsas ja vuonna 1996 ensimmäinen ja ainoa Sodan ajan naisten muistomerkki.¹⁵⁸ Tornion muistomerkkiä ei ole suoraan pystytetty jääkäreitä auttaneita naisia varten, on heidät tekstissä tuotu selvästi esille. Aikaisemmin käsittelemissäni Simon muistomerkkin ja vuonna 1995 paljastettujen Tornion muistolaattojen paljastuspuheissa mainittiin, että ne ovat muistuttamassa jääkäreitä auttaneista naisista. Tornion muistomerkissä naista ei esitetä äitinä tai kodin vaalijana niin kuin toisen maailmansodan muistokulttuurissa, vaan heidät nähdään samanlaisina, yhdenvertaisina paikallisina auttajina kuin miehetkin. Muissa tutkimuksissa mukana olevissa jääkäriliikkeen muistomerkeissä naisia ei tekstien kautta tuoda yhtä selvästi esille.

Oulun ja Keminmaan muistomerkkien teksteissä esitetään jääkärit ja jääkäriliikkeen laajemmassa kontekstissa. Oulun muistomerkissä lukee ”Suomen jääkärien kunniaksi pystytti 1967 Oulun Reserviupseerikerho ry” ja Keminmaan muistomerkissä ”Jääkäriliike 1915-1918”. Muistomerkkien tekstit viittaavat kokonaisuudessaan jääkäreihin sekä jääkäriliikkeeseen eikä paikallisiin etappiteihin tai -taloihin. Oulun muistomerkkin on tekstin perusteella osoitettu kaikille Suomen jääkäreille ja Keminmaan muistomerkkin kokonaisuudessaan jääkäriliikkeelle. Näissä ei ole eritelty ketä halutaan muistaa samalla tavalla kuin Tornion muistomerkissä eikä teksteissä ole tuotu paikallisuutta esille samalla tavalla kuin Tornion, Kemin ja Tervolan muistomerkeissä. Keminmaan muistomerkki oli viimeinen suuremmista jääkäriliikkeen muistomerkeistä, joka pystytettiin Pohjois-Suomen alueelle. Monet aikaisemmista muistomerkeistä painottivat paikallisia etappireittejä, joten uskon, että Keminmaan kohdalla on haluttu pystyttää muistomerkki, joka kattaa laajemmin jääkäriliikkeen muistamisen. Oulu ei toiminut tärkeänä etappipaikkana jääkäriliikkeen kannalta verrattuna Tornioon, Kemiin tai Tervolaan, joten on mahdollista, että sen takia paikallisuutta ei ole korostettu Oulun muistomerkkin kohdalla. Oulun kohdalla paikallisuus on noteerattu muistomerkkien kautta vasta 2014, jolloin Oulun kouluihin

¹⁵⁷ Hall 1999: 53–55.

¹⁵⁸ Kormano 2007: 69–70.

hankittiin muistolaatat, joissa on mainittu kouluista jääkäreiksi lähteneiden nimet sekä syntymä- ja kuolinajat. Muistotauluissa lukee ”Itsenäisen Suomen puolesta jääkäriliike 1914-1918”. Muistotauluissa yhdistyy sekä paikallisten jääkäreiden että jääkäriliikkeen tärkeys Suomen itsenäisyyden kannalta.

Simon Maaninkajärven muistomerkin teksti on omanlaisensa verrattuna muihin muistomerkkeihin. Muistomerkin teksti lukee ”Tällä paikalla tappelivat jääkärit 11.XII.1916 ensikerran isänmaan kamaralla maamme vapauden puolesta ryssää vastaan. Kahakassa kaatui jääkäritarjokas A.W. Lyytikäinen Iisalmelta.” Simon muistomerkin tekstissä on mainittu kahakassa henkensä menettänyt jääkäritarjokas. Se on Oulun muistotaulujen lisäksi ainut tutkielmassa mukana oleva muistomerkki, jossa suoraan muistetaan kuolleita. Muistomerkin tekstissä ei ole tuotu ollenkaan esille kahakassa mukana olleita suomalaisia poliiseja vaan siinä on huomioitu pelkästään jääkärit ja ”ryssät”. Simon muistomerkin paljastuspuheiden tarkastelussa toin esille, että poliisit on todennäköisesti haluttu tarkoituksella jättää muistomerkin tekstistä pois, jotta kahakan muistamisen ja muistomerkin kautta päästään rakentamaan kansallista identiteettiä vahvemmin. Suomalaisia ei haluttu leimata samalla tavalla vihollisiksi kuin venäläisiä. Lackman on todennut, että tähän vaikutti 1920-luvun kiihkeät ajat.¹⁵⁹ Muistomerkin pystyttämisenä vuonna sisällissodasta oli kulunut vasta noin kymmenen vuotta, joten Simon muistomerkki voidaan nähdä osana valkoisten muistokulttuuria. Muistomerkin pystyttämisen takana on Simon suojeluskunta, joten on luonnollista, että haluttiin unohtaa kahakassa mukana olleet suomalaiset poliisit ja muistaa vain venäläiset jääkäreiden vihollisina.

Simon muistomerkki on huomattavasti vanhempi kuin muut muistomerkit ja ainoa, joka on pystytetty ennen toista maailmansotaa. Muistomerkin pystyttämisaikankohdasta vaikuttaa muistomerkin tekstiin, koska siinä on käytetty Simon kahakassa osallisena olleista venäläisistä termiä ryssä. Toisen maailmansodan jälkeen Suomi ja Neuvostoliitto solmivat Moskovian välirauhansopimuksen, johon kuului 21. artikla. Artiklan perusteella Suomesta lakkautettiin ”kansallissosialistiseksi” luokiteltuja järjestöjä, kuten suojeluskunnat ja Lotta Svärd-järjestö. Eri muistomerkit nähtiin olevan ristiriidassa kyseisen artiklan määräysten ja hengen kanssa. Liittoutuneiden valvontakomission huomautuksien myötä vuonna 1946 kaikille poliisi- ja nimismiespiireille lähetettiin sisäministeriön kehoitus toimittaa kaikista piirin alueella olevista julkisista sotien ja taisteluiden muistomerkkeistä, -patsaista ja sankaripatsaista tarkat tiedot. Kokonaisuudessaan aineistoa kertyi 683 patsaasta, joista seitsemän nähtiin poliittisesti epäilyttäviksi. Näitä olivat

¹⁵⁹ Lackman 1986: 503.

Hangon Vapaudenpatsas, Aunuksessa kaatuneitten hautakivi Turun hautausmaalla, Porin heimosoturipatsas, Pöytyän sankaripatsas, Kärämäen Suomen sodan 1808-09 patsas, Pulkkilan Suomen sodan Pulkkilan taistelun muistopatsas sekä Tornion taistelun muistomerkki.¹⁶⁰ Muistomerkit nähtiin uuden ulkopoliittikan vastaisina ja niissä esiintyviä sanoja, kuten ”perivihollinen” ja ”ryssä” nähtiin vaarallisiksi luotaessa uudenlaista suhdetta Neuvostoliiton kanssa.¹⁶¹ Muistomerkkeihin liittyvä tärkeä kollektiivisen unohtamisen muoto on ns. kulttuurisen muistin hävittäminen. Tällä tarkoitetaan erilaisten muistomerkkien ja muistoesineiden tahallista tuhoamista.¹⁶² Vaarallisten sanojen takia muistomerkkejä määrättiin muutettavaksi. Tornion taistelun muistomerkin mainittiin venäläiset ”perivihollisina”, joten paasi, jossa teksti sijaitti, haudattiin muistomerkin viereen kaivettuun kuoppaan.¹⁶³ Kärämäen ja Pulkkilan muistomerkkeissä esiintyi sana ”ryssä”, joten valtioneuvoston toimesta niistä päätettiin poistaa kyseinen sana ja se korvattiin vihollinen sanalla.

Oulun muistomerkin paljastustilaisuuden puheessa mainitaan, että nuorilta odotetaan samanlaista uhrivalmiutta kuin jääkäreillä ”*mikäli itsenäisyytemme ja vapautemme joskus uhat-
taisiin*”.¹⁶⁴ Puheessa ei mainita uhkaa nimeltä, vaikka sillä tarkoitetaan perinteistä vihollista, Neuvostoliittoa. Heti toisen maailmansodan jälkeen alettiin luomaan uutta suhdetta Neuvostoliiton kanssa. Tämän asian kanssa oltiin varovaisia vielä Oulun muistomerkin pystyttämisaika-
kohtana ja puheessa on nähtävissä valvontakomission vaikutus itsesensuurina. Neuvostoliittoa ei suoraan haluta mainita suomalaisten uhkana.

Ympäri Euroopan muistomerkkejä on muokattu tai hajotettu poliittisen muutoksen ta-
pahtuessa.¹⁶⁵ Simon muistomerkkiä ei päädytty muokkaamaan ryssä-sanan takia. Tarkkaa tie-
toa ei ole, kuuluiko Simon muistomerkki näihin 683 patsaaseen, joista kerättiin tiedot ja poi-
mittiin seitsemän joko muokattavaksi tai purettavaksi. Uola toteaa, että valvontakomissio huo-
mauksen johdosta kaikki Suomessa olleet sadat muistomerkit tarkastettiin, jotta saataisiin sel-
ville, olivatko ne 21. artiklan kanssa ristiriidassa.¹⁶⁶ Voi olettaa että, jos Simon muistomerkki

¹⁶⁰ Uola 1999: 180–181.

¹⁶¹ Uola 1999; Ylimaunu 2019: 32–33.

¹⁶² Connerton 2008: 60–62, 69. Brockmeier 2002: 31.

¹⁶³ Ylimaunu 2019: 32–33.

¹⁶⁴ Kaleva 8.12.1967.

¹⁶⁵ Niven 2008: 44.

¹⁶⁶ Uola 1999: 181.

olisi kuulunut tarkistettavien muistomerkkien joukkoon, olisi siitä poistettu sana ryssä ja korvattu se neutraalimmalla sanalla. On mahdollista, että muistomerkki on sijainnut niin syrjässä, että sitä ei ole huomattu ja sen takia se ei ole joutunut tarkastuksen kohteeksi. Yhtenä vaihtoehtona on se, että vaikka muistomerkistä ja sen tekstistä olisi tiedetty, sitä ei välttämättä nähty yhtä vaarallisena kuin seitsemän muuta muistomerkkiä sijaintinsa takia. Sensuurin kohteeksi joutuneet muistomerkit ovat sijainneet kaupungeissa tai kuntien keskuksien lähellä, Simon muistomerkki sijaitsee melko kaukana lähimmästä kaupungista tai suuremmasta kylästä.

4.2. Kuva-aiheet ja tyylit

Oulun jääkärimuistomerkki muodostaa ylhäältä päin katsottuna numeron 27, jolla viitataan jääkäreiden Saksan armeijan aikaiseen joukko-osastoon Preussin Jääkäripataljoona 27:n. Oulun jääkärimuistomerkki on korkeudeltaan 190cm, jonka takia sitä on hankala tarkastella ylhäältä päin. Silmien korkeudelta katsottuna muistomerkin oikeaa muotoa on mahdoton havaita, jolloin se on hankala liittää katsomalla jääkäriiliikkeen. Vieressä olevan betonisen seinän tekstin avulla tehdään selväksi, kenelle muistomerkki on osoitettu. Seinässä on tekstin lisäksi jääkärimerkki. Jääkärimerkissä keskellä on saksalaisgoottilaisin vakiokirjaimin luku 27, jonka ympärillä kulkee laakeriseppä. Pohjalla merkissä on perinteinen saksalainen rautaristi. Merkki myönnettiin kaikille jääkäriiliikkeen miehille, jotka saivat sotilaskoulutuksen ja palvelivat Kuninkaallisessa 27. preussilaisella jääkäripataljoonassa.¹⁶⁷ Muistomerkissä ei ole minkäänlaista erillistä kuva-aihetta, vaan sen symboliikka on kokonaisuudessaan rakennettu muotonsa mukaan. Talvella 2018 muistomerkkiin lisättiin valoja, jotka helpottavat muistomerkin ymmärtämistä. Muistomerkin sisällä palaa sininen valo ja sen etupuolelle on heijastettu valkoisella valolla luku 27. Valoilla muistomerkki saadaan huomattavasti paremmin näkyviin. Valojen avulla ihmiset huomaavat muistomerkin helpommin ja niiden avulla ihmiset huomaavat helpommin kenelle muistomerkki on pystytetty. Oulun muistomerkissä luku 27 toistuu monessa paikkaa; itse muistomerkki on muodoltaan luku 27, valolla heijastetaan maahan luku 27 ja muistomerkin vieressä olevassa seinässä on luku 27. Jääkäreiden yhteydessä numero 27 on esitetty saksalaisgoottilaisilla vakiokirjaimilla, jolloin se on sekä oikein että väärin päin katsottuna sama numero.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Jääkärimerkki 27. https://www.finna.fi/Record/musketti_lprmuseot.M40:RVMRVE758:1

¹⁶⁸ Jääkärimuistomerkki. <https://www.oruk.fi/jaakarimuistomerkki/>

Tornion jääkäripatsas on esittävämpi kuin muut tutkimuksessa mukana olevat muistomerkit. Toisella puolella muistomerkkiä on kuvattu kaksi jääkäriä pitelemässä jääkärimerkkiä olkapäidensä päällä. Heillä on käsissään aseet, joiden tukit ovat maata vasten. Vastakkaisella puolella on kuvattu kaksi jääkäriksi lähtevää miestä sekä heidän oppaansa hiihtovarustuksessa, ja he ovat hirsirakennuksen kulmalla odottamassa lähtöhetkeä.¹⁶⁹ Samanlaisia kuva-aiheita esiintyy muissakin jääkäriliikkeen muistomerkeissä. Kajaaniin jääkärimuistomerkin kuvattu kaksi miestä, toinen on siviili ja toinen Saksaan suuntaava jääkäriä.¹⁷⁰ Siviili osoittaa kädellä kaukaisuuteen, jonne molempien katseet on kohdistunut. Kajaanin muistomerkin siviili toimii jääkäriille oppaana, tiennäyttäjänä, samalla tavalla kuin Tornion jääkäripatsaassa. Jääkärimerkkiä kannattelevat jääkärit on kuvattu sotilaallisessa asussa, ja jääkäriksi lähtevät tavallisessa siviilin talviasussa. Tässä on nähtävillä kaksi eri ajanjaksoa jääkäreiden elämässä. Toisella puolella on kuvattu jääkäreiden alkutaivalta, Suomesta Saksaan lähtemistä ennen kuin he ovat virallisesti jääkäreitä. Vastakkaisella puolella heidät on esitetty sotilaina, virallisissa puvuissaan aseiden sekä oman tunnuksensa kanssa.

Jääkäreitä on kuvattu sotilaspuvuissa Tornion jääkäripatsaan tavoin muissakin jääkäriliikkeen muistomerkeissä, kuten Vaasan Jääkäripatsaassa, Lapuan jääkärimuistomerkin sekä Kajaanin jääkärimuistomerkin. Tornion, Vaasan ja Lapuan jääkärimuistomerkeissä aseet ovat tukit maata vasten. Tällä tarkoitetaan sitä, että sotilas on lepoasennossa eikä hän esiinny niin uhkaavana kuin, jos hän osoittaisi aseella eteenpäin. Kormanon mukaan aiheella on nähty olevan kansalaiskasvatuksellinen tarkoitus: sillä halutaan viestiä, että yhteisö voi elää rauhassa, koska heitä ja isänmaata turvaa henkensä edestä sotilaat.¹⁷¹ Tornion muistomerkin kohdalla jääkärit kuvataan sekä siviileinä että sotilaina. Kumpaankin kuva-aiheeseen sisältyy isänmaan puolesta henkensä alttiiksi laittaminen. Henki on vaarassa siinä vaiheessa, kun pyritään Saksaan etappireittejä pitkin siviileinä ja sotilaallisen koulutuksen jälkeen. Sotilaina jääkärit ovat osallistuneet sekä sisällissotaan että toiseen maailmansotaan. Ennen näitä he olivat osa Saksan armeijaa ja osallistuivat ensimmäisen maailmansodan taisteluihin. Tässä vaiheessa jääkärit eivät suoranaisesti pistäneet henkeänsä alttiiksi Suomen puolesta vaan Saksan. Mielestäni Tornion muistomerkin kuva-aiheilla on haluttu enemmän painottaa Suomen, isänmaan puolesta hen-

¹⁶⁹ Parole N:o 3–4 1965.

¹⁷⁰ Kormano 2014: 137–138.

¹⁷¹ Kormano 2014: 158–159.

kensä alttiiksi laittamista niin koulutukseen lähtemisen vaarallisuuden kuin sotilaallisen jääkärin kuvaamisen kautta. Kormano on tuonut esille kansalaiskasvatuksellisen tarkoituksen sotiin lepoasennolla tutkiessaan valkoisten sankaripatsaita. Näen, että Tornion jääkärimuistomerkin yhteydessä on haluttu korostaa tätä samaa tematiikkaa jääkäreiden näkökulmasta; voimme elää rauhassa, koska jääkärit ovat valmiina laittamaan henkensä alttiiksi isänmaan puolesta.

Tervolan Simon, Kemin ja Keminmaan muistomerkeissä esiintyvät kuva-aiheet ovat toistensa kanssa samantyyllisiä, melko pelkistettyjä verrattuna Tornion muistomerkkiin. Tervolan, Kemin ja Keminmaan muistomerkeissä kaikissa on muistomerkin yläosassa jääkärimerkki. Tervolan ja Keminmaan muistomerkkien jääkärimerkit on tehty metallista ja Kemin muistomerkin jääkärimerkki on kohokuvio. Jääkärimerkki esiintyy jokaisessa muistomerkkilaatassa. Laatoissa ei esiinny minkäänlaisia kuva-aiheita, joten en käsittele niitä enempää tässä yhteydessä. Kemin ja Tervolan muistomerkeissä ei esiinny jääkärimerkin lisäksi muita kuva-aiheita.

Keminmaan muistomerkissä on jääkärimerkin lisäksi miekka. Miekka esiintyy Tornion jääkäripatsaassa muistomerkin sivussa runon vieressä. Kormanon mukaan sotamuistomerkeissä taistelijamentaliteettia tuodaan esille miekan, kypärän ja kilven symboleilla. Näistä taistelijan voimallisimpana merkinä hän pitää miekkaa. Miekan symboliikkaa on käytetty erilaisissa patsaissa, muistomerkeissä ja tarinoissa läpi historian; antiikissa se on ollut kreikkalaisen sodanjumala Areksen sekä roomalaisen Marsin tunnus, englantilaisessa mytologiassa kuningas Arturin Excalibur-miekkaa on pidetty ylimaallisen voiman symbolina, kristillisessä perinteessä miekka on esitetty arkkienkeli Mikaelin kädessä oikeuden voittona ja pahan tappamisena. Nykypäivänä miekka esiintyy siviilimaailmassa oikeuden, järjestyksen ja esivallan merkinä. Sodissa on jo pitkään käytetty moderneja aseita, kuitenkin miekka, niin kuin muutkin muinaiset aseet ovat säilyttäneet asemansa sankaruuden ja taistelun symboleina. Kormano toteaa, että maailmalla muistokultissa miekka tulkitaan usein selityksettä sankaruuden ja voiton vertaiskuvana, vaikka sen suoritettavaan tehtävään muistomerkissä vaikuttaa niin sen konteksti, malli kuin soturin elkeet. Yhdysvalloissa Washington D.C.:ssä on ensimmäisen sekä toisen maailmansodan ja Korean sodan uhreille omistettu U.S. Army's Second Division Memorial, jonka kulkuaukolla on liekehtivää miekkaa nyrkissä pitävä käsi. Sen on nähty muistuttavan Amerikan alkuperäiskansojen sulkaa, joka symboloi intiaanipäähineessä voittoa. Bagdadiin on pystytetty Irakin ja Iranin vuosina 1980-1988 käydyn sodan voiton merkiksi miekkaa pitävistä käsistä muodostetut voitonkaaret.¹⁷²

¹⁷² Kormano 2014: 101–103, 153.

Suomessa valkoisten sankaripatsaiden kuvituksessa käytetyistä aseista suosituin on miekka, joka on esitetty monissa erilaisissa yhteyksissä.¹⁷³ Yksi tunnetuimmista sankaripatsaista, jossa esiintyy miekka, on Tampereen vapaudenpatsas (1921)¹⁷⁴. Patsas muodostuu antiikin kuvataiteelle ominaisesta alastomasta miesmallista, joka seisoo kymmenen metrin korkeudessa, toinen käsi alhaalla nyrkissä ja toinen korottaa miekkaa ylös taivaalle. Miekalla sekä miekannoston eleellä on nähty symboloivan sekä voittoa että taiston päättymistä. Miekannosto on liitetty vapauden, järjestyksen ja lain vertauskuvaksi. Lempäälän taistelun muistomerkin (1934) on pilarin kärjessä nyrkki ja miekka, jotka osoittavat ylöspäin. Vieläkin pelkistetympi on Loimaan kahakan muistomerkki (1937), jossa ylhäältä viiston pilarin kärjestä kohoaa ainoastaan miekka. Joissakin valkoisten sankaripatsaissa miekka osoittaa alas rauhantilan merkinä. Tällöin miekan voi tulkita vartijan, erityisesti isänmaan vartijan merkiksi. Kokkolan vapaudenpatsas (1924) voidaan nähdä kääntökuvana Tampereen vapaudenpatsaalle. Siinä soturin miekka osoittaa alaspäin ja hänen katseensa kohdistuu alaspäin. Tästä syntyy miellelyhtymä taistelun päättymiselle. Kokkolassa ei käyty juuri ollenkaan sisällissodan taisteluja, eikä se Tampereen tavoin ollut poliittisesti yhtä tärkeä paikkakunta, joten siellä vapaudenpatsaalla ei esiinny samanlaista uhoa kuin Tampereella. Oulussa vapaudenpatsas (1927) on tyyliltään samanlainen kuin Tampereen patsas, mutta miekan tilalla kädessä on viiri. Ylöspäin nostettu viiri kuvaa sankariutta ja voittamista, mutta rauhanomaisemmin kuin miekka.¹⁷⁵

Tornion ja Keminmaan muistomerkeissä miekka on yksittäisenä kuva-aiheena ja miekojen terät osoittavat ylöspäin. Ne eivät ole valkoisten muistomerkkien tavoin sotilaan käsissä osoittamassa tiettyyn suuntaan, joten niillä ei luoda aggressiivista, uhoavaa eikä taistelun päättymisen mielikuvaa. Mielestäni miekat liittyvät sankaruuden sekä voittamisen kuvaamiseen. Sankaruudella tarkoitan Ahlbäckin esille tuomaa tulkintaa siitä, että jääkäreiden tarina rakentui traditionaalisen sankarimyytin tavoin; kotimaasta lähdettiin vaaralliselle retkelle vieraaseen maahan, josta palattiin takaisin kotimaahan pelastamaan se vieraan vallan kynsistä. Miehuuden kuva alkoi muuttua jääkäreiden sankarallisuuskuvan myötä, jääkäreistä muodostui erityisesti

¹⁷³ Sirola 2017: 29.

¹⁷⁴ Sulkujen sisällä olevat vuosiluvut ovat muistomerkkien pystyttämivuosia.

¹⁷⁵ Kormano 2014: 150–158, 166–167.

nuorten miesten esikuvia. Vuosien 1917-1918 aikana ja sen jälkeen syntyi uudenlainen militarisoitu miehuuden kuva, jonka esimerkkeinä jääkärit olivat.¹⁷⁶ Jääkärit olivat mukana sisällissodassa kukistamassa punaisten joukkoja ja ennen sitä uhmanneet Venäjän valtaa lähtemällä sotilaskoulutukseen Saksaan. Tämä liittyy niin sankarillisuuteen kuin voittamiseen. Jääkärit nähdään voittajina, Venäjän vallan uhkaajina ja lopulta sen vallan kukistajina, joka johti lopulta Suomen itsenäisyyteen. Hall on tuonut esille, että kansallista identiteettiä rakennetaan erilaisten kertomusten sekä symbolien kautta, jotka edustavat yhtenäisiä kokemuksia, niin voittoja kuin surua, jotka antavat kansakunnalle merkityksen.¹⁷⁷ Miekka symboloi tässä tapauksessa voittoa, joka liittyy kansalliseen kertomukseen jääkäreistä sankareina sekä Venäjän vallan kukistajina, voittajina.

4.3. Materiaalit

Muistomerkkejä voidaan tehdä useista erilaisista materiaaleista. Materiaalit kertovat muistomerkkeihin kohdistuvista merkityksistä. Tutkimuksessa mukana olevat muistomerkit on tehty useista eri materiaaleista. Oulun muistomerkki on valettu betonista ja sen vieressä oleva seinämä on valmistettu marmorista, Simon muistomerkki on muurattu luonnonkivistä, Kemin muistomerkki on valmistettu graniitista, Tornion muistomerkki on valettu kuparista ja se on asetettu punagraniittiselle pohjalle ja Tervolan muistomerkki on marmorinen. Keminmaan muistomerkin materiaalista ei löytynyt tarkkaa tietoa. Keminmaan muistomerkin paljastustilaisuuden uutisoinneissa on mainintoja ”jykevähköstä kivipaasista”, joten en ota kyseistä muistomerkkiä tarkempaa tarkasteluun materiaalin kohdalla.

Materiaalien valinnalla muistomerkkien pystyttämisessä kertoo muistomerkin tarkoituksesta ja tärkeydestä. Käyttämällä pitkään kestäviä ja kovia materiaaleja, kuten betonia, ilmaistaan muistamisen tarpeellisuutta.¹⁷⁸ Muistomerkki halutaan kestävän aikaa ja samalla jonkin asian muistaminen halutaan muistomerkin säilymisen kautta kestävän sukupolvesta toiseen. Betonin lisäksi graniitti on myös kova ja pitkään kestävä materiaali. Graniitti on Suomen kansalliskivi ja se on tavanomaisesti nähty viittaavan kestävyys ja vakauden hyveisiin, joita suomalaisessa yhteiskunnassa yleisesti arvostetaan.¹⁷⁹ Luonnonkiven, erityisesti graniitin avulla on

¹⁷⁶ Ahlbäck 2018: 220–221.

¹⁷⁷ Hall 1999: 47–48.

¹⁷⁸ Beckstead et al. 2011: 195.

¹⁷⁹ Ikäheimo, Äikäs & Kallio-Seppä 2016: 326.

toistuvasti korostettu kansallista identiteettiä, varsinkin 1900-luvun sortovuosien monumenttien rakentamisesta. Tämän myötä graniitista muodostui valtiollisen rakentamisen erityismateriaali.¹⁸⁰ Huomioitavaa on, että ainoastaan Kemin muistomerkki on kokonaan valmistettu graniitista, muut muistomerkit muista materiaaleista. Rakentamalla muistomerkki graniitista, jääkäri liike on haluttu esittää osana suomalaista kansallista identiteettiä, merkittävänä osana meidän historiaamme. Tornion muistomerkissä on yhdistetty sekä kuparia että graniittia; muistomerkkin alusta on pelkästään tehty graniitista. Jääkärit on usein esitetty sankareina ja juuri 1900-luvun alun sortotoimien vastustajina, mutta muistomerkkien materiaalivalintojen kautta tätä ei ole tuotu esille kuin Kemin muistomerkkin osalta.

Simon muistomerkki on valmistettu muuratuista luonnonkivistä. Luonnonkivi materiaalina Suomessa on yleinen entisaikojen sotia, Suomen sodan ja Isonvihan taisteluja koskevien muistomerkkien materiaalina.¹⁸¹ Suurin osa entisajan taisteluiden muistomerkeistä on pystytetty Pohjanmaalle itsenäisyydenajan alkuvaiheilla. Monen Suomen myyttisen muinaishahmon, kuten Pekka Antinpoika Vesaisen (eli n. 1549-1627) muistomerkki Vesaisen muistomerkki (1936) sekä nuijasodan, joka käytiin 1596-1597 voimahahmon Jaakko Ilkan muistomerkki (1924) ovat rakennettu luonnonkivistä.¹⁸² Kormano toteaa, että pyöreät mukulakivet nähtiin jalostuneen samoista luonnonvoimista kuin suomalaisten sisukas, vakava ja vaatimatonta kansanluonne. Kivien voidaan nähdä symbolina olevan karu, mutta tosi. Suomen luonto on muokannut niitä pitkän aikaa sitten, johon on helppo kiinnittää Suomen kansallisen historian aatteellisuus.¹⁸³ Sarkamo on todennut sisällissodan muistomerkkejä koskevassa tutkimuksessaan, että luonnonkivien käyttö historiallisten taisteluiden muistomerkeissä sitoi vuoden 1918 käydyn taistelun isänmaan kallioon. Tällä tavoin valkoisten vapaussodalle luotiin historiallinen jatkumo.¹⁸⁴ Simon muistomerkki voidaan nähdä liittävän jääkärit sekä Simon kahakan luonnonkivien kautta osaksi Suomen historiallista jatkumoa, entisaikojen sotien jatkumoa. Simon kahakassa vastapuolella oli sama vihollinen kuin entisaikojen sodissa. Samalla luonnonkivien käyttö liittyy jääkärit sekä heitä auttaneet ihmiset osaksi suomen kansanluonnetta; heidät nähtiin sisukkaina ja vahvatahtoisina kansalaisina.

¹⁸⁰ Koho 2005: 77; Ylimaunu 2019: 32.

¹⁸¹ Tuomisto 1999

¹⁸² Kormano 2014: 79–80, 86.

¹⁸³ Kormano 2014: 92.

¹⁸⁴ Sarkamo 2018: 166.

Luonnonkiven käyttöä Simon muistomerkin materiaalina voi tarkastella myyttisyyden kannalta. Niin kuin aikaisemmin mainitsin, entisaikojen taisteluiden ja myyttisten suomalaisten muinaishahmojen muistomerkit on usein rakennettu luonnonkivistä, mukulakivistä. Valitsemalla luonnonkivi Simon muistomerkin materiaaliksi, Simon kahakka ja siinä mukana olleet jääkärit on haluttu liittää osaksi suomalaisten myyttistä perintöä. Muistomerkin materiaalia sekä sen tyyli liittää Simon kahakan ja siinä mukana olleet jääkärit osaksi suomalaista myyttistä menneisyyttä ja sankarillisuutta. Niin kuin myyttiset voimahahmot ja Isonvihan sekä Suomen sodan taistelujen suomalaiset, jääkärit taistelivat samaista ”perivihollista” eli venäläisiä vastaan. Kormano on todennut, että Suomen itsenäisyyden alkuvaiheilla mukulakivet muistomerkkien materiaalina koettiin isänmaallisina ja niillä pyrittiin luomaan kuvaa pitkästä historiallisesta jatkumosta suomalaisista kansana. Mukulakivistä rakennetut muistomerkit Suomen myyttisistä sankarihahmoista ja muinaisista sodista loivat kansan myyttistä identifikaatiopintaa.¹⁸⁵ Simon muistomerkin voidaan nähdä tekevän tätä samaa Simon kahakasta ja sen jääkäreistä, sekä muista jääkäriliikkeessä mukana olleista ihmisistä.

Muita materiaaleja, joita muistomerkeissä on käytetty ovat betoni, marmori sekä kupari. Betonilla on samanlaisia vahvuuksia kuin graniitilla kestäväenä materiaalina, joten sen takia on ollut perusteltavissa käyttää sitä Oulun jääkärimuistomerkin materiaalina. Marmori ei ole kovin kestävä materiaali Suomen ilmastossa¹⁸⁶, mutta Tervolan muistomerkin kohdalla materiaaliksi valittiin marmori. Muistomerkki on valmistettu paikallisesti Louen marmorista, joten todennäköisesti paikallisen materiaalin valinnalla on nähty enemmän painoarvoa kuin pelkästään sillä, että se on marmoria. Paikallisen materiaalin valinnalla on haluttu painottaa paikallisuuden tärkeyttä, Tervolan etapin tärkeyttä jääkäriliikkeen historiassa. Marmorista rakennusmateriaalina tulee miellelyhtymä antiikin ajan rakennuksiin ja monumentteihin. Marmorilla rakennusmateriaalina on pitkät perinteet ja marmoria pidetään samanarvoisena materiaalina etelässä, mitä graniitti on Suomessa. Sitä on käytetty monien merkittävien rakennusten pintamateriaalina.¹⁸⁷ Suomessa marmori ei monumenttien ja julkisten rakennusten materiaalina ole ollut yhtä suosittu kuin graniitti, on täällä kuitenkin merkittäviä julkisia rakennuksia, kuten Finlandia-talo raken-

¹⁸⁵ Kormano 2014: 451.

¹⁸⁶ Marmori. <http://www.erikstone.com/kivilajit/marmori/>

¹⁸⁷ Virtanen 2005: 49.

nettu marmorista. Tornion muistomerkki on hyvin esittävä, sen jokainen sivu on oma kokonaisuus, joten kupari muokkautumiskykyisenä materiaalina on voinut olla tämän takia valintana sen valmistusmateriaaliksi.

4.4. Yhteenveto

Tekstien kautta tuodaan esille, kenelle muistomerkki on pystytetty ja ketä sillä on tarkoitus muistaa. Yhteisenä teemana nousee etappireittien muistaminen muistomerkkien tekstien kautta. Tornion, Kemin sekä Tervolan muistomerkeissä on mainittu kyseisten paikkakuntien etapit. Tekstien avulla on tuotu esille, että muistomerkit on pystytetty etappien ja niitä käyttäneiden sekä niissä mukana olleiden ihmisten muistoksi. Torniossa on kaksi muistolaattaa, joissa on etappireitti maininnat. Usein muistolaatat ovat kiinnitetty etappitaloina toimineiden rakennusten seiniin ja niissä on mainittu kyseisen talon nimi sekä toimintavuosi. Kyseiset rakennukset olivat tärkeitä etappitoiminnan kannalta ja niissä asuvat ihmiset olivat osa jääkäriliikettä. Ne toimivat jääkäreiden värväyksen aikana turvataloina jääkäreiksi aikoville miehille.

Tornion muistomerkki on tutkimuksessa mukana olevista muistomerkeistä ainoa, jossa on selvästi tekstissä mainittu, että se on pystytetty etappitoiminnassa mukana olleiden naisten muistoksi. Hallin mukaan kansalliset identiteetit voidaan nähdä hyvin sukupuolittuneina, miehet maskuliinisina ja naiset äiteinä ja kodin vaalijoina.¹⁸⁸ Tornion jääkärimuistomerkin kohdalla etappitoiminnassa mukana olleet paikalliset ihmiset esitetään samanvertaisina auttajina sukupuolesta riippumatta. Yhteisenä teemana teksteissä toimii paikallisuus. Tekstien avulla korostetaan paikallisia etappireittejä, Tornion muistomerkin kohdalla paikallisia miehiä ja naisia, jotka auttoivat eli ”ohjasivat ja kuljettivat jääkärialokkaita, -aktivisteja ja -postia, päämääränään maamme irrottaminen Venäjästä ja itsenäisen Suomen luominen”.

Kaikissa muistomerkeissä ei ole korostettu paikallisuutta. Oulun ja Keminmaan muistomerkeissä tekstit tuovat esiin jääkäreiden ja jääkäriliikkeen laajempaa muistamista. Oulun muistomerkin tekstissä mainitaan, että se on pystytetty Suomen jääkärien kunniaksi ja Keminmaan muistomerkin tekstissä lukee ”Jääkäriliike 1915-1918”. Tekstien kautta niillä on erilainen muistamisen tarkoitus kuin Tornion, Kemin ja Tervolan muistomerkeillä, joissa painotetaan paikallisuutta. Oulu ei ollut etappitoiminnan kannalta yhtä tärkeä paikka, kuin Tornio, Kemi tai Tervola, joten on loogista, että muistomerkin teksti ei painota paikallista etappireittiä. Keminmaan

¹⁸⁸ Hall 1999: 53–55.

muistomerkki oli viimeinen suuremmista jääkäri liikkeen muistomerkeistä Pohjois-Suomen alueella. Suurin osa aikaisempien muistomerkkien teksteistä painotti paikallisia etappireittejä ja paikallisuutta, joten on todennäköisesti haluttu pystyttää muistomerkki, jolla muistetaan laajemmin jääkäri liikettä.

Simon muistomerkin tekstillä on tuotu esille Simon kahakan muistamista. Huomioitavaa on, että tekstissä tuodaan esille kahakassa mukana olleet jääkärit ja venäläiset viranomaiset eli ”ryssät”. Muistomerkin tekstistä on jätetty kokonaan pois kahakassa mukana olleet suomalaiset poliisit. Lackman on todennut, että suomalaisia ei ole haluttu leimata vihollisiksi samalla tavalla kuin venäläisiä. Tähän on vaikuttanut 1920-luvun kiihkeät ajat¹⁸⁹ eli sisällissodan jälkeinen aika. Suomalaiset poliisit on haluttu unohtaa, joten heidät on tahallisesti jätetty pois muistomerkin tekstistä. Näin on saatu rakennettu paremmin kansallista yhteneväisyyttä esittämällä pelkästään venäläiset viranomaiset jääkärien vihollisina. Simon muistomerkin tekstiä ei ole sensuroitu samalla tavalla kuin joitakin muita samanlaisia sanoja sisältäviä muistomerkkejä. Toisen maailmansodan jälkeen valvontakomission toimesta useiden suomalaisten muistomerkkien tekstejä muokattiin tai poistettiin niissä esiintyvien sanojen takia. Simon muistomerkkiä ei jostain syystä päädytty muokkaamaan. Tarkkaa tietoa syyille ei ole, mutta yksi voi olla, että Simon muistomerkki ei tullut valvontakomission tietoon ja näin ollen se säästyi sensuroinnilta. Toinen vaihtoehto on, että kyseistä muistomerkkiä ei pidetty yhtä vaarallisena kuin niitä muistomerkkejä, jotka sensuroitiin. Tähän on voinut vaikuttaa se, että muistomerkki sijaitsee kaukana suuremmista asutuskeskuksista.

Jokaisessa tutkimuksessa mukana olevista muistomerkeissä esiintyy jääkärimerkki, joka on alkujaan ollut jääkäripataljoonassa palvelleiden jääkäreiden kunniamerkki. Nykyään sillä on nähtävissä symbolinen merkitys koko jääkäri liikkeen muistamisessa. Monet muistomerkeistä ovat kuva-aiheiltaan hyvin pelkistettyjä, mutta Tornion muistomerkki on poikkeus. Muistomerkissä on kuvattu jääkäreitä heidän eri vaiheissaan. Heidät on kuvattu sekä siviilivaatteissa etappitoiminnan aikana, että sotilaina heidän jääkärimerkkinsä kanssa. Kummassakin kuva-aiheessa yhdistyy isänmaan puolesta henkensä alttiiksi laittaminen, joka on nähty olevan jääkäreille ominainen piirre. Lisäksi Tornion muistomerkissä sekä Keminmaan muistomerkissä on ylöspäin osoittava miekka. Miekka symboloi sankaruutta ja voittamista, jääkäreiden sankaruutta ja Venäjän vallan uhmaamista ja lopulta sen kukistamista.

¹⁸⁹ Lackman 1986: 503.

Tekstien ja kuva-aiheiden lisäksi materiaaleilla tuodaan ilmi muistomerkkien merkityksiä. Kemin muistomerkki on tehty graniitista, joka on kestävä rakennusmateriaali. Oulun muistomerkki on tehty betonista, joka voidaan luokitella kestäväksi materiaaliksi. Graniitilla on lisäksi kansallisia ulottuvuuksia; se on Suomen kansalliskivi ja sillä on toistuvasti korostettu kansallista identiteettiä. Näin ollen jääkäreiden muistomerkki ja muistaminen on haluttu esittää osana suomalaista kansallista identiteettiä. Simon muistomerkillä luodaan samantyyllisiä kansallisesti tärkeitä merkityksiä materiaalinsa, luonnonkivien kautta. Käyttämällä materiaalina mukulakiviä, Simon kahakka sekä jääkärit on haluttu nähdä myyttisinä tapahtumina ja hahmoina kuin entisaikojen sodat ja mahtimiehet.

5. JÄÄKÄRILIIKKEEN MUISTOMERKIT, MUISTIN PAIKAT JA NIIHIN KOHDISTUVA TOIMINTA

Tässä luvussa käsittelen jääkäriliikkeen muistomerkkeihin kohdistuvia rituaaleja sekä muistojuhlia, joiden kautta muistia ylläpidetään. Tarkastelen, minkälaisia rituaaleja muistomerkkeihin kohdistuu ja ketkä niitä järjestävät ja ketkä niihin osallistuvat. Rituaaleihin liittyy eri päivämäärät, jolloin muistomerkkeihin kohdistuvia rituaaleja suoritetaan. Tarkastelen, mitkä päivämäärät ovat tärkeitä jääkäriliikkeen muistamiselle ja minkälaisia toimintaa muistomerkkeihin kohdistetaan tiettyinä päivämäärinä. Rituaalista toimintaa tarkastelen sekä laajemmassa, valtakunnallisessa että pienemmässä, paikallisessa kontekstissa. Rituaalien lisäksi käsittelen muitakin muistin paikkoja, uudelleen rakennettuja jääkärikämppejä ja millä tavalla niiden kautta jääkäriliikettä muistetaan.

5.1. Muistojuhlista ja muistomerkkeihin kohdistuvista rituaaleista

Helmikuun 25. päivästä on muodostunut merkittävä päivämäärä jääkäriliikkeen ja jääkäreiden muistamiselle. Jääkärit saapuivat Saksasta takaisin Suomeen, Vaasaan 25.2.1918. Vaasasta on muodostunut tärkeä paikka kotiinpaluun juhlapäivän viettämiselle, koska jääkärit kokoontuivat Vaasan Kauppatorille, jossa heidät otti vastaan valkoisen armeijan komentaja C.G.E. Mannerheim. Heti sisällissodan jälkeen vuonna 1919 jääkärien kotiinpaluu päivä havitteli valtakunnallista juhlapäivän statusta, kun vapaussodan muistelu oli hakemassa muotoaan¹⁹⁰ ja Vaasassa vietettiin jääkäreiden juhlapäivää jo heti vuonna 1919.¹⁹¹

Rituaaleihin liittyy tietyt päivämäärät sekä tapahtumat, ne tapahtuvat tietyissä paikoissa tiettyinä ajankohtana.¹⁹² Muistomerkkien paljastustilaisuudet on järjestetty jääkäriliikkeelle tärkeinä päivämäärinä. Oulun koulujen muistolaatat paljastamistilaisuudet pyrittiin ajoittamaan Ostrobotnian kokouksen päivämäärälle 20.1. Paljastamisvuonna tuli kuluneeksi 100-vuotta jääkäriliikkeen perustamisesta, joten tilaisuus liitettiin osaksi juhluvuotta. Simon muistomerkkien paljastustilaisuutta vietettiin 27.-28.8. ja Tornion 1995 paljastettujen laattojen 28.8. Muistomerkkien paljastamistilaisuudet on pidetty samalla päivämäärällä kuin Lockstedtin koulutusjoukon perustettiin, 28.8.1915. Haaparannan ”Halkokonttorin” muistolaatta, Simon Alakärpän etappitalon muistolaatta sekä Tervolan Kuusikon etappitalon muistokivi on paljastettu lähellä

¹⁹⁰ Roselius 2013: 72.

¹⁹¹ Vaasa-lehti 26.02.1919.

¹⁹² Connerton 1989: 66.

koulutusjoukon perustamisen päivämäärää.

Jääkäreiden kotiinpaluun muistojuhlaa vietetään suuremmassa mittakaavassa kymmenvuotisjuhlina, joista suurimmat juhlallisuudet ja paraatit on vietetty Vaasan Kauppatorilla. Vuonna 1968 vietettiin jääkäreiden kotiinpaluun 50-vuotisjuhlaa¹⁹³ ja vuonna 2018 100-vuotisjuhlaa. 2018 juhlatapahtumaa oli järjestämässä Puolustusvoimat, Vaasan kaupunki sekä Jääkäripataljoona 27. Perinneyhdistys. 100-vuotisjuhlaan kuului Puolustusvoimien paraatikatselmus sekä ohimarssi, johon osallistui myös Saksan kaartin pataljoona Wachbataillon sekä Suomalais-saksalainen reserviläisosasto. Paikalle oli saapunut tuhansia ihmisiä seuraamaan tilaisuutta.¹⁹⁴ Juhlaan kuului seppeleen laskeminen muistomerkeille. Sepeleet laskettiin Vaasassa Jääkäripatsaalle, sankarihautamuistomerkillä, vapaussodan muistomerkillä sekä Vaasaan haudattujen jääkärien muistomerkillä ja perinnemuurille.¹⁹⁵

Sepeleen laskeminen muistomerkillä on yksi tavallisimmista rituaaleista, joita suoritetaan sotamuistomerkeillä. Rituaaleilla, tässä tapauksessa sepeleen laskemisella muistomerkillä ylläpidetään muistia. Suomessa valtiollista muistia ylläpidetään laskemalla sepeleitä itsenäisyyspäivänä sankarihaudoille ja muistomerkeille. Yhteisöllistä, kansalaisjärjestöjen ja puolueiden muistia ylläpidetään rituaalein. Suomessa vasemmistopuolueilla on ollut tapana laskea sepeleitä sisällissodan punaisten muistomerkeille.¹⁹⁶ Lisäksi itsenäisyyspäivänä valtioliisiin rituaaleihin kuuluu Puolustusvoimien järjestämä valtakunnallinen paraati. Jääkärimuistomerkkeihin kohdistuu rituaalista toimintaa sepeleen laskemisen muodossa, jolla ylläpidetään muistia. Oulun jääkärimuistomerkillä oli jääkärien kotiinpaluun 100-vuotispäivän kunniaksi laskettu sini-valkonauhainen sepele. Sepeleen muistomerkillä oli laskenut JP27:n Perinneyhdistys ry Oulun osasto ja Vapaussodan Pohjois-Pohjanmaan Perinneyhdistys.

Toinen tärkeä päivä jääkäri liikkeen kannalta on itsenäisyyspäivä. Oulun ja Kemin muistomerkkien sekä Tornion kolmen ensimmäisen muistolaatan paljastustilaisuuksia vietettiin Suomen itsenäisyyspäivänä 6.12. Samalla Kemin ja Tornion kohdalla vietettiin Suomen 40-vuotis juhlallisuuksia ja Oulussa 50-vuotis juhlallisuuksia. Jääkäri liikkeen muistomerkkien paljastustilaisuudet pyrittiin liittämään osaksi itsenäisyyspäivien juhlallisuuksia. Muistomerkkien

¹⁹³ Vapaussoturi no. 2 1968.

¹⁹⁴ ”Jääkärien kotiinpaluujuhlan paraati herkisti pakkassäässä – Isoisa seisoi tällä samalla torilla kylmässä pakkasessa, Mannerheimin silmien alla”. <https://yle.fi/uutiset/3-10089883>

¹⁹⁵ ”Ensi vuonna juhlitaan Vaasassa jääkärien kotiinpaluun 100-vuotismuistoa”. <https://www.vaasa.fi/tiedote/ensi-vuonna-juhlitaan-vaasassa-jaakarien-kotiinpaluun-100-vuotismuistoa>

¹⁹⁶ Ylimaunu & Koponen 2017: 18.

takana olevien järjestöjen ja toimijoiden puolelta jääkärit on nähty tärkeänä osana Suomen itsenäisyyden saavuttamista, joten on luonnollista, että muistomerkkejä on haluttu paljastaa Suomen itsenäisyyspäivänä. Itsenäisyyspäivänä muistomerkeille kohdistetaan valtakunnallisesti erityistä huomiota. Oulun osastolla on perinteenä käydä itsenäisyyspäivänä sytyttämässä kynttilät jääkärimuistomerkillä.¹⁹⁷ Muillekin muistomerkeille, kuten Tampereen jääkärimuistomerkillä käydään sytyttämässä muistotulet itsenäisyyspäivänä.¹⁹⁸ Oletan, että muillekin tutkimuksessa mukana oleville jääkäriliikkeen muistomerkeille käydään itsenäisyyspäivänä sytyttämässä kynttilöitä, vaikka näistä ei löytynyt mainintoja.

Sotamuistomerkeillä muistetaan ja kunnioitetaan taisteluissa menehtyneet sankareina ja niiden perimmäinen tarkoitus on muistaa kuolleet kuolleina. Kuoleminen nähdään tapahtuneen jonkin suuremman tarkoituksen puolesta ja siihen liittyy väkivaltainen kuolema.¹⁹⁹ Jääkärimuistomerkeissä, lukuun ottamatta Simon kahakan muistomerkkiä, ei suoraan muisteta taisteluissa menehtyneitä tai väkivaltaista kuolemaa. Sotamuistomerkkien tavoin nykyään jääkärimuistomerkeillä muistetaan kuolleet kuolleina. Aikaisemmin, jääkäreiden vielä ollessa elossa, muistomerkeillä muistettiin myös eläviä. Viimeinen elossa ollut jääkäri kuoli vuonna 1995.²⁰⁰ Kynttilöiden sytyttämisellä symboloidaan kuolleen muistamista. Itsenäisyyspäivän rituaaleilla, kynttilöiden sytyttämisellä halutaan muistaa edesmenneitä jääkäreitä, vaikka he eivät olisi kokeneetkaan väkivaltaista kuolemaa. Sotamuistomerkkien tavoin heidän kuolemansa ja muistaminen esitetään jonkin suuremman tarkoituksen, itsenäisyyden saavuttamisen näkökulmasta.²⁰¹

Valtakunnallisten muistojuhlien ja -päivien lisäksi jääkäriliikkeen muistomerkkeihin kohdistuu paikallisia muistojuhlia. Simon jääkärimuistomerkillä on järjestetty Simon kahakan muistojuhlia kymmenesvuosittain. Paroleissa on uutisoitu muistojuhlista; vuonna 1957 juhlittiin kahakan 40-vuotisjuhlaa ja vuonna 1977 kahakan 60-vuotisjuhlaa.²⁰² Muistojuhlissa rituaalisena toimintana oli seppelien laskeminen muistomerkillä eri kansalaisjärjestöjen, kuten Jääkäriliiton ja reserviläisliittojen toimesta. Kahakan muistojuhlan perinne on jatkunut nykypäivään saakka ja vuonna 2016 Simossa järjestettiin kahakan 100-vuotisjuhlaa, johon kuului

¹⁹⁷ Parole N:o 4 2017: 38–39.

¹⁹⁸ Parole N:o 4 2016: 23.

¹⁹⁹ Koselleck 2002: 287; Kattago 2009: 152

²⁰⁰ Uola 2001.

²⁰¹ Koselleck 2002: 288.

²⁰² Parole N:o 4 1957; Parole N:o 1 1977.

11.12. pidettävä muistojuhla Simon muistomerkillä.²⁰³ Simon lisäksi Keminmaassa aloitettiin 1990-luvun alussa paikalliseksi traditioksi muodostunut Tuomaan päivään hartaustilaisuuden vietto Kivalon jääkärikämpällä, joka on jatkunut nykypäivään saakka.²⁰⁴ Traditio lähti liikkeelle Väinö Kuirin²⁰⁵ ehdotuksesta. Samalla aloitettiin Keminmaan sekä Simon jääkärikämpien kunnostus.²⁰⁶ Tuomaan päivä liittyy sekä kristilliseen että kansanomaiseen perinteeseen. Joulunajan nähdään alkavan 21.12. eli Tuomaan päivänä, jolloin kristillisen perinteen mukaan apostoli Tuomas tuo kristikunnalle joulun ja samalla julistaa joulurauhan.²⁰⁷ Luomalla paikallisia traditioita ja muistojuhlia jääkäri liikkeen muistin paikoille ihmiset saadaan helpommin osaksi jääkäreiden muistokulttuuria. Pohjois-Suomessa jääkäreiden kotiinpaluu päivän viettämisellä ei saataisi niin helposti ihmisiä osallistumaan jääkäreiden muistojuhliin. Simossa Simon kahakan muistojuhla on paikallisille helpommin lähestyttävä tapahtuma, koska se on tapahtunut heidän paikkakunnallaan. Joillakin paikallisilla voi olla kyseiseen tapahtumaan henkilökohtainen side sukulaisuussuhteiden kautta. Keminmaan Tuomaan päivän hartaustilaisuudella todennäköisesti haetaan samanlaista helposti lähestyttävyyden tunnetta. Tuomalla Tuomaan päivän hartaustilaisuus osaksi jääkäri liikkeen muistin paikkaa, tässä yhteydessä Kivalon jääkärikämpää, ihmiset saadaan osaksi jääkäreiden muistamista.

Jääkäri liikkeen muistia ylläpidetään erilaisin rituaalein, joita esitin aikaisemmin. Näiden kautta voi pohtia, minkälaista jääkäreiden muistaminen on ja ketkä sitä ylläpitää. Ensinnäkin jääkäreiden muistaminen on yhteisöllistä muistin. Delle on käsitelty yhteisöllisestä muistamisesta Ludlown joukkomurhan kautta, joka tapahtui vuona 1914. Coloradon Kansalliskaartinjoukot avasivat tulen kohti lakkoilevia kaivostyöläisiä tappaen useita lapsia sekä naisia. Tapahtuma ei ole ollut osana julkista muistamista Yhdysvalloissa, mutta joukkomurhan tapahtumapaikalla järjestetään jokavuotisia muistojuhlia ja kaivoistyöläisten liitto on perustanut paikalle muistomerkkin.²⁰⁸ Jääkäreiden muistomerkeille lasketaan seppeleitä erilaisten kansalaisjärjestöjen toimesta, jotka tällä toiminnalla ylläpitävät jääkäreiden muistia. Schramme & Van

²⁰³ Simolainen. Julkinen tiedote kaikkiin talouksiin Simossa, joulukuu 2016.

²⁰⁴ ”Hartaus ja joulutulet Kivalon jääkärikämpällä.” <https://www.lapinkansa.fi/hartaus-ja-joulutulet-kivalon-jaakarikampalla/107505>

²⁰⁵ Väinö Kuiri toimi 1990-luvulla JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osaston puheenjohtajana.

²⁰⁶ Parole N:o 2 1994.

²⁰⁷ Vilkuna 1994: 347.

²⁰⁸ Delle 2008.

der Auwera ovat todenneet, että ensimmäisen maailmansodan muiston ylläpitämisessä ja eteenpäin välittämässä tärkeinä tekijöinä ovat erilaiset järjestöt.²⁰⁹ Jääkäreiden muistoa ylläpitäviä järjestöjä ovat Jääkäripataljoona 27:n Perinneyhdistys ja sen paikalliset osastot sekä Vapaussodan Perinneyhdistys ja sen alaosastot. Jääkäripataljoonan 27:n Perinneyhdistyksellä on pitkät juuret jääkäreiden muiston ylläpitäjinä varsinkin sen jälkeen, kun Jääkäriliitto toiminta lopetettiin vuonna 1988.²¹⁰ Vapaussodan Perinneyhdistys pitää yllä Suomen sisällissodan valkoisen puolen muistamista ja perinnettä.²¹¹ Vapaussodan Perinneliiton kotisivuilla on nähtävissä, että Vapaussodan Perinneyhdistyksellä on yksipuolinen, valkoinen näkökulma Suomen sisällissotaan liittyen. Sivuilla punakaartilaiset leimataan maanpettureiksi ja nähdään kapinallisina ja valkoinen terrori kiistetään. Kohdistamalla toimintaa sekä rituaaleja, kuten seppeleiden laskuja muistomerkeille ja osallistumalla muistotilaisuuksiin, Vapaussodan Perinneyhdistyksen kautta jääkäreiden muistaminen halutaan liittää osaksi sisällissodan valkoisten muistokulttuuria.

Toiseksi jääkäreiden muistaminen on julkista muistamista, jolla tarkoitetaan valtiollista, ylhäältä alaspäin johdettua muistamista. Tätä muistamisen muotoa ylläpitää Puolustusvoimat. Delle on maininnut, että julkista muistamista ylläpidetään rakentamalla muistomerkkejä sekä järjestämällä erilaisia patrioottisia rituaaleja.²¹² Puolustusvoimat ei ole ollut mukana pystyttämässä jääkäreiden muistomerkkejä, mutta he ovat olleet järjestämässä ja näkyvästi esillä jääkäreiden kotiinpaluun muistojuhliin liittyvissä paraateissa ja muistojuhlissa. Puolustusvoimat järjestää itsenäisyyspäivänä paraatin, jossa on samanlaisia elementtejä, ohimarssi sekä paraatikatselmus, kuin jääkäreiden kotiinpaluun muistojuhlan paraatissa. Molemmat näistä ovat Dellen mainitsemia patrioottisia rituaaleja, joilla ylläpidetään julkista muistia. Puolustusvoimat osallistuvat pienemmässä roolissa muihinkin, muistojuhliin, kuten Simon kahakan muistojuhliin ja jääkäreiden muistomerkkien paljastustilaisuuksiin. Puolustusvoimat ylläpitävät jääkäreiden sotilaallista, armeijan kannalta tärkeäksi nähtävää muistia, joka poikkeaa järjestöjen muistamisesta. Pääpaino Suomen valtiollisella muistamisessa erityisesti itsenäisyyspäivänä on talvi- ja jatkosodassa mukana olleiden muistamisessa ja heidän panoksessaan itsenäisyyden kannalta. Kohdistamalla rituaalista toimintaa jääkäreiden muistomerkkeihin itsenäisyyspäivänä, halutaan vahvistaa jääkäreiden julkista, valtiollista muistamista.

²⁰⁹ Schramme & Van der Auwera 2014: 9.

²¹⁰ Jääkäriliitto. <https://jp27.fi/jaakaripataljoona-27n-perinneyhdistys-ry/jaakariliitto/>

²¹¹ Vapaussodan Perinneliitto. <http://perinneliitto.fi/>

²¹² Delle 2008: 66.

5.2. Historialliset näytelmät muistin ilmentäjinä

Vuonna 1919 Tampereella järjestettiin muistospektaakkeli, jossa suojeluskuntalaiset näyttelivät uudelleen vuotta aikaisemmin käydyn sisällissodan taistelun Tampereella. Tämä tapahtuma oli yksi osa sodan muistelua.²¹³ Jääkäri liikkeen muisteluun liittyy muistojuhlien lisäksi erilaiset näytelmät ja tapahtumien uudelleen esittämiset. Muistomerkit ja niiden ympäristöt toimivat usein historiallisten näytelmien sekä historiallisen elävöittämisen tyyppisten rituaalisten toimintojen näyttämöinä.²¹⁴

Simon kesäteatterin toimesta tehtiin Simon kahakasta kertova näytelmä ”Maaninkajärven taistelu” kahakan 100-vuotisena juhlavuonna 2016. Näytelmän ensiesitys oli Simon Pahanilan museon piha-alueella 12. elokuuta.²¹⁵ Simon kahakan muistojuhlan yhteydessä 11.12.2016 Simon muistomerkillä järjestettiin muunneltu taistelukohtaus Maaninkajärven taistelunäytelmästä.²¹⁶ Simon lisäksi muuallakin, esimerkiksi koulujen toimesta on tehty näytelmiä liittyen jääkäri liikkeeseen ja jääkäreihin. Oulun koulujen muistolaattojen Oulun Suomalaisen Yhteiskoulun paljastilaisuudessa esitettiin abiturientin toimesta Pelko-niminen monologinäytelmä²¹⁷ ja Kauhavan lukion oppilaat ovat tehneet näytelmän Jääkärit lukion 90-vuotisjuhlallisuuksiin liittyen.²¹⁸ Tarkempaan tarkasteluun olen ottanut Simon kahakan näytelmästä muunnellun taistelukohtauksen, joka esitettiin kahakan muistotilaisuuden yhteydessä.

Historian uudelleen näyttelemisen kautta kollektiivista muistamista sekä muistin maisemaa muokataan sekä tehdään tärkeäksi nykypäivässä.²¹⁹ Muistin maisemalla tarkoitan Simon muistomerkkiä, sen läheisyydessä olevaa niittysaunan kopiota sekä niiden ympäristöä. Alkuperäinen kahakka käytiin samalla paikalla 11.12.1916 ja 100-vuotta myöhemmin 11.12.2016 paikalla järjestettiin näytelty taistelukohtaus kyseisestä tapahtumasta. Tulkiten esityksen Simon kahakan muistojuhlissa samantyylliseksi tapahtumaksi kuin jonkin historiallisen tapahtuman tai taistelun uudelleen näyttelemisen ja elävöittämisen. Uudelleen näytteleminen on yksi muista-

²¹³ Roselius 2018: 259–260.

²¹⁴ Dwyer & Alderman 2008: 173.

²¹⁵ ”Simon kesäteatterissa eletään uudestaan Maaninkajärven taistelun hetket”. <https://yle.fi/uutiset/3-9087758>

²¹⁶ Simolainen. Julkinen tiedote kaikkiin talouksiin Simossa, joulukuu 2016.

²¹⁷ Parole N:o 1 2015.

²¹⁸ Parole N:o 4 2011.

²¹⁹ Dwyer & Alderman 2008: 173–174.

misen muoto, jonka avulla tuodaan esille yhteisiä muistoja jostakin historiallisesta tapahtumasta.²²⁰ Sillä on tarkoitus luoda yhteisymmärrys sekä esittäjien että yleisön välillä. Se, kuinka menestyksellistä vastaanotto on tai ei, riippuu siitä, sopiiko se yhteen julkisen muistin kanssa.²²¹

Käsitän näytelmän yhdeksi rituaalisen toiminnan muodoksi, jolla ylläpidetään muistia. Uskon, että kahakan esittämisellä alkuperäisellä paikalla ja samalla päivämäärällä on vaikutus sekä kahakan että jääkäriliikkeen kollektiivisen muistamisen vahvistamisessa. Uudelleen näyttelemisen avulla muistia ilmennetään ja tuodaan fyysisesti esille. Samalla luodaan uudelleen jääkäreihin kohdistuvaa muistamista, koska näyttelemisen kautta alkuperäinen tapahtuma voi muuttua katsojan mielessä. Vaikka tapahtuman esittäminen pohjautuisi historialliseen faktaan, on se jonkun ihmisen tai ryhmän näkökulma, erilaisia mielikuvia sisältävä nykypäivän tuotos historiallisesta tapahtumasta. Se mitä muistetaan ei ole sama asia kuin mitä tapahtui menneisyydessä.²²² Menneisyys on sellainen, minkälaisena se muistetaan.²²³ Muistojuhlien tavoin, historiallisten näytelmien kautta menneisyys tuodaan osaksi nykypäivää. Sen avulla tuodaan esille tärkeäksi kokema menneisyys niin esittämisen kuin esitystä seuraamisen kautta. Historiaa tulkitaan sekä luodaan uudelleen esittämisen kautta, jolla pyritään vahvistamaan tiettyä muistoa, tässä tapauksessa jääkäreiden sekä Simon kahakan ja siinä mukana olleiden jääkäreiden muistoa.

²²⁰ Gapps 2009: 395.

²²¹ Gapps 2009: 406.

²²² Dwyer & Alderman 2008: 167.

²²³ Assmann 2008: 113.

5.3. Uudelleen rakennetut jääkärikämpät muistin paikkoina

Käsitän tutkimuksessani muistin paikoiksi tuhoutuneiden jääkärikämppien tilalle rakennetut kopiot, joita on Simossa Simon kahakan muistomerkin läheisyydessä, Keminmaassa Kivalossa sekä Tervolassa Yli-Paakkolan kotiseutumuseon alueella. Näistä kolmesta Simon ja Keminmaan jääkärikämppien kopiot sijaitsevat alkuperäisten jääkärikämppien paikoilla. Kivalon jääkärikämpä toimii nykyään Martimoaavan retkeilyreitin päivätupana.²²⁴ Simon jääkärikämpän sisällä on tekstein, kuvin ja esinein esitetty kahakan tapahtumia.²²⁵ Tervolan Yli-Paakkolan jääkärikämpä on kopio Vaalajoella sijainneesta niittysaunasta, joka oli jääkäreiksi lähteneiden käytössä. Kyseinen kopio on rakennettu vuonna 1986.²²⁶ Myös alkuperäisiä jääkärikämppejä on vielä olemassa. Helsingin Seurasaaren ulkomuseoon on siirretty Suomussalmelta Hallan talo vuonna 1964.²²⁷ Tämän lisäksi Saarijärvellä, Hyrynsalmen ja Suomussalmen rajalla on vielä pystyssä alkuperäinen jääkäripirtti, joka toimi piilopirttinä jääkäriliikkeessä mukana olleille ihmisille.²²⁸

Kuva 10. Simon uudelleen rakennettu jääkärikämpä. Kuvaaja: Timo Yli-maunu.

Muistomerkkien avulla kansallinen muisti merkitään maisemaan ja historialliset taistelupaikat muuttuvat muistin

²²⁴ Kivalon Jääkärikämpä. <https://www.martimoaapa.com/taukopaikat/kivalon-jaakarikamppa.html>

²²⁵ Tuomisto 1999: 99.

²²⁶ Tuomisto 1999: 95.

²²⁷ Tuomisto 1999: 97: Hallan talo oli itäisen jääkärietapin pääasema, jonka omisti Johan Alfred & Lici Heikkinen. Johan Alfred nimettiin ”Hallan ukoksi”, jolle on myös pystytetty muistokivi vuonna 1959 Hallan talon paikalle Hyrynsalmelle.

²²⁸ Parole N:o 3 2014.

paikoiksi merkitseminen kautta.²²⁹ Muistin paikkoja ja muistin merkitsemistapoja on muitakin kuin pelkästään muistomerkin pystyttäminen. Sotahistoriallisten kohteiden kohdalla nähtävät jäljet ympäristössä ovat tärkeitä, koska niiden kautta paikalle saadaan henki ja siihen liittyviä tarinoita vahvistetaan. Näiden jälkien ei välttämättä tarvitse olla aitoja, vaan niitä on voitu korvata kopioiden avulla. Raivo on esitellyt käsitteen autenttisen väärennöksen maisemat, joilla hän tarkoittaa sotahistoriallisen kenttälinnon tai taistelupaikan uudelleen rakentamista varsinaiselle tapahtumapaikalle tai kokonaan jonnekin muualle. Raivon mukaan tällaisille paikoille toimii toisen maailmansodan aikaisten korsujen kopiot, joita on rakennettu mm. kotiseutumuseoiden yhteyteen.²³⁰

Termillä autenttisuus ei välttämättä tarkoiteta, että jokin asia, esine tai rakennus olisi alkuperäinen ja aito. Autenttisuus käsitteenä on laajempi kuin pelkkä alkuperäisyys tai aitous. Autenttisuudella tarkoitetaan asioita, jotka nähdään luotettavina versioina menneisyydestä, jotka jokin tietyn aikakauden ihminen tunnistaisi tyyliltään tai tekniikaltaan aidoksi, vaikka sitä se ei välttämättä olisi tai että tavoitteena on luoda mahdollisimman aito menneisyyden esittäminen nykyisen tietämyksen avulla.²³¹ Jonkin asian autenttisuuden kokemukseen liittyy millä tavalla se luo menneisyyden tuntua. Holtorf on esittänyt kolme erilaista teemaa, joiden avulla kohteelle tuotetaan menneisyyden tuntua. Ensinnäkin menneisyys vaatii materiaalisia vihjeitä, kuten halkeamia tai patinaa. Toiseksi kohteen pitää kohdata ihmisten ennakkokäsitysten kanssa siitä, miltä kohteen pitäisi näyttää. Kolmanneksi kohteella pitää olla narratiivi, joka yhdistää kohteen menneisyyden sekä nykypäivän. Sen pitää olla uskottava, jotta kohteen menneisyyttä ei epäiltäisi. Vaikka olemme yksilöitä ja käsittelemme asioita yksilöllisellä tasolla, käsityksemme uskottavasta rakentuu ja muovautuu vahvasti erilaisten sosiaalisten ryhmien kautta, joihin kuulumme.²³² Jones on tuonut esille autenttisuuden kannalta tärkeyden tarkastella sitä, miten ihmiset kokevat autenttisuuden.²³³

Jääkärikämppeä, niin uudelleen rakennettuja kuin alkuperäisiä voidaan tarkastella sekä Raivon esille tuoman autenttisen väärennöksen maisemat käsitteen kautta, että Holtorfin esittä-

²²⁹ Raivo 2004: 144, 146.

²³⁰ Raivo 2004: 156, 158.

²³¹ De-Lyser 1999: 612–613; Raivo 2004: 154.

²³² Holtorf 2013: 432–434.

²³³ Jones 2009.

män menneisyyden tunnun kautta. Jääkärikämppejen kopiot ovat samanlaisia autenttisen väärännöksen maisemia kuin toisen maailmansodan korsujen kopiot. Jääkärikämppeä on siirretty kotiseutumuseoiden pihalle ja niitä on rakennettu uudelleen alkuperäisille paikoille. Raivo on todennut perinnekorsujen kohdalla, että niiden tarkoitus on muistuttaa sotaa koskettaneen sukupolven uhrauksesta ja yksituumaisuudesta.²³⁴ Jääkärikämppejen kopioiden voidaan nähdä olevan muistomerkkejä, muistuttamassa meitä jostakin. Sitä, mistä ne ovat muistuttamassa, ei ole yhtä selvää vastausta vaan se riippuu ihmisestä ja siitä, miten hän kokee niin jääkärit kuin uudelleen rakennetut kämpät. Voidaan ajatella, että tutkimuksessani mukana olevat kämpät liittyvät vahvasti etappireitteihin ja Simon kohdalla Simon kahakkaan. Näin ollen ne voidaan nähdä olevan muistuttamassa ainakin jääkäri liikkeen etapeista sekä kahakan tapahtumista, mutta myös isänmaalle uhrautumisesta ja rohkeudesta, jotka liittyvät niin jääkäri liikkeeseen kuin Simon kahakkaan.

Muistamisen kannalta on tärkeämpää, että kämppä on rakennettu uudelleen alkuperäiselle paikalle kuin että se on rakennettu kotiseutumuseon pihalle. Alkuperäisen paikan avulla se saadaan liitetty osaksi Holtorfin esittämää narratiivia, jolla se kytkeytyy osaksi sekä menneisyyttä että nykyisyyttä. Simon jääkärikämpän kohdalla tämä asia on tärkeää käsiteltäessä sen autenttisuutta ja muistamista. Simon kohdalla voi pohtia, onko kämpän alkuperäisyydellä väliä Simon jääkärikämpän autenttisuus ja menneisyyden tunnun luominen tuotetaan siihen liittyvien tarinoiden kautta. Jääkärikämppeä on tärkeä osa tarinaa, jota Simon kahakasta ja jääkäreistä kerrotaan ja sen autenttisuutta tuotetaan jatkuvasti osana tätä tarinaa. Samalla tavalla Keminmaan jääkärikämppeä liittyy jääkäreiden etappien narratiiviin. Jones on todennut, että autenttisuus rakentuu ihmisen, objektin ja paikan välillä. Jos paikka muuttuu, objekti siirretään museoon tai muuhun uuteen paikkaan, silloin näiden välinen suhde rikkoutuu ja autenttisuus voi kärsiä.²³⁵ On tärkeämpää, että kämppä on rakennettu uudelleen ja se on olemassa tapahtuman alkuperäisellä paikalla kuin se, että kämppä olisi alkuperäinen, se sama missä kahakka käytiin. Uudelleen rakennettu kämppä antaa elävämmän kuvan kahakan tapahtumapaikalle ja vahvistaa sen muistamista ja muistomerkin tavoin merkitsee tapahtuman ympäristöön, ehkä jopa vielä vahvemmin kuin muistomerkki, ainakin tässä tapauksessa.

²³⁴ Raivo 2004: 159

²³⁵ Jones 2009: 137–138.

5.5. Yhteenveto

Tässä luvussa käsittelin muistomerkkeihin kohdistuvia rituaaleja, joilla ylläpidetään muistia sekä uudelleen rakennettujen jääkärikämpin autenttisuutta ja muistamisen yhteyttä. Erilaisia rituaaleja kohdistetaan muistomerkkeihin varsinkin muistojuhlissa, joita järjestetään tiettyinä jääkäri liikkeen kannalta tärkeinä päivämäärinä. Yleisin rituaali on sepeleen laskeminen muistomerkille, joka on yleinen toimenpide jääkäreiden muistoa vaalivien järjestöjen toiminnassa jääkäreiden kotiinpaluun päivänä. Suomen itsenäisyyspäivänä muistomerkeille käydään sytyttämässä kynttilät, joka liittyy kuolleiden muistamiseen. Aikaisemmin muistomerkeillä muistettiin sekä eläviä että kuolleita, mutta nykyään kuolleet muistetaan kuollessaan; jääkäreitä ei ole enää elossa. Valtiollisella tasolla rituaalisena toimintana on Puolustusvoimien järjestämät paraatit, joita järjestetään suurempien juhlapäivien, kuten jääkäreiden kotiinpaluun 100-vuotispäivän kunniaksi. Jääkäreiden muistomerkeillä järjestetään paikallisia muistojuhlia, kuten Kivalon jääkärikämpillä Tuomaan päivän hartaus ja Simon muistomerkillä Simon kahakan muistojuhla. Simon kahakan 100-vuotisessa muistojuhlan yhteydessä järjestettiin kahakan alkuperäisellä paikalla näytelmä Simon kahakan tapahtumista, joka voidaan nähdä yhtenä muistomerkkeihin ja muistin paikkoihin kohdistuvana rituaalina, jolla pyritään tekemään tärkeäksi jääkäri liikkeen kollektiivista muistamista nykypäivässä. Näin ollen jääkäreiden muistaminen on sekä julkista, valtiollista että yhteisöllistä, eri ryhmien ja järjestöjen muistamista.

Uudelleen rakennetut jääkärikämpät ovat autenttisen väärennöksen maisemia, joiden kautta muisti merkitään maisemaan. Uudelleen rakennetut kämpät ovat muistomerkkin tavoin muistin paikkoja. Simon ja Kivalon jääkärikämpin kohdalla niiden autenttisuus rakentuu narratiivin, Simon kahakan ja jääkäreiden etappireittien kautta. Tärkeämpää muistamisen kannalta on tarinat, joita näihin yhdistetään ja joiden kautta muistia ylläpidetään kuin se, että kämpät olisivat aitoja ja alkuperäisiä. Niiden sijainti alkuperäisellä paikalla kuitenkin lisää aitouden tuntua ja ne merkitsevät muistomerkkin tavoin tapahtuman ympäristöön.

6. POHDINTAA JÄÄKÄRILIIKKEEN MUISTAMISESTA LAAJEMMASSA KONTEKSTISSA

Alla olevassa taulukossa on esitetty, kuinka monta muistomerkkiä on pystytetty milläkin vuosikymmenellä. Taulukko alkaa 1920-luvulta, jolloin pystytettiin ensimmäinen jääkäri liikkeen muistomerkki. Vuonna 1957 pystytettiin Kemin Etapin muistomerkki sekä kolme muistolaattaa Tornioon. Tornio ja Oulu saivat isommat jääkäri liikkeen muistomerkkinsä 60-luvulla, Tornioon se pystytettiin 1965 ja Ouluun 1967. 70-luvulla pystytettiin Tervolaan päämuistomerkki sekä paljastettiin Keminmaassa etappitalon muistolaatta. 80-luvulla paljastettiin muistokiviä, yksi laatta sekä jääkärikämpän kopio. 2000-luvulla paljastettiin Kemissä muistolaatta ja 2010-luvulla paljastettiin Oulun koulujen muistolaatat. Mielenkiintoisin asia on 1990-luvulla tapahtuva suuri muutos muistomerkkien paljastamisessa.

Vuosikymmenet	Muistomerkit (kpl)
1920	1
1930	0
1940	0
1950	4
1960	2
1970	2
1980	4
1990	16
2000	1
2010	4
Yht. 34	

Aineistostani erottuu selvästi 90-luvun uusi into muistaa jääkäreitä. Torniossa alkoi 1990-luvun puolessa välissä laajamittainen prosessi muistolaattojen hankkimiseksi jääkärietappitaloihin. Kokonaisuudessaan kaikista Tornion yhdestätoista muistolaatasta kahdeksan paljastettiin 90-luvun puolessa välissä. Lisäksi Haaparannan muistolaatta paljastettiin vuonna 1993. Muillekin paikkakunnilla hankittiin muistomerkkejä ja – laattoja. Keminmaahan paljastettiin suurempi jääkäri liikkeen muistomerkki vuonna 1998 ja Simoon, Kemiin sekä Tervolaan paljastettiin useita muistolaattoja. Tämän laajan hankintaprosessin takana oli JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto, jolla on ollut tärkeä rooli jääkäreiden muistamisen kannalta tutkimuksessa mukana olevien paikkakuntien kohdalla.

Neuvostoliiton hajoamisen myötä Suomen ja Venäjän suhteita alettiin tulkita uudelleen

ja Suomessa tapahtui eräänlainen uusisänmaallinen käänne.²³⁶ Suomessa politiikan painopiste siirtyi idänsuhteiden vaalimisesta kohti Eurooppaa. 1992 Suomen ja Neuvostoliiton välinen YYA-sopimus purettiin ja vuoden 1995 alusta Suomesta tuli Euroopan Unionin jäsen.²³⁷ Näiden poliittisten muutosten myötä jääkärit saivat uutta myönteistä julkisuutta 1990-luvulla ja liikettä alettiin muistaa uudella innolla.²³⁸ Lisäksi 1990-luvulle tultaessa suurin osa jääkäreistä oli jo menehtynyt; viimeinen elossa ollut jääkäri, Väinö Valve kuoli vuonna 1995.²³⁹ Tällä on todennäköisesti ollut vaikutus uuteen 1990-luvun uuteen intoon muistaa jääkäreitä

Paikallisuus on tärkeä asia tutkimuksessa mukana olevien muistomerkkien ja muistin paikkojen kohdalla. Muistomerkkien pystyttämisen taustalla on ollut paikalliset tahot ja paikalliset, jääkäreiden muistoa ylläpitävät järjestöt kohdistavat toimintaa niihin. Lisäksi suurimmalla osalla muistomerkeistä ja -laatoista on haluttu muistaa paikallisia etappeja ja niihin liittyviä rakennuksia ja ihmisiä. Vaikka muistomerkki olisi kohdistettu paikallisten muistamiseen, voit sitä käyttää laajemmassa jääkäriliikkeen muistamisen kontekstissa. Oulun ja Keminmaan muistomerkit ovat pystytetty laajemman, kaikkien jääkäreiden ja yleisesti jääkäriliikkeen muiston vaalimiseksi. Toisaalta näiden muistomerkkien kautta voidaan muistaa paikallisia jääkäreitä tai tapahtumia.

Assmann on esitellyt muistamiseen liittyen käsitteet kommunikatiivinen muisti ja kulttuurinen muisti, joita käsittelin jo toisessa luvussa. Kommunikatiivisella muistilla tarkoitetaan jonkin tärkeän tapahtuman muistamista niin, että ihmisillä on siihen joko suora tai lähisukupolven kautta tuleva suhde. Ajallisesti tällä tarkoitetaan noin 80-100 vuotta. Tämän ajanjakson jälkeen muistamisesta tulee kulttuurillista muistia. Tämän jälkeen kyseisestä tapahtumasta tai ilmiöstä on muodostunut menneisyyden myytti, vuosiluku muistomerkissä tai koulukirjassa. Alkuperäisestä tapahtumasta tulee yhteiskunnan rakennusaine ja kansallinen symboli. Kulttuurinen muisti voidaan nähdä laajempänä kuin kokemusperäinen kommunikatiivinen muisti, eräänlaisena kulttuurisena varastona, jonka kautta peilataan nykyisyyden ja menneisyyden tapahtumia. Kulttuurisen muistin ajallisuuteen liittyy se, kuinka kauan muistamme jonkin asian meidän menneisyytenämme.²⁴⁰ Tepora on tutkinut toisen maailmansodan muistokulttuuria

²³⁶ Kinnunen 2019: 340.

²³⁷ Vahtola 2003: 419–420.

²³⁸ Kinnunen 2018: 342.

²³⁹ Uola 2001

²⁴⁰ Assman 2008; Tepora 2017: 128–129; Ylimaunu 2019: 35.

kommunikatiivisen ja kulttuurisen muistin käsitteiden kautta ja todennut, että kommunikatiivisen suhde sotaan heikkenee jatkuvasti, koska sota-aikana eläneitä on elossa kokoajan vähemmän ja vanhempien sukulaisten välittämä perinne sodasta uusille sukupolville ei ole enää niin merkittävä muistamisen muoto.²⁴¹

Jääkäri liikkeen perustamisesta tuli vuonna 2014 kuluneeksi 100-vuotta. Jääkäreiden muistaminen liittyy perustamisen lisäksi moneen muuhunkin asiaan ja tapahtumaan, kuten heidän koulutusjaksoonsa Saksassa, vuoteen 1918 sekä toiseen maailmansotaan. Tutkimuksessani on tullut ilmi, että jääkäreiden muistamisella on ainakin tutkimuksessa mukana olevien paikkakuntien kohdalla paikallisia tapahtumia ja asioita, kuten Simon kahakka ja etappireitit, joita halutaan muistaa. Kaikista näistä, lukuun ottamatta toista maailmansotaa, on kulunut yli 100 vuotta. Toisen maailmansodan tapahtumistakin on kulunut jo lähes 80 vuotta. Ajallisesti ajateltuna jääkäri liikke on kommunikatiivisen ja kulttuurillisen muistin välimaastossa. Ihmisillä on vielä lähisukupolven yhteys jääkäri liikkeeseen. Kommunikatiivinen suhde jääkäri liikkeeseen ja jääkäriihin on mielestäni vielä heikompi ja heikkenee jatkossakin enemmän verrattuna toisen maailmansodan muistamiseen ainakin laajemmassa muistamisen kontekstissa. Moni, joka osallistuu muistia ylläpitävään rituaaliseen toimintaan, kuten muistojuhlisiin, kantaa mukanaan perheensä muistoja tästä tietystä asiasta. Tämä mahdollistaa sen, että ihmiset, jotka ovat syntyneet kauan jonkin sodan jälkeen voivat ylläpitää sen muistia.²⁴² Samanlainen ajatus on taustalla Hirschin esittämän jälkimuistiksi kutsutun käsitteen takana, jolla hän tarkoittaa toisen sukupolven muistia jostakin tapahtumasta, jota kyseinen henkilö ei ole itse henkilökohtaisesti kokenut. Kyseisen tapahtuman on kokenut häntä aikaisempi sukupolvi.²⁴³ Jääkäri liikkeen muistamisesta on näin ollen tullut jälkimuistia; itse jääkäreitä ei enää ole elossa, mutta heidän jälkeläisiään on sekä ensimmäisessä että toisessa sukupolvessa.

Jääkäri liikkeen muistaminen on nähtävissä kulttuurillisena muistina. Materiaalinen kulttuuri kantaa kulttuurillista muistia.²⁴⁴ Jääkäri liikkeen muistomerkit edustavat materiaalista kulttuuria ja näin ollen pitävät yllä kulttuurillista muistia. Assmann on todennut, että kulttuurillisella muistilla on tietty kiinteä kohta menneisyydessä.²⁴⁵ Simon muistomerkin kohdalla

²⁴¹ Tepora 2017: 128.

²⁴² Winter 2008: 71–72.

²⁴³ Hirsch 2001: 8–9

²⁴⁴ Ylimaunu 2019: 35.

²⁴⁵ Assmann 2008: 113.

tämä on 11.12.1916, jolloin Simon kahakka käytiin. Tornion, Kemin ja Tervolan muistomerkkien kohdalla tietyllä kiinteällä menneisyyden kohdalla ei ole tiettyä päivämäärää vaan tietty asia, etappitoiminta. Etappitoiminta kattaa pidemmän ajanjakson kuin Simon kahakka. Näin ollen jääkäriiliikkeestä on tullut kulttuurillista muistia, menneisyyden päivämääriä ja muistomerkkejä, jotka merkkäavat tapahtumia ja joiden muistia ylläpidetään erilaisten rituaalien, muistojuhlien ja näytelmien avulla.

Kulttuurisen muistin kohdalla historian ja myytin ero katoaa.²⁴⁶ Jääkäreiden muistamisen kohdalla on hyvä pohtia, miten historiallisuus ja myyttisyys esiintyvät ja miten muistaminen liittyy näihin. Muistaminen, niin julkinen kuin sosiaalinen voi keskittyä sellaisiin tapahtumiin, jotka eivät ole oikeasti tapahtuneet tai vääristää menneisyyttä niin, että tuotetaan ja toistetaan valheellisia muistoja. Tätä kutsutaan sosiaalisesti myyiksi.²⁴⁷ Ahlbäck on tutkinut jääkäriihin liittyviä tarinoita, joissa on nähtävissä sosiaalisen myytin tapaisia ”valheellisia” muistoja, joita on pitkään pidetty totena. Jääkärit on kuvattu usein yksimielisinä, patrioottisina, joilla oli samat tavoitteet ja ideologia, vaikka todellisuudessa näin ei ollut.²⁴⁸ Muistomerkkien kohdalla sosiaalinen myytti tulee ilmi siinä, mitä jätetään muistamisen ulkopuolelle. Omalla tavallaan tämä on nähtävissä valheelliseksi muistamiseksi. Simon muistomerkkin kohdalla muistamisen ulkopuolelle on jätetty kahakassa mukana olleet suomalaiset poliisit ja vihollisena on nähty pelkästään venäläiset viranomaiset.

Tepora on todennut toisen maailmansodan muistamisen yhteydessä, että koulut, varsinkin nuorille ovat nousseet tärkeään rooliin muistamisen ja traditioiden välittämisen kanavana.²⁴⁹ 2010-luvulla jääkäriiliikkeen muistotauluja on paljastettu kouluihin eri puolille Suomea.

²⁴⁶ Assmann 2008: 113.

²⁴⁷ Delle 2008: 66–67.

²⁴⁸ Ahlbäck 2018: 248

²⁴⁹ Tepora 2017: 128.

Kuva 9. OSYK:n muistotaluja. Oikealla jääkäreiden muistotaulu, keskellä kaksi toisen maailmansodan muistotaulua ja vasemmalla Itä-Karjalan heimosodissa ja Viron vapaussodassa henkensä menettäneiden muistotaulu. Kuva: Jussi-Pekka Hiltunen.

Oulun lisäksi niitä on paljastettu Helsingin ja Jyväskylän kouluihin.²⁵⁰ Oulun muistolaatat on sijoitettu samaan tilaan missä on toisen maailmansodan ja Itä-Karjalan heimosodissa ja Viron vapaussodassa henkensä menettäneiden muistotaluja.²⁵¹ Jääkäreiden muistotaulut ovat tyyliltään samanlaisia muiden muistotalujen kanssa. Tauluissa on lueteltu kaikki kouluja käyneet jääkärit. Usein yksilöiden nimiä tai kuolleiden määriä merkitään muistomerkkeihin.²⁵² Koselleck on käyttänyt tästä termiä ”kuoleman demokratisointi”. Sillä hän tarkoittaa, että sotilaallisen kuoleman kautta tavallinen ihminen saa merkityksen kansakunnan nimissä.²⁵³ Kaikki jääkärit eivät kokeneet sotilaallista kuolemaa, mutta merkitsemällä nimi muistotaluun, heidänkin kuolemansa demokratisoidaan. Heidät esitetään isänmaan puolesta kuolleina. Tätä vahvistaa muistotalujen sijoittaminen samaan tilaan toisen maailmansodan muistotalujen kanssa.

Muistotalujen kautta jääkärit esitetään yhdenvertaisina ja muistamisen kannalta yhtä tärkeinä kuin toisen maailmansodan ja Itä-Karjalan heimosotiin ja Viron vapaussotaan osallistuneet. Hankkimalla jääkäreiden muistotaluja koulujen seinälle osaksi muita muistotaluja, vahvistetaan jääkäreiden valtiollista muistamista, kansallista perintöä. Muistotalujen kautta

²⁵⁰ Parole N:o 2 2015: 14; Parole N:o 4 2015: 30.

²⁵¹ Kuva 9.

²⁵² Kattago 2009: 153.

²⁵³ Koselleck 2002: 317; Kattago 2009: 153.

jääkärit on haluttu saada paremmin osaksi kansallista perintöä ja esittää jääkäriliike yhtä tärkeänä osana Suomen historiaa kuin toinen maailmansota. Lisäksi muistotauluilla halutaan tuoda esille sitä, että jääkäreiden uhrautuminen on ollut tärkeää Suomen itsenäisyyden kannalta. Kouluissa olevien jääkäreiden muistotaulujen kautta ylläpidetään jääkäreiden muistamista ja taulujen kautta opiskelijat, nuoret pyritään saamaan paremmin osaksi jääkäreiden muistokulttuuria.

PÄÄTÄNTÖ

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut jääkäriliikkeen muistomerkkejä Oulun sekä Tervolan välisellä alueella, joka on ollut ja on edelleen tärkeä jääkäriliikkeen näkökulmasta. Tutkielmassa muistomerkkejä on mukana Oulusta, Simosta, Kemistä, Keminmaasta, Torniota, Haaparannasta sekä Tervolasta. Tutkielman tutkimuskysymykset ovat:

1. Mihin ja milloin muistomerkkejä on pystytetty ja mitä niiden kautta on tarkoitus muistaa.
2. Minkälaisia muistomerkkejä jääkäriliikkeelle on pystytetty ja minkälaisia rituaaleja niihin kohdistuu.
3. Minkälaista jääkäreiden muistaminen on muistomerkkien kautta. Mitä heistä halutaan muistaa ja mitä jätetään muistamisen ulkopuolelle.

Ensimmäinen jääkärimuistomerkki pystytettiin Simoon 1920-luvulla. Siitä eteenpäin tutkimuksessa mukana oleville paikkakunnille on pystytetty muistomerkkejä ja paljastettu muistolaattoja 30- ja 40-lukuja lukuun ottamatta jokaisena vuosikymmenenä 2010-luvulle saakka. Aineistosta erottuu selvästi 1990-luvulla alkanut uusi into muistaa jääkäreitä, johon vaikutti Suomen poliittisen ilmapiirin muutos 1990-luvulla. Noin puolet tutkimuksessa mukana olevista muistomerkeistä ja -laatoista on paljastettu 90-luvulla. Paljastustilaisuuksia tarkastelemalla saadaan selville, mitä muistomerkeillä on tarkoitus muistaa. Muistomerkit on pystytetty muistuttamaan seuraaville sukupolville jääkäreistä ja jääkäriliikkeestä. Simon, Kemin, Keminmaan, Tornion ja Tervolan kohdalla muistomerkeillä halutaan muistaa paikallisia ihmisiä, jotka omalla toiminnallaan auttoivat jääkäriksi aikovia ja jääkäreitä.

Jääkäriliikkeelle on pystytetty muistopatsaita, -laattoja sekä muita muistin paikkoja, kuten jääkärikämppien kopiota. Näissä esiintyy erilaisia tekstejä, kuva-aiheita ja ne on rakennettu useista eri materiaaleista, joiden kautta niille luodaan merkityksiä. Kaikissa muistomerkeissä eli muistopatsaissa ja -laatoissa esiintyy jääkärimerkki, joka liittyy ne jääkäreihin ja jääkäriliikkeeseen. Tornion muistomerkki on kuva-aiheiltaan monipuolinen verrattuna muihin muistomerkkeihin. Siinä on kuvattu jääkärit sekä siviilivaatteissa etappitoiminnan aikana, että sotilaina heidän jääkärimerkkinsä kanssa. Kuva-aiheissa yhdistyy isänmaan uhrautuminen, joka on nähty olevan jääkäreille ominainen piirre. Tornion muistomerkissä sekä Keminmaan muistomerkissä on ylöspäin osoittava miekka. Miekka symboloi sankaruutta ja voittamista. Tässä yhteydessä jääkäreiden sankaruutta ja Venäjän vallan uhmaamista ja lopulta sen kukistamista, jossa muistomerkin pystyttäjät ovat nähneet jääkärit tärkeässä asemassa.

Monen muistomerkin tekstissä painotetaan paikallisuutta ja paikallisia etappireittejä. Tornion muistomerkin teksti on ainut, jossa on huomioitu naiset. Simon muistomerkin venäläisistä käytetään nimitystä ryssät. Toisen maailmansodan jälkeen valvontakomission toimesta useita suomalaisia muistomerkkejä, joissa esiintyi sana ryssä, muokattiin, mutta Simon muistomerkkiä ei syystä tai toisesta päädytty muokkaamaan. Materiaaleilla luodaan kuvien ja teksten tavoin merkityksiä muistomerkeille. Kemin muistomerkki on tehty graniitista ja Oulun muistomerkki betonista, jotka molemmat ovat kestäviä materiaaleja. Graniitti on Suomen kansalliskivi ja sillä korostetaan kansallista identiteettiä. Jääkärien muistomerkki ja muistaminen on haluttu esittää osana suomalaista kansallista identiteettiä. Simon muistomerkin materiaalilla, luonnonkivellä luodaan kansallisesti tärkeitä merkityksiä. Simon kahakka sekä jääkärit on haluttu nähdä samanlaisina myyttisinä tapahtumina ja hahmoina kuin entisaikojen sodat ja mahdollisuudet.

Muistomerkit ovat aina poliittisia. Kemissä muistomerkkiä ei pystytetty kaupungin omistamalle tontille, kaupunki ei tukenut rahallisesti pystyttämistä, eikä osallistunut paljastustilaisuuteen. Kaupunki halusi jättää jääkärit kokonaan pois julkisen muistamisen piiristä. Oulun muistomerkki haluttiin alun perin hautausmaalle, mutta kaupunki osoitti paikaksi Vaaranpuiston, jossa käytiin valkoisille voitokkaita sisällissodan taisteluja. Teksteissä poliittisuus ilmenee esimerkiksi Simon muistomerkin, jossa on jätetty suomalaiset poliisit kokonaan pois. Heitä ei haluttu muistaa jääkärien vihollisina samalla tavalla kuin kahakassa mukana olleet venäläiset.

Rituaaleilla ylläpidetään muistia. Jääkäriliikkeen muistomerkkeihin kohdistuu sekä valtakunnallisia että paikallisia rituaaleja jääkäriliikkeelle tärkeinä päivämäärinä. Valtakunnallisesti puolustusvoimat järjestää paraateja ja seppeleiden laskuja jääkärien kotiinpaluun 100-vuotispäivän kunniaksi. Yleisin rituaali onkin sepeleen laskeminen muistomerkille, joka lasketaan jääkäriliikkeen muistomerkeille jääkärien kotiinpaluun päivänä eri järjestöjen toimesta. Itsenäisyyspäivänä jääkäriliikkeen muistomerkeille käydään sytyttämässä kynttilöitä, jolla muistetaan kuolleita. Paikallisia rituaaleja esiintyy Keminmaassa sekä Simossa. Keminmaassa jääkärien muistaminen on yhdistetty Tuomaan päivän viettoon Kivalon jääkärikämpällä ja Simossa järjestetään muistojuhlia Simon kahakan päivämäärällä. Vuonna 2016 Simon muistomerkin läheisyydessä kahakan alkuperäisellä tapahtumapaikalla järjestettiin kahakasta tehty näytelmä, joka voidaan nähdä muistomerkkeihin ja muistin paikkoihin kohdistuvana rituaalina. Jääkäriliikkeen muistaminen on sekä julkista että yhteisöllistä muistamista.

Jatkotutkimuksena olisi mielenkiintoista tutkia jääkäriliikkeen muistomerkkejä laajemmin, koska muistomerkkejä ei ole tutkittu muistamisen näkökulmasta oikeastaan ollenkaan. Oman työni kannalta mielenkiintoista olisi tarkastella muidenkin Pohjois-Suomen paikkakuntien jääkäriliikkeen muistomerkkejä, joita ei tähän tutkielmaan voinut ottaa mukaan laajuuden takia. Jääkäriliikkeen muistomerkkejä ei ole systemaattisesti lueteltu mihinkään, joten niiden koonnille yhteen paikkaan, Työväenmuseumo Werstaan Punaisten muistomerkit internetsivun tavoin olisi tarvetta.

BIBLIOGRAFIA

Elektroniset lähteet

”Hartaus ja joulutulet Kivalon jääkärikämpällä”. <https://www.lapinkansa.fi/hartaus-ja-joulutulet-kivalon-jaakarikampalla/107505> Luettu 21.11.2019

”Ensi vuonna juhlitaan Vaasassa jääkärien kotiinpaluun 100-vuotismuistoa”. <https://www.vaasa.fi/tiedote/ensi-vuonna-juhlitaan-vaasassa-jaakarien-kotiinpaluun-100-vuotismuistoa> Luettu 6.3.2019.

Oulun koulut muistavat 100 vuotta sitten alkunsa saanutta jääkäriiliikettä paljastamalla jääkäriensä muistolaatat 27.11.2014. http://lyseo.edu.ouka.fi/cms7/sites/default/files/mediatiedote-2014-11-26_0.pdf Luettu 20.3.2019.

Jääkäriliitto. <https://jp27.fi/jaakaripataljoona-27n-perinneyhdistys-ry/jaakariliitto/> Luettu 2.1.2020.

Jääkärimerkki 27. https://www.finna.fi/Record/musketti_lpmuseot.M40:RVMRVE758:1 Luettu 18.12.2019.

Jääkärimuistomerkki osio Oulun Reserviupseerikerho ry:n nettisivuilla.

<http://www.oruk.fi/jaakarimuistomerkki/> Luettu 20.3.2019

Jääkärien kotiinpaluujuhlan paraati herkisti pakkassäässä – ”Isoisä seisoj tällä samalla torilla kylmässä pakkasessa, Mannerheimin silmien alla”. <https://yle.fi/uutiset/3-10089883> Luettu 26.2.2019

Kertomus Oulun koulujen jääkärien muistolaattahankkeesta 2012-2014. <https://www.lyseo.edu.ouka.fi/cms7/seniorit> Luettu 20.3.2019.

Kivalon jääkärikämpä. <https://www.martimoaapa.com/taukopaikat/kivalon-jaakarikamppa.html> Luettu 8.11.2019.

Marmori. <http://www.erikstone.com/kivilajit/marmori/> Luettu 20.11.2019.

Oulun ev.-lut. seurakuntien sankarihautausmaat. <https://www.oulunseurakunnat.fi/sankarihautausmaat> Luettu 30.10.2019.

Punaisten muistomerkit. <http://www.tyovaenliike.fi/punaisten-muistomerkit/> Luettu 10.3.2020.

”Seitsemän syytä vieraillla Suomenlinnan Sotamuseossa”. <https://sotaveteraanit.fi/2018/07/21/seitsemän-syytä-vieraillla-suomenlinnan-sotamuseossa/> Luettu 25.10.2019.

”Simon kesäteatterissa eletään uudestaan Maaninkajärven taistelun hetket”. <https://yle.fi/uutiset/3-9087758> Luettu 22.11.2019.

Tornion muistomerkit, Tornion kaupungin muistomerkkiopas vuodelta 2002. https://www.tornio.fi/wp-content/uploads/2018/01/muistomerkkiopas_2002.pdf

Vakaumuksen puolesta henkensä menettäneiden muistomerkki. <http://www.tyovaenliike.fi/muistomerkit/vakaumuksensa-puolesta-henkensa-menettaneiden-muistomerkki-10/>

Luettu 30.10.2019.

Vapaussodan Perinneliitto. <http://perinneliitto.fi/> Luettu 7.1.2020.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Kaleva 8.12.1967

Liitto N:o 197 30.8.1927

Oulun Reserviupseeri N:o 4 5.12.1967

Parole N:o 4 1957.

Parole N:o 4 1967.

Parole N:o 3–4 1965.

Parole N:o 5 1965.

Parole N:o 4 1976.

Parole N:o 1 1977.

Parole N:o 4 1998.

Parole N:o 1 2015.

Parole N:o 2 2015.

Parole N:o 4 2015.

Parole N:o 3 2016.

Parole N:o 4 2016.

Parole N:o 4 2017.

Parole N:o 1 2019.

Pohjolan Sanomat 8.12.1957.

Pohjolan Sanomat 13.7.1965.

Pohjolan Sanomat 20.9.1998.

Pohjolan vartio N:o 9. 01.09.1927.

Perä-Pohja N:o 197 30.8.1927.

Simolainen. Julkinen tiedote kaikkiin talouksiin Simossa, joulukuu 2016.

Vapaussoturi N:o 5 1965.

Tutkimuskirjallisuus

- Ahlbäck, A. 2018: Uljaat jääkärit - Sotahenkisen mieskuvan synty. Tepora, T. & Roselius, A. (toim.), *Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*: 220–253. Gaudeamus: Helsinki.
- Ahlbäck, A. 2010: Sotasankaruus miehuuden esikuvana. Jääkäriupseerit ja suomalainen sotilaskoulutus. Kemppainen, I. & Peltonen, U-M (toim.), *Kirjoituksia sankaruudesta*: 47–48. SKS: Helsinki.
- Alderman, D. & Dwyer, O. 2008: Memorial landscapes: analytic questions and metaphors. *GeoJournal* 73: 165–178.
- Ashton, P. & Hamilton, P. 2008: Places of Heart: Memorials, Public History and the State in Australia since 1960. *Public History Review* 15: 1–29.
- Assmann, J. 2008: Communicative and Cultural Memory. Erll, A. & Nunning, A. (ed.), *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*: 109–118. De Gruyter: Berlin & New York.
- Beckstead, Z., Twose, G., Levesque-Gottlieb, E., and Rizzo, J. 2011: Collective remembering through the materiality and organization of war memorials. *Journal of Material Culture* 16 (2) 193–213.
- Brockmeier, J. 2002: Remembering and Forgetting: Narrative as Cultural Memory. *Culture and memory* 8 (1): 15–43.
- Connerton, P. 2009: *How Modernity Forgets*. Cambridge University Press: New York.
- Connerton, P. 2008: Seven types of forgetting. *Memory Studies*. 1(1): 59–71.
- Connerton, P. 1989: *How Societies Remember*. Cambridge University Press: New York.
- De-Lyser, D. 1999: Authenticity on the ground: Engaging the past in a California Ghost Town. *Annals of the American Geographers* 89 (4): 602–632.
- Delle, J.A. 2008: A tale of two tunnels. Memory, archaeology, and the Underground Railroad. *Journal of Social Archaeology* 8 (1): 63–93.
- Fjält, O. 1987: Valkean kaupungin idylliä – Oulu 1917–1945. Fjält, O. (toim.) *Valkean kaupungin vaiheet. Oulun historiaa*. 141–178. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys: Rovaniemi.
- Gapps, S. 2009: Mobile monuments: A view of historical reenactment and authenticity from inside the costume cupboard of history. *Rethinking History* 13 (3): 395–409.
- Hall, S. 1999: Kulttuurisen identiteetin kysymyksiä. Lehtonen, M. & Herkman, J. (suom. & toim.), *Identiteetti*: 19–76. Vastapaino: Tampere.

- Hedman, O. 1975: *Kemin kaupungin historia 2.osa*. Kemin kaupunki: Kemi.
- Hirsch, M. 2001: Surviving Images: Holocaust Photographs and the Work of Postmemory. *The Yale Journal of Criticism* 14 (1): 5–37.
- Holtorf, C. 2013: On Pastness: A Reconsideration of Materiality in Archaeological Object Authenticity. *Anthropological Quarterly* 86 (2): 427–443.
- Ikäheimo, J., Kuvaja, T. & Äikäs, T. 2016: The ghost of Taavetti Lukkarinen and the haunting legacy of a 1916 hanging site. *Time and Mind* 9 (40): 315–333.
- Ikäheimo, J. & Äikäs, T. 2018: Hanging tree as a place of memories – Encounters at a 1916 execution site. *Journal of Community Archaeology & Heritage* 5 (3): 166–181.
- Ikäheimo, J., Äikäs, T. & Kallio-Seppä, T. 2019: Memorialization and Heritagization: Investigating the Site of the Last Execution by Hanging in Finland. *Historical Archaeology* 53: 393–411.
- Jones, S. 2009: Experiencing authenticity at heritage sites: some implications for heritage management and conservation. *Conservation and Management of Archaeological Sites* 11 (2): 133–147.
- Kaila, M. 1983: Kemin taidemonumentit. *Jatuli XIX. Kemin kotiseutu- ja museoyhdistyksen julkaisu*. Kemin kotiseutu- ja museoyhdistys: Kemi.
- Kattago, S. 2015: Written in Stone: Monuments and Representation. *The Ashgate Research Companion to Memory Studies* 12
- Kattago, S. 2009: War Memorials and the Politics of Memory: The Soviet War Memorial in Tallinn. *Constellations* 16 (1): 150–166.
- Kemppi, J. 2011: *Isänmaan puolesta. Jääkäri liikkeen ja jääkärien historia*. Minerva: Helsinki.
- Kinnunen, T. 2018: Sisällissodan muistokulttuuri kylmän sodan jälkeen: uusvanhoja ja uusia tulkintoja. Tepora, T. & Roselius, A. (toim.), *Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*: 335–357. Gaudeamus: Helsinki.
- Kivimäki, V. 2012: Between defeat and victory. Finnish memory culture of the Second World War. *Scandinavian Journal of History* 37 (4): 482–504.
- Klinge, M. 1996: *Finlands historia: Kejsartiden*. Schildts: Helsinki.
- Koho, T. 2005: Monikasvoinen arkkitehtuuri. Halonen, T & Aro, L. (toim.), *Suomalaisten symbolit*: 72–77. Atena: Jyväskylä.
- Kormano, R. 2014: *Sotamuistomerkki Suomessa. Voiton ja tappion modaalista sovittelua*. Annales Universitatis Turkuensis C 396. Turun Yliopisto: Turku.

- Koselleck, R. 2002: *The Practice of Conceptual History: Timing, History, Spacing Concepts*. Stanford University Press: Stanford.
- Kuiri, V. 1996: Peräpohjola jääkäri liikkeen tukialueena. *Jatuli XXIV. Kemin kotiseutu- ja museoyhdistyksen julkaisu*. Kemin kotiseutu- ja museoyhdistys: Kemi.
- Lackman, M. 2003: ”Jääkärit te olette meidän kunniamme ja kruunu”. K.A. Wegelius jääkäreiden historioitsijana ja jääkärimyytin luojana. *Olaus Magnuksen jäljillä. Oulun historia seuran 70-vuotisjuhlakirja*. Oulun historiaseura: Oulu.
- Lackman, M. 2000: *Suomen vai Saksan puolesta? Jääkäreiden tuntematon historia*. Otava: Helsinki
- Lackman, M. 1986: Simon kahakan ja maalaisliiton pitäjä. Heinänen, H. & Hiltunen, M. (toim.) *Simon kirja*: 491–504. Simon kunta: Simo.
- Lauerma, M. 1984: *Jääkärien tie*. Onttonen, M. & Vitikka, H. (toim.), WSOY: Helsinki.
- Lindgren, L. 2000: *Monumentum. Muistomerkkien aatteita ja aikaa*. SKS: Helsinki.
- Peltonen, M. 1999. *Mikrohistoriasta*. Gaudeamus: Helsinki.
- Peltonen, U-M. 2003: *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. SKS: Helsinki.
- Raivo, P. 2004: Historialliset maisemat ja maantieteellinen muisti. Näkökulmia sotahistorian sijainnilliseen representaatioon. Mäntysalo, R. (toim.), *Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*: 141–163. Atena: Jyväskylä.
- Raivo, P. 2000: ”This is where they fought. Finnish war landscapes as a national heritage. Ashplant, T.G., Dawson, G. & Roper, M. (ed.), *The Politics of War Memory and Commemoration*: 145–164. Routledge: London.
- Roselius, A. 2018: Valkoinen rintama: vapaussodan muiston vaalijat. Repo, T. & Roselius, A. (toim.), *Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö*: 257-280. Gaudeamus: Helsinki
- Roselius, A. 2013: *Isänmaallinen kevät. Vapaussotamyytin alkulähteillä*. Tammi: Helsinki.
- Sarkamo, V. 2018: Kiveen hakattu historia. Sotamuistomerkit sisällissodan ylevöittäjinä, historiallistajina ja julkisen vaikenemisen ilmentäjinä vuosina 1918-1939. *Historiallinen aikakauskirja* 2 2018: 153–166.
- Satokangas, R. 1997: Kansalaissodan vaiheet Keminmaassa. Satokangas, R. (toim.), *Keminmaan historia*: 395–398. Keminmaan kunta & Keminmaan seurakunta: Keminmaa.

- Schramme, A. & Van der Auwera, S. 2014: Commemoration of the Great War: A Global Phenomenon or a National Agenda. *Journal of Conflict Archaeology* 9 (1): 3–15.
- Sirola, A. 2017: *Puhukoon paatinen pylväs. Vuoden 1918 vapaussodan sankarihautojen muistomerkit ja vapaudenpatsaat*. Väyläkirjat: Tallinna.
- Sirola, A. 2014: *Kerro kuulosta patsas vakaa. Vuoden 1918 sankarihautojen muistomerkit vanhan Oulun läänin alueella*. Väyläkirjat: Tallinna.
- Soinila, T. 2011: Kemin muistomerkit ja julkiset taideteokset. *Jatuli XXXI. Kemin kotiseutu- ja museoyhdistyksen julkaisu*. Kemin kotiseutu- ja museoyhdistys: Kemi.
- Teerijoki, N. 1975: Kemin jääkärietappi ja sen muistomerkki. *Jatuli XV. Kemin kotiseutu- ja museoyhdistyksen julkaisu*. Kemin kotiseutu- ja museoyhdistys: Kemi.
- Tepora, T. 2017: Toisen maailmansodan muistokulttuuri – kommunikatiivisesta muistamisesta kulttuuriseen muistiin. Tallberg, T., Ojajärvi, A. & Laukkanen, T. (toim.), *Puolustuslinjalla – yhteiskuntatieteellistä ja historiallista tutkimusta maanpuolustuksesta ja asevelvollisuudesta*: 127–144. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura: Helsinki.
- Uola, M. 1999: *"Suomi sitoutuu hajottamaan..." järjestöjen lakkauttaminen vuoden 1944 väli rauhansopimuksen 21. artiklan perusteella*. Suomen historiallinen seura: Helsinki.
- Uola, M. 2001: *Jääkärikenraalin vuosisata: Väinö Valve 1895-1995*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki.
- Ylimaunu, T. 2019: Tornion taistelun muistomerkki. Lipkin, S., Kallio-Seppä, T., Tranberg, A. & Väre, T. (toim.), *Toinen jalka haudassa. Juhlakirja Juhani Kostetille*: 29–37. Waasa Graphics: Oulun yliopisto.
- Ylimaunu, T. & Koponen, T. 2017: Hävitettyä ja luotua materiaalista muistia. Näkökulmia eräisiin SA-valokuviiin jatkosodan ajan Karjalasta. *SKAS* 1/2017. 15–37.
- Vahtola, J. 2003: *Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin*. Suuri Suomalainen kirja-kerho: Helsinki.
- Vilkuna, K. 1997: *Vuotuinen ajantieto*. 4.painos, Otava: Keuruu.
- Virtanen, P. 2005: Metsä antaa mitä metsällä on. Halonen, T & Aro, L. (toim.), *Suomalaisten symbolit*: 49–53. Atena: Jyväskylä.
- Volanen, R. 2017: *Suomen synty ja kuohuva Eurooppa*. Otava: Helsinki.
- Wegelius, K.A. 1934: *Aseveljet I. Läntinen etappia ja simon kahakka*. WSOY: Porvoo.
- Winter, J. 2008: Sites of Memory and the Shadows of War. Erll, A. & Nunning, A. (ed.), *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*: 61–74. De Gruyter: Berlin & New York.

LIITE 1

Oulun muistomerkit	Paljastettu	Toimikunnat
Oulun jääkärimuistomerkki	6.12.1967	Oulun Reserviupseerikerho ry
Oulun koulujen jääkäriilaatat	27.11.2014	Oulun Lyseon seniorit ry
Kemin muistomerkit		
Kemin Etapin jääkärimuistomerkki	6.12.1957	Muistomerkkitoimikunta
Jääkärietapin muistolaatta Keskuspuistokatu 56:ssa	3.9.1995	JP27:n Perinneyhdistys
Osulan muistolaatta Valtakatu 33:ssa	2008	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Nälsin jääkärikämpän muistokivi Ajoksessa	15.9.1985	Vapaussoturien Huoltosäätiön Kemin osasto
Keminmaan muistomerkit		
Jääkärimuistomerkki	19.9.1998	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Hastin etappitalon muistolaatta	6.6.1971	-
Kivalon jääkärikämpä	7.9.1994	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Tornion muistomerkit		
Jääkäripatsas	11.7.1965	Jääkäripatsastoimikunta
Satamakatu 5:n muistolaatta	6.12.1957	-
Rantakatu (ästromin talo) muistolaatta	6.12.1957	-
Rauhankatu 4:n muistolaatta	6.12.1957	-
Holman jääkärietappitalon muistolaatta	24.7.1994	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Kristinebergin ja Metsävainion jääkärietappitalojen muistolaatta	24.7.1994	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Aarnin jääkärietappitalon muistolaatta	27.8.1995	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Iisakan jääkärietappitalon muistolaatta	27.8.1995	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Juneksen jääkärietappitalon muistolaatta	27.8.1995	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Kuljun jääkärietappitalon muistolaatta	27.8.1995	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Parasniemen pappilan jääkärietappitalon muistolaatta	27.8.1995	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Pirkkiön koulun jääkärietappitalon muistolaatta	27.8.1995	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Haaparannan "Halkokonttori"	15.8.1993	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Simon muistomerkit		
Simon kahakan muistomerkki	28.8.1927	Simon suojeluskunta
Alakärpän etappitalon muistokivi	18.8.1984	-
Ylikärpän etappitalon muistolaatta	1994	-

Tervolan muistomerkit

Tervolan jääkärimuistomerkki	1.8.1976	Reserviläisjärjestöt
Kuusikon etappitalo muistokivi	31.8.1986	Jääkäripataljoona 27:n Perinneyhdistys
Vuokitalon etappilaatta	19.6.1994	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Lehmikummun Kumpulan talon muistokivi	19.6.1994	JP27:n Perinneyhdistyksen Länsi-Pohjan osasto
Auno ja Matti Kuirin muistomerkki	11.7.1992	-
Yli-Paakkolan museoalueen kopio Vaalajoen jääkärikämpistä	13.7.1986	-